

ISSN 2409-9260

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

№ 5 (225)

Одеса – 2015

Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2015. – № 5 (225). – 176 с. – Мови: укр., рос., англ.

Редакційна колегія

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського національного економічного університету. Протокол № 4 від 24 грудня 2013 р.

Головний редактор: Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Заступник головного редактора – Рябіка Володимир Леонідович

Технічний секретар – Богодьорова Анастасія Андріївна

I. Економічні науки: Зверяков М.І. – д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України, Ковальов А.І. – д.е.н., професор, Уперенко М.О. – д.е.н., професор, Осипов В.І. – д.е.н., професор, Максимова В.Ф. – д.е.н., професор, Харічков С.К. – д.е.н., професор, Карпов В.А. – к.е.н., доцент

II. Політичні науки: Кармазіна М.С. – д.політ.н., професор, Коваль І.М. – д.політ.н., професор, Мілова М.І. – д.політ.н., професор, Пахарєв А.Д. – д.політ.н., професор, Пойченко А.М. – д.політ.н., професор, Попков В.В. – д.філософ.н., професор

III. Історичні науки: Демін О.Б. – д.істор.н., професор, Панчук М.І. – д.істор.н., професор, Солдатенко В.Ф. – д.істор.н., професор, Стьопін А.О. – д.істор.н., професор, Хмарський В.М. – д.істор.н., професор, Щербіна Н.Ф. – к.е.н., доцент

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 20991-10791ПР від 18 серпня 2014 р. (перереєстрація)

Включено до наукометричної бази даних Російський індекс наукового цитування (РІНЦ) згідно договору № 428-07/2014 від 18.07.2014 р. – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Засновник і видавець збірника наукових праці – Одеський національний економічний університет.

Адреса редакційної колегії: Україна, 65082, м. Одеса,

вул. Преображенська, 8, ОНЕУ

тел.: (0487) 32-77-95

E-mail: n.visnik.oneu@ukr.net

© Одеський національний економічний університет

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Балджи Марина

Державне регулювання як умова існування оптимального водокористування.....5

Волкова Кристина

Податкове консультування в Україні як складова процесу адміністрування податків.....13

Гільорме Тетяна, Жежеленко Олена

Методологічні засади стратегічного аудиту персоналу підприємства.....25

Zaytseva Katerina, Galashova Elena

Economic crises in ukraine: similarities and differences.....41

Картычак Ольга

Качественная корпоративная отчетность как гарантия успешного проведения IPO.....53

Кіхая Юліана

Апроксимація конкурентного законодавства України та ЄС в контексті забезпечення конкурентоспроможності: загальні положення.....68

Кремень Руслана, Каражия Едуард

Проблеми розвитку санаторно-курортного та оздоровчого туризму в Одеській області.....78

Михайлова Любов

Анализ существующих методов оценки эффективности мер по защите информации.....90

Пахомова Олена

Роль Національного банку України в підтримці надійності банківської системи в умовах нестабільності її функціонування.....101

Підлипна Радміла

Принципи соціальної політики як основа методології.....111

Русакова Анастасія, Ковальов Анатолій

Активізація інноваційної активності підприємств на сучасному етапі.....124

Свинчук Анастасія

Напрямки взаємодії соціальних підприємств та організацій...135

Яворин Дмитрій

Особенности развития рынка общественного питания в
Украине.....**144**

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Гуйтор Микола, Гаврада Ігор

Територіальна специфіка підтримки кандидатів у мажоритарних
округах Чернівецької області на парламентських виборах 2012
р.....**158**

НАШІ АВТОРИ.....**173**

УДК 338.2:504.06

Балджи Марина

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК УМОВА ІСНУВАННЯ
ОПТИМАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ**

В статті висвітлені питання водокористування, яке є важливою складовою народногосподарського комплексу країни. В спектрі пріоритетів державної політики окрема ланка має відводитись саме процесам, пов'язаним з оптимальним використанням ресурсів та їх охороною. Але існуюча неупорядкованість у законодавчо-нормативних документах та низькі штрафні санкції за екологічні та інші порушення призводять до хаотичного залучення ресурсів до господарського обігу. Галузеві особливості механізмів регулювання водокористування обумовлюють нераціональне використання водних ресурсів в Україні, яка належить до держав з недостатнім рівнем водозабезпечення. Аналіз та оцінювання економічного забезпечення залучення водних ресурсів визначили низький рівень ефективності. Обґрунтовані провідні напрямки впровадження державного регулювання оптимального водокористування.

Ключові слова: державне регулювання, водокористування, водні ресурси, оптимальність, державна політика, водозабезпечення.

Балджи Марина

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КАК
УСЛОВИЕ СУЩЕСТВОВАНИЯ ОПТИМАЛЬНОГО
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ**

В статье освещены вопросы водопользования, которое является важной составляющей народнохозяйственного комплекса страны. В спектре приоритетов государственной политики отдельное звено должно отводиться именно процессам, связанным с оптимальным использованием ресурсов и их охраной. Но существующая неупорядоченность в законодательно-нормативных документах и низкие штрафные санкции за экологические и другие нарушения приводят к хаотическому привлечению ресурсов в

хозяйственный оборот. Отраслевые особенности механизмов регулирования водопользования обуславливают нерациональное использование водных ресурсов в Украине, которое и так принадлежит к странам с недостаточным уровнем водоснабжения. Анализ и оценка экономического обеспечения привлечения водных ресурсов определили низкий уровень эффективности. Обоснованные ведущие направления внедрения государственного регулирования оптимального водопользования.

Ключевые слова: государственное регулирование, водопользование, водные ресурсы, оптимальность, государственная политика, водоснабжение.

Baldghi Marina

STATE REGULATIONS AS A CONDITION OF EXISTENCE OF OPTIMAL WATER USE

Problems of water play an important role. It serves an important component of the national economy. State policy should address issues of optimum use of resources and their conservation. The disorder in the legal and regulatory documents and low penalties for violations lead to chaotic use of resources. Features mechanisms for regulating water cause irrational use of water resources in Ukraine. The country belongs to the countries with insufficient water supply. Analysis and evaluation of economic support to attract water identified a low level of efficiency. Justification of the leading directions of introduction of state regulation of the optimal water use.

Keywords: government regulation, water use, water resources, optimal, public policy, water.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки в Україні казати про оптимальність у природокористуванні досить складно. Незахищеність навколишнього природного середовища і його ресурсної складової обумовлені безконтрольним використанням потрібних на сьогоднішній момент ресурсів в тому обсязі, який дозволяє отримати миттєвий результат, тому державна підтримка в сфері природокористування конче необхідна. Вона може бути проявлена завдяки комплексу заходів держави, спрямованих на скерування поведінки ресурсоздобувача в напрямі, необхідному для

досягнення поставлених органами державної влади цілей, тобто за допомогою державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження проблем водокористування широко висвітлювалось в працях вітчизняних науковців. Так, методологічні засади оцінки вартості визначення якості водних ресурсів була висвітлена у працях С.Дорогунцова, І.Гоовинського, А.Яцика, Л.Кожушка та ін.; напрямки реформування водного господарства розглядалися М. Хвечиком та В.Голянком; підходи управління водними ресурсами подані у працях О.Артющенко, М.Бабича, методи вимірювання водних ресурсів – В. Данилко, С.Колесник, О. Климчик та інші питання. Поряд з цим, питання державного регулювання у водокористуванні залишаються відкритими. Це пов'язано з удосконаленням системи водокористування та виходу ресурсокристувачів на новий рівень використання ресурсів, пов'язаний не тільки з їх обмеженням, а й з особливостями переходу до нових, європейських стандартів.

Цілі дослідження. Метою статті є дослідження підходів державного регулювання в царині оптимального водокористування на основі підходів оптимальності та комплексності.

Виклад основного матеріалу. В основі державного регулювання природокористування лежать принципи екологічної політики: пріоритетність вимог екологічної безпеки про здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності; гарантування державою екологічно безпечного середовища життєдіяльності населення; забезпечення екологізації виробництва із застосуванням інноваційних технологій, відтворення природних ресурсів, вирішення питань охорони довкілля; підвищення відповідності за негативний вплив на природне середовище; науково обґрунтоване узгодження соціальних, екологічних та економічних інтересів суспільства.

До областей державного регулювання можна віднести: прямий державний контроль над монопольними ринками та ресурсами; побічні ефекти ринкових процесів; розробку стандартів та контроль за їх дотриманням; визначення й підтримку мінімально припустимих параметрів життя населення; захист національних інтересів у системі міжнародних зв'язків.

Головною задачею державного регулювання з використання водних ресурсів виступає вдосконалення застосування системи заходів з екологічного законодавства та економічного стимулювання

діяльності господарських об'єктів, побудованих на основі системи сталого розвитку та досвіду розвинутих країн.

Вітчизняне регулювання природокористування на рівні держави реалізується комплексом заходів нормативно-правового, адміністративно-організаційного та економічного характеру, що у поєднанні становить екологічну політику країни.

При використанні економічних методів здійснюється вплив на підприємства через хід виробництва за допомогою такої зміни існуючої економічної ситуації, що дозволяє за допомогою матеріальної зацікавленості зосередити зусилля для досягнення поставленої мети [2, с. 44 – 45]. Важливим постає питання про економічно вигідну взаємодію екологічних дій та підприємницьких цілей, що вимагає від підприємства особистої відповідальності й превентивних дій. Поряд зі зменшенням навантаження на навколишнє середовище, особлива увага приділяється зниженню витрат виробництва. Ця тенденція має надзвичайно важливе значення, адже в умовах ринкової економіки для конкуруючих підприємств є надзвичайно важливою [3, с. 36].

Загальновідомо, що найважливішим чинником водокористування виступає водозабезпеченість країни, що є об'єктивним природно-ресурсним фактором соціально-економічного розвитку [4, с. 328].

Водні ресурси України складаються з місцевого стоку і транзиту. За межами країни формується близько 130 км^3 стоку (його загальний обсяг складає 210 км^3). Ресурси підземних вод складають $5,6 \text{ км}^3$. В озерах та лиманах акумулюється близько 11 км^3 води, з яких $2,5 \text{ км}^3$ – прісні запаси. За даними департаменту гідрометслужби і моніторингу Мінекоресурсів України, в нашій країні нараховується 63119 річок, загальною довжиною 206,4 тис. км. Їх середньорічний стік складає 87,1 млрд. м^3 води. Налічується також близько 20 тис. озер, у тому числі 953 – площею понад $0,1 \text{ м}^2$ кожне; 27 лиманів, площею більше $0,1 \text{ км}^2$; 1116 водосховищ з об'ємом води понад 1 млн. м^3 ; запаси підземних вод – 20,9 млрд. м^3 та частина вод Чорного і Азовського морів. Усі водні об'єкти та території України становлять її водний фонд. Загальна площа водних об'єктів, що входять до водного фонду, становить 2,4 млн. га [5, с. 95]. В Україні серед річок є великі (площа водозбору понад 50 тис. км^2) – 9, середні (від 2 до 50 тис.

км²) – 81 і малі (менш як 2 тис. км²) – 63 029. Загальна довжина річок становить 206,4 тис. кілометрів, з них 90 % припадає на малі річки. Потенційні ресурси річкових вод становлять 209,8 км³, з яких лише 25 % формується в межах України, решта надходить з Російської Федерації, Білорусі, Румунії. Прогнозні ресурси підземних вод становлять 21 км³ [там же, с. 98]. Балансові запаси місцевого водного стоку становлять у середньому 52,4 км³, а в маловодні роки — 29,7 км³. Об'єм підземних вод, що враховується у ресурсній частині водогосподарського балансу, складає 7 км³. Крім того, в галузях економіки використовується близько 1 км³/рік морської води [6, с. 98].

Нерівномірний розподіл атмосферних опадів, гідрографічної мережі, значна диференціація водності річок обумовлюють нерівний територіальний розподіл водних ресурсів. Гідрографічна мережа найбільш густа в районах, де випадає значна кількість атмосферних опадів, — у Карпатах (1,5 км/км²) та Поліссі (0,6—0,8 км/км²); середня — в Лісостепу (0,6—0,4 км/км²); найменша в східному Лісостепу (0,2 — 0,4 км/км²) і південному Степу (0,2—0,3 км/км²). До Азовського і Чорного морів прилягають великі безстічні території. Середня густота річкової мережі становить 0,34 км/ км²; найбільша густота у Карпатах і досягає 2,0 км/км². Найменша густота річок у Херсонській області, де значні площі є безстічними [5, с. 5]. Україна та її окремі регіони відрізняються напруженим водогосподарчим балансом, що зумовлено відносно обмеженими запасами водних ресурсів і високим рівнем їх використання.

Це пов'язано з питаннями аридизації клімату, зневоднення територій і втрати родючих земель. Здавалося б, зазначені проблеми не мають тісного взаємозв'язку, тим не менш, вони викликані загальною антропогенної причиною - нераціональним використанням земельних ресурсів. За минуле століття було втрачено, з різних причин, близько 2 млрд. га продуктивних земель [5]. І цей процес не зупиняється - майже щорічно відбувається зменшення кількості оброблених земель і зменшення природних об'єктів, пов'язаних із землекористуванням. Так, в 1950 році на одного жителя Землі їх доводилося 0,5 га, а в 2000 - вже близько 0,2 га [6]. За останні сто років ерозія зруйнувала 27% оброблюваних сільськогосподарських земель, а кожен змитий або віднесений вітром сантиметр верхнього гумусового шару означає зниження

врожайності сільськогосподарської продукції приблизно на 1 ц / га [5]. Крім цього, щорічно знищується 6 млн. га лісів, що становить 0,6% всієї їх площі. При цьому вони знищуються не тільки прямим шляхом (вирубки, пожежі тощо), а й завдяки змінам умов існування, обумовлених господарською діяльністю. Цей процес негативно впливає на повітряно-водний баланс, що простежується в змінах середніх температур повітря, переміщення повітряних мас, кількості випадів і, тим самим, призводить до змін клімату на мезо- та макрорівнях.

Загальновідомо, що південні регіони найбільше страждає від посух, суховіїв, пилових бур. І, як правило, ці явища приписують особливості природно-кліматичних умов, залишаючи без уваги антропогенний фактор. Вважається, що першою причиною висушування степів є не стільки зміна клімату, скільки знищення степової трав'яної рослинності і дернини, які колись покривали територію. На зміну їм прийшла система корінних заходів щодо поліпшення вологозабезпечення посівів в аридних районах, які включали: збереження природного співвідношення між луками, лісами, ріллею і водою; регулювання стоку балок, ярів, струмків і річок; заліснення схилів для поліпшення кліматичних умов; регулювання водного і температурного режимів; впровадження ґрунтозахисної системи землеробства, вологонакоплюючої та вологозберігаючої технологій обробки ґрунту та догляду за посівами; активне залучення системи сівозмін; вирощування посухостійких культур, сортів і гібридів [6, с. 21-22]. На жаль, сучасні форми господарювання втратили майже всі з перерахованих заходів.

Ступінь рівноваги агроландшафтів оцінюють за співвідношенням основних типів угідь: рілля - природні кормові угіддя - ліси. В цілому для України це співвідношення має становити 1: 1,6: 3,6, однак фактично становить 1: 0,23: 0,3, що свідчить про порушення екологічної рівноваги в агроландшафтах [7]. Тенденції сучасного етапу розвитку суспільства призвели до необхідності впровадження інноваційних підходів у природокористуванні, які зорієнтовані об'єднувати екологічні, соціальні, економічні, управлінські та інші напрямки. Одним з них виступає стратегія сталого розвитку, як засіб інтеграції загальнолюдських цілей розвитку держав з позицій національних і міжнародних інтересів.

Забезпечення населення якісною питною водою базується на вимогах Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», але проблема наявності питної води і доходження її до споживача залишається відкритою. Статистика свідчить, що 80% усіх хвороб у світі пов'язані з незадовільною якістю питної води і порушенням санітарно-гігієнічних норм водопостачання. Система централізованого водопостачання досить розгалужена і забезпечує послугами понад 70% населення країни. В наш час в Україні існують екологічні збори за водокористування, але не завжди обсяг фактично сплачених зборів хоча б наближається до пред'явлених [11].

Завдяки ринковому регулюванню в сфері природокористування, можливе стабільне надходження коштів до державного бюджету, при впровадженні комплексного використання водних ресурсів, вироблення екологічно чистих товарів та надання екологічних послуг. Незважаючи на зазначене, в Україні залишається актуальною проблема оптимального співвідношення між державним та ринковим регулюванням, вирішення якої можливо завдяки реалізації мети державного регулювання. Для сфери природокористування в країні її доречно вирішити завдяки забезпеченню методами державного впливу оптимальних умов такого розвитку економіки, темпи, пропорції та якісні характеристики якої визначаються динамікою суспільних потреб та екологічними імперативами. В ході цього процесу можуть бути створені різні асоціації, союзи, об'єднання, кластери.

Висновки. Отже, в процесі дослідження встановлено, що забезпечити своєчасну суспільно-вагому реакцію на негативні прояви чинників існуючого водокористування дає можливість процес державного регулювання. Доведено, що механізм державного регулювання водокористуванням має базуватись на системній основі та поєднувати прямі і опосередковані методи державного регулювання використання водних ресурсів. Важливим елементом механізму регулювання є ринкове зіставлення попиту і пропозиції, яке відбувається за умов наявності та розвитку відповідного правового поля. Ринок автоматично не гарантує оптимального регулювання комплексного використання водних ресурсів, тому виникає потреба у впровадженні інноваційних шляхів в удосконаленні цих процесів.

Література

1. Кравців В., Павліха Н., Павлов В. Концептуальні засади розробки програми використання та охорони природно-ресурсного потенціалу регіону / В. Кравців, Н. Павліха, В.Павлов // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 107 – 115.

3. Садеков А.А. Механизмы эколого-экономического управления предприятием: монография / А.А. Садеков. – Х.: Инжэк, 2004. – 223 с. – Библиогр.: с. 207 – 209.

4. Хвесик М.А., Голян В.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.

5. Данилко В. К. Екологічна статистика: водні ресурси: монографія / В.К. Данилко. – К.: ПП Рута, 2003. – 368 с.

6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7 Про Комплексну програму розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь на період до 20101 року: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.

1. Kravciv V., Pavlixa N., Pavlov V. Konceptual`ni zasady` rozrobky` programy` vy`kory`stannya ta oхorony` pry`rodno-resursnogo potencialu regionu / V. Kravciv, N. Pavlixa, V.Pavlov // Regional`na ekonomika. – 2005. – # 1. – S. 107 – 115.

2. Shvajka L.A. Derzhavne regulyuvannya ekonomiky`: navch. posibny`k / L.A.Shvajka. – К.: Znannya, 2006. – 354 s.

3. Sadekov A.A. Mexany`zmy` ekologo-ekonomy`cheskogo upravleny`ya predpny`yaty`em: monografy`ya / A.A. Sadekov. – Х.: Y`nzhэк, 2004. – 223 s. – By`bly`ogr.: s. 207 – 209.

4. Xvesy`k M.A., Golyan V.A. Insty`tucional`na model` pry`rodokory`stuvannya v umovax global`ny`x vy`kly`kiv: monografiya / M.A. Xvesy`k, V.A. Golyan. – К.: Kondor, 2007. – 480 s.

5. Dany`lko V. K. Ekologichna staty`sty`ka: vodni resursy`: monografiya / V.K. Dany`lko. – К.: PP Ruta, 2003. – 368 s.

6. Derzhavny`j komitet staty`sty`ky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Pro Kompleksnu programu rozvy`tku melioraciyi zemel` i polipshennya ekologichnogo stanu zroshuvany`x ta osusheny`x ugid` na

period do 20101 roku: postan16.11.2000 r. [Elektronny`j resurs]. –
Rezhy`m dostupu: <http://zakon.nau.ua>.

Рецензент: Харічков С.К. д.е.н., професор, зав. кафедри менеджменту, заступник директора з наукової роботи Інституту бізнесу, економіки та інформаційних технологій Одеського національного політехнічного університету

18.05.2015

УДК 336.22(477)

Волкова Кристина

ПОДАТКОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ

Проблема оцінки та розробки шляхів підвищення ефективності податкового адміністрування досить складна, а тому є предметом дискусій і всебічного аналізу науковців та практиків. На сьогодні в Україні існує низка чинників, які негативно впливають на якість податкового адміністрування. Основними з них є: недосконалість та нестабільність податкового законодавства, поганий фінансовий стан значної кількості платників податків, негативне ставлення і недовіра платників податків до податкових органів, схильність до уникнення сплати податків та ухилення від оподаткування. Податкове адміністрування можна представити як механізм управління відносинами у податковій сфері, що проявляється через різні напрями діяльності. У статті досліджено основні перешкоди для ефективного функціонування вітчизняної системи адміністрування податків. Більш детально зосереджено увагу на дисбалансах податкового консультування платників податків органами ДФС України.

Ключові слова: адміністрування податків, податкове консультування, платники податків, податкова звітність.

Волкова Кристина

НАЛОГОВОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ В УКРАИНЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОЦЕССА АДМИНИСТРИРОВАНИЯ НАЛОГОВ

Проблема оценки и разработки путей повышения ova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid

эффективности налогового администрирования достаточно сложная, а потому является предметом дискуссий и всестороннего анализа ученых и практиков. На сегодня в Украине существует ряд факторов, которые негативно влияют на качество налогового администрирования. Основными из них являются: несовершенство и нестабильность налогового законодательства, плохое финансовое состояние значительного количества налогоплательщиков, негативное отношение и недоверие налогоплательщиков к налоговым органам, склонность к избеганию уплаты налогов и уклонения от налогообложения. Налоговое администрирование можно представить как механизм управления отношениями в налоговой сфере, проявляющийся сквозь разные направления деятельности. В статье проанализированы основные препятствия для эффективного функционирования отечественной системы администрирования налогов. Более детально сосредоточено внимание на дисбалансах налогового консультирования налогоплательщиков органами ГФС Украины.

Ключевые слова: администрирование налогов, налоговое консультирование, налогоплательщики, налоговая отчетность.

Volkova Christina

TAX ADVISING IN UKRAINE AS CONSTITUENT OF THE PROCESS OF ADMINISTRATION OF TAXES

The problem of assessing and developing ways to improve the efficiency of tax administration is quite complicated, so it is a matter of debate and comprehensive analysis of scholars and practitioners. At present, in Ukraine there are a number of factors affecting negatively the quality of tax administration. The main ones are: imperfect and unstable tax legislation, the poor financial condition of a significant number of taxpayers, negative attitudes and mistrust of the taxpayer to the tax authorities, tendency to avoid paying taxes and tax evasion. Tax administration can be presented as a mechanism of managing relations in taxation, showing up through different trends of activity. In the article basic obstacles are analyzed for the effective functioning of the domestic system of administration of taxes. More in detail attention is concentrated on the problems of the tax advising of taxpayers by the organs of STS of Ukraine.

Keywords: administration of taxes, tax advising, taxpayers, tax

accounting.

Постановка проблеми. Адміністрування податків і зборів є однією з найважливіших ознак держави та необхідною умовою її існування. У нормативно-правових актах юридична категорія «адміністрування податків» поки що не знайшла свого закріплення, у науковій літературі стосовно цього поняття ведеться полеміка. Сучасний рівень розвитку суспільних відносин у сфері оподаткування, а також постійне вдосконалення податкового законодавства передбачають необхідність наукового аналізу правових змін, що відбуваються, та осмислення тих організаційно-економічних механізмів, які використовуються державою для реалізації своїх інтересів при здійсненні податкових вилучень. Постійні зміни законодавства у довгостроковій перспективі зменшують інвестиційну привабливість країни та рівень національної податкової конкуренції, а також знижують мотивацію платників податків до прозорих взаємовідносин з контролюючими органами. Тому, аналіз дисбалансів системи адміністрування податків на прикладі однієї з складових Розділу II Податкового кодексу України – податкового консультування - є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед тих, чії праці характеризуються змістовним наповненням та критичним аналізом ситуації, слід виділити наступних: Андрущенко В.Л., Валігура В.А., Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І., Мельник В.М., Мельник П.В., Серебрянський Д.М., Соколовська А.М., Тарангул Л.Л. та ряд інших. Одночасно постійні новації законодавства щодо адміністрування податків спричиняють швидке «старіння» аналітичного матеріалу, що обумовлює актуальність оперативних досліджень. Це в повній мірі стосується податкового консультування, хоча теоретичні розробки з даної проблематики відсутні.

Цілі дослідження. Метою статті є аналіз дисбалансів системи адміністрування податків в Україні на прикладі податкового консультування платників податків представниками ДФС України з метою напрацювання інструментарію для їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Проблема підвищення ефективності податкового адміністрування є надзвичайно актуальною в сучасних умовах господарювання в Україні, оскільки обсяги податкових надходжень у бюджет значною мірою залежать від

ефективності роботи податкових органів у цьому напрямку.[7] В Україні існує низка чинників, які негативно впливають на якість податкового адміністрування. Основними з них є: по-перше, недосконалість та нестабільність податкового законодавства, коли платники податків не встигають адекватно реагувати на постійні зміни в порядку нарахування і сплати податків та надання податкової звітності, а окремі норми податкового законодавства допускають подвійне трактування; по-друге, поганий фінансовий стан значної кількості платників податків, що робить об'єктивно неможливим для них сплачувати податки повною мірою; по-третє, негативне ставлення і недовіра платників податків до податкових органів, схильність до уникнення сплати податків та ухилення від оподаткування.[1,с. 37]

Це підтверджують і міжнародні порівняння. За підсумками однієї з категорій «Paying taxes» щодо легкості слати податків в країні всесвітньовідомого рейтингу Doing Business Report, Україна протягом останніх чотирьох років стабільно займає третє місце з кінця рейтингу, а отже потрапляє до групи країн з найбільш складною системою адміністрування податків [8]. І хоча деякі вчені ставлять під сумнів показовість даних рейтингу, настільки низькі показники України у порівняних умовах з іншими країнами не можуть не свідчити про наявність проблем у податковій сфері, які можуть перешкоджати розвитку країни в цілому.

Одночасно аналізуючи результати проведених та напрями запланованих реформ є всі підстави стверджувати, що спостерігається зовнішнє удосконалення без належного внутрішнього. Враховуючи зазначене можна виділити наступні дисбаланси у відносинах «платник податків - державна податкова служба України»:

- політична забарвленість;
- непрозорі схеми адміністрування податків та зборів;
- корупція;
- фіскальні пріоритети роботи;
- виконання доведених планів з податкових надходжень будь-якими способами;
- нестабільність податкового законодавства;
- недосконалість податкового законодавства, спричинена неоднозначним (множинним) трактуванням прав та обов'язків платників податків.

Ці досить серйозні виклики заважають започаткованим у податковій сфері реформам окрім декларативної привабливості набути реального змістовного наповнення, результатом якого стане перебудова у функціонуванні податкової системи країни.

Основним джерелом доходів нашої країни є податкові надходження. Очевидно, що невиконання дохідної частини бюджету може спричинити негативні економічні та соціальні наслідки. Тому податкова складова грає головну роль у забезпеченні можливості виконання державою покладених на неї функцій.[2]

У сфері оподаткування перетинаються інтереси держави й регіонів з інтересами платників: суб'єктів господарювання та громадян. У спрощеному вигляді механізм впливу податкового регулювання на баланс інтересів держави й платників може бути представлений у такому вигляді. З огляду на пріоритетність фіскальної функції податків, держава зацікавлена у збільшенні загальної суми податків і зборів, що надходить у бюджети всіх рівнів і державні цільові фонди. Однак надмірне підвищення податкового навантаження (пріоритет інтересів держави) позбавляє платників стимулу до розвитку й розширення масштабів діяльності, що веде до таких негативних наслідків, як пригнічення підприємницької ініціативи й стагнація, ухилення від оподаткування та зростання тіньової економіки.

Інтереси платників податків навпаки полягають у мінімізації витрат, у т. ч. і витрат на сплату податків, тому лібералізація оподаткування об'єктивно сприяє зміцненню фінансового стану платників податків, нарощуванню обсягів продажів (тобто сприяє насиченню ринку і створенню конкурентного середовища) та збільшенню виплат, пов'язаних з оплатою праці. Останнє, у свою чергу, не тільки забезпечує підвищення рівня добробуту працюючих осіб, але й стимулює збільшення попиту в масштабах країни, що є найважливішим чинником стабільного економічного розвитку.[3, с 15]

Таким чином, інтереси держави не є однорідними і не обмежуються тільки фіскальними інтересами. Метою соціальної держави є забезпечення високого рівня і якості життя її громадян. Фіскальна складова державної податкової політики забезпечує джерела фінансування прямих державних видатків на реалізацію соціальних програм та централізованих інвестицій.

Отже, завданням державної податкової політики є встановлення такого оптимального рівня й умов оподаткування, які забезпечують баланс інтересів держави і платників. Проблема полягає в тому, що інтереси ці динамічні й залежать від безлічі факторів, тому оптимальні для певних умов і в конкретний момент часу параметри податкової системи перестають забезпечувати баланс інтересів зі зміною пріоритетів розвитку суспільства та цілей економічної й соціальної політики держави.[6, с. 39]

У вітчизняних податкових реаліях поняття «оптимізувати» стало синонімом «ухилитися». В першу чергу, це пояснюється тим, що немає жодного нормативного документа, який би чітко закріплював та надавав характеристику таким поняттям, як «оптимізація» та «мінімізація». Внаслідок цього ані податківці, ані платники податків досі чітко не можуть усвідомити різницю між тим, що не заборонено та не тягне за собою жодних наслідків, та тим, що, фактично не являючись протизаконною діяльністю, може мати негативний результат у вигляді донарахованих податкових зобов'язань за результатами податкової перевірки. Тобто розпливчастість і нечіткість формулювань, двозначність, а іноді і взаємовиключне трактування різних статей деяких законодавчих актів, плюс величезна різноманітність можливих варіантів ситуації роблять, на перший погляд, просте завдання визначення законності своїх дій, нерозв'язним.[4]

Але існує ще одна проблема: платник податку може неправильно трактувати будь-яку статтю ПКУ і, як результат, неправильно розрахувати податкове зобов'язання чи не в строк подати податкову звітність. З метою уникнення таких ситуацій, кожен платник податку має право звернутися до ДФС за податковою консультацією. Для упорядкування процедури підготовки та надання письмових податкових консультацій ДФС були розроблені та оприлюднені «Методичні рекомендації щодо надання органами ДФС України письмових податкових консультацій».

Проаналізуємо переваги і недоліки індивідуальних податкових консультацій як фактору впливу на взаємовідносини платника податку з органами ДФС (табл. 1).

Таким чином, хоча надання податкових консультацій включено до завдань податкових органів, спостерігається певний формалізм у його виконанні. Причому досить часто податкові консультації мають характер не законного роз'яснення проблемних чи суперечливих

питань податкового законодавства, а дійсно є оприлюдненою позицією ДФС України з того чи іншого питання.

Таблиця 1

Індивідуальна податкова консультація як фактор впливу на взаємовідносини платника податку з органами ДФС

Переваги	Недоліки
Не може бути притягнуто до відповідальності платника податків, який діяв відповідно до податкової консультації, наданої йому у письмовій або електронній формі, а також узагальнюючої податкової консультації, зокрема, на підставі того, що у майбутньому така податкова консультація або узагальнююча податкова консультація була змінена або скасована.	Строго індивідуальний характер консультації, внаслідок чого «чужими» консультаціями з однакової тематики платниками податків користуватися заборонено.
Платник податків може оскаржити до суду як правовий акт індивідуальної дії податкову консультацію контролюючого органу, викладену в письмовій або електронній формі, яка, на думку такого платника податків, суперечить нормам або змісту відповідного податку чи збору.	Тривалий термін для отримання консультації. Податкові консультації не підпадають під дію норм Закону України від 13.01.2011 р. №2939-VI «Про доступ до публічної інформації», тому відповіді на такі звернення не розглядаються згідно з п. 20.1 ст. 20 цього Закону (не пізніше 5 робочих днів з дня отримання запиту), а надаються протягом 30 календарних днів, що настають за днем їх отримання контролюючим органом.
	Необхідність у постійному моніторингу платником податку податкового законодавства з проблемного питання, оскільки консультація застосовується протягом терміну дії відповідної норми нормативно-правового акта з питань оподаткування або іншого акта, контроль за дотриманням якого покладено на орган ДФС.
	Формалізм при наданні відповіді (переважне цитування статей ПКУ)
	Неможливість отримання платником консультації наперед з гіпотетичного питання або майбутнього напрямку діяльності
	Переважає керування відомчими інтересами про розгляді спірних питань
	Відсутність чіткого посилення на пріоритет консультацій. Тому у разі наявності двох консультацій: індивідуальної та узагальнюючої, платник може самостійно обирати ту, якою користуватися.

Джерело: складено автором за даними [3,5,6].

Існуюча проблематика ще раз підтверджує, що завдання визначення платниками податків законності своїх дій у неоднозначних ситуаціях, пов'язаних з оподаткуванням, є надскладним, а чинна система адміністрування податків ускладнює умови для ведення підприємницької діяльності. Досить високі вимоги до оформлення та змісту запиту платника податків на отримання податкової консультації, тривалий термін для надання відповіді, відсутність можливості отримати попередню податкову експертизу з гіпотетичних питань зводять нанівець ініціативи держави щодо спрощення розуміння платниками податкового законодавства, а отже, ефективність адміністрування податків.

На жаль, в Україні, не дивлячись на деякі позитивні тенденції розвитку ринку послуг з податкового консультування, він має місце цілий ряд невирішених проблем щодо подальшої розбудови інституту податкового консультування в Україні [4]. На мою думку, це пояснюється наступним:

1. Брак конкуренції на українському ринку. Об'єктивна потреба звернення до консультантів виникає в умовах високої конкуренції, коли ціна неправильного управлінського рішення дуже висока і від господарюючого суб'єкта постійно вимагається підвищення ефективності його діяльності. Так як в багатьох галузях виробництва в Україні до цих пір немає достатньо жорсткої конкуренції, то залишається можливість приймати не дуже ефективні рішення, навіть робити помилки і при цьому зберігати свої позиції на ринку.

2. Недоліки управлінської культури. Багато керівників, по-перше, поки ще не повністю усвідомили, що успішні організаційні рішення вимагають високої компетенції та глибоких спеціалізованих знань. По-друге, як правило, керівники (тим більше що більшість з них є одночасно організаторами і власниками очолюваних підприємств) психологічно не готові делегувати окремі етапи прийняття рішень зовнішньому консультанту. Керівнику буває важко погодитися з тим, що самостійно він вирішує свої завдання гірше, ніж за участю запрошеного фахівця. Крім того, зміна стилю управління звичайно має на увазі зміну в поведінці, поглядах і методах роботи особисто керівника. Це, мабуть, найбільш консервативна частина всієї організаційної системи, особливо якщо врахувати досить зрілий вік

багатьох з них і живучість традицій авторитарності. По-третє, на консалтинг як сферу, пов'язану зі знанням і інтелектом, в Україні традиційно дивляться як на послугу, за яку платити не потрібно і яка, як культура чи освіта, повинна фінансуватися за залишковим принципом.

3. Недоліки культури консультування. В даний час більшість сфер вітчизняного консалтингу не регламентується жодними законодавчими актами, і для здійснення консультаційної діяльності юридичним та фізичним особам не потрібно фахової освіти, ліцензій на право ведення цієї діяльності. Не у всіх сферах достатній вплив мають професійні об'єднання консультантів, недостатньо джерел, з яких клієнти могли б дізнатися про надійність і професіоналізм окремого консультанта або консалтингової компанії. Як наслідок - прихід в консалтинг людей з низьким професійним рівнем, дилетантів, які не дотримуються етичних норм консалтингу. Це негативно відбивається на загальній якості консалтингових послуг та іміджу консультанта в очах керівників підприємств.

4. Нестача фінансових коштів. В даний час в Україні послугами консультантів користуються в основному великі підприємства, так як середній та малий бізнес, як правило, просто не має вільних грошових коштів для оплати їх порад.

У цілому проблеми українського консалтингу в області оподаткування пов'язані з тим, що вітчизняний ринок ще дуже молодий і відповідно на цьому ринку працює такий же молодий українській консалтинг.

У сукупності суперечності у відносинах між платниками та представниками ДПС провокують досить низький рівень податкової культури та дисципліни. Діюча система адміністрування податків в Україні, окрім того, що практично є лідером у світі за своєю складністю, також викликає і масове незадоволення платників, яке виражається у численних негативних публікаціях в ЗМІ. Це в свою чергу певним чином дискредитує імідж ДФС України та систему оподаткування в цілому. Підсумком такої ситуації є те, що внутрішня мотивація платників щодо сплати податків у повному обсязі поступово втрачається, що є досить тривожним фактором.

Запропоную деякі рекомендації щодо підвищення рівня податкового адміністрування в Україні:

1. Розвиток партнерських відносин з платниками податків: – підвищення рівня податкової культури; забезпечення відкритості; удосконалення податкового та митного законодавства; неупереджене та справедливе застосування законодавства; зменшення адміністративного навантаження для платників.

2. Надання високоякісних сервісів платникам: – розроблення та впровадження ефективної моделі надання «сервісу» платникам; розвиток наявних та впровадження інноваційних електронних податкових сервісів для громадян та бізнесу.

3. Здійснення контролю за повнотою сплати податків: – підвищення ефективності методів протидії мінімізації сплати податків; посилення функції оцінки та управління ризиками як основи контролю за повнотою сплати податків; удосконалення системи стягнення податкового боргу.

4. Упровадження ефективних методів протидії корупції: – активна взаємодія з міжнародними організаціями, що займаються питаннями протидії корупції

5. Організація ефективної системи управління персоналом: – побудова вискоефективної функції управління персоналом; розвиток системи неперервного навчання та підвищення мотивації працівників.

6. Стратегічне управління організацією, постійне та безперервне вдосконалення операційної діяльності: – активне співробітництво з податковими та митними службами інших країн та застосування прогресивного міжнародного досвіду; побудова сучасної та динамічної ІТ-функції; забезпечення високого рівня продуктивності, надійності та безпеки інформаційних систем.

Висновки. Порядок адміністрування податків поступово змінюється. Але спостерігаються як позитивні, так і негативні зміни. Істотним кроком у вдосконаленні податкового адміністрування може стати постійний діалог законодавчої і виконавчої влади з платником податків. Ситуація з податковим консультуванням платників податків залишається досить складною, оскільки податкова служба не здатна допомогти належним чином через перелічені недоліки, а приватна допомога може виявитися дорогою та неефективною. Одночасно зрозуміло, що ДФС України не може перетворитися на осередок альтруїстичної допомоги всім платникам податків у питаннях оптимізації оподаткування, наслідком чого стане різке зменшення

податкових надходжень до бюджету та «провал» всіх доведених показників (попри те, що за заявами податківців жодних планів не існує). Я переконана, що проблема якісної то змістовної складової податкового консультування платників податків податківцями вже давно усвідомлена всіма причетними до цього процесу дійовими особами. Тому вважаю, що у цьому питанні, на жаль, поки що відсутня політична воля та психологічна готовність до радикальних змін. Хоча інструментарій для вирішення вказаної проблематики успішно апробовано на практиці багатьма європейськими країнами – мова йде про розвиток ринку податкового консультування незалежними фахівцями та організаціями без тиску на платників податків з боку контролюючих органів за законну оптимізацію оподаткування як наслідок користування даними послугами. Хочеться сподіватися, що завдяки дослідженням та публікаціям з цієї тематики перебудова філософії у взаємовідносинах «платник податків-податкова служба» все таки відбудеться.

Література

1. Проскура К. П. Методологічні засади податкового адміністрування / К. П. Проскура, О. М. Капустян // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 10 (136). – С. 195–203.
2. Крисоватий, А. І. Планування та прогнозування податкових надходжень [Текст]: навч. посіб. / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима, В. В. Маслій; Терноп. нац. екон. ун-т, Ф-т фінансів. – Т. : ТНЕУ, 2011. – 260 с.
3. Проблематика податкового консультування в Україні як складової процесу адміністрування податків // О. М. Смірнова / Науковий вісник Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України : збірник наукових праць. – Вип. 12 (139) : Формування ринкових відносин в Україні. – К., – 2012. – С. 3-10.
4. Податкове консультування: зміст та стан розвитку в Україні та світі / О. М. Смірнова // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – Вип. 2 (53). – Ірпінь, 2011. – С. 84-91.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення деяких податкових норм: Закон України від 24.05.12 р. № 4834 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
6. Смірнова О.М. Організаційно-правове регулювання

податкового консультування: зарубіжний досвід / О.М. Смірнова // Науковий вісник Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України : збірник наукових праць. – Вип. 7-8 : Формування ринкових відносин в Україні. – К., – 2010. – С. 47-52.

7. Слатвінська М.О. Актуальні проблеми податкової політики України / Финансы и хозяйственная отчетность – состояние, тенденции, перспективы. – Хоз. Академия им. Д. А. Ценова, г. Свиштов, Республика Болгария. 2013 г. С. 179-185.

8. Rankings by ease of paying taxes for economies around the world // PwC. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/findcountry.jhtml>.

1. Proskura K. P. Metodologichni zasady` podatkovogo administruvannya / K. P. Proskura, O. M. Kapustyan // Aktual`ni problemy` ekonomiky`. – 2012. – # 10 (136). – S. 195–203.

2. Kry`sovaty`j, A. I. Planuvannya ta prognozuvannya podatkovy`x nadhodzen` [Tekst]: navch. posib. / A. I. Kry`sovaty`j, A. Ya. Kizy`ma, V. V. Maslij; Ternop. nacz. ekon. un-t, F-t finansiv. – T. : TNEU, 2011. – 260 s.

3. Problematy`ka podatkovogo konsul`tuvannya v Ukrayini yak skladovoyi procesu administruvannya podatkov // O. M. Smirnova / Naukovy`j visny`k Naukovo-doslidnogo ekonomichnogo insty`tutu Ministerstva ekonomiky` Ukrayiny` : zbirny`k naukovy`x pracz`. – Vy`p. 12 (139) : Formuvannya ry`nkovy`x vidnosy`n v Ukrayiny`. – K., – 2012. – S. 3-10.

4. Podatkove konsul`tuvannya: zmist ta stan rozvy`tku v Ukrayini ta sviti / O. M. Smirnova // Naukovy`j visny`k Nacional`nogo universy`tetu DPS Ukrayiny`. – Vy`p. 2 (53). - Irpin`, 2011. – S. 84-91.

5. Pro vnesennya zmin do Podatkovogo kodeksu Ukrayiny` shhodo udoskonalennya deyaky`x podatkovy`x norm: Zakon Ukrayiny` vid 24.05.12 r. # 4834 [Elektronny`j resurs] // Verxovna Rada Ukrayiny`. – Oficiz. veb-sajt. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

6. Smirnova O.M. Organizacijno-pravove regulyuvannya podatkovogo konsul`tuvannya: zarubizhny`j dosvid / O.M. Smirnova // Naukovy`j visny`k Naukovo-doslidnogo ekonomichnogo insty`tutu Ministerstva ekonomiky` Ukrayiny` : zbirny`k naukovy`x pracz`. – Vy`p. 7-8 : Formuvannya ry`nkovy`x vidnosy`n v Ukrayiny`. – K., – 2010. – S. 47-52.

Рецензент: Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

29.04.2015

УДК 657.471.12:331.214.72

Гільорме Тетяна, Жежеленко Олена
**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО АУДИТУ
ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

Одним із видів здійснення управлінського аудиту є аудит персоналу. Його сутність зводиться до запровадження діагностики персоналу підприємства. Але вузько-методологічне розуміння аудиту даного об'єкту обмежує його технологічні можливості. Доцільність запровадження підходу до розуміння стратегічного аудиту персоналу як методологічного забезпечення комплексного управлінського внутрішнього стандарту у сучасних умовах суспільно-політичного та економічного розвитку є найбільш виправданою. Аудит персоналу має носити багатофункціональний характер і поширюватись на всі предметні сфери діяльності персоналу на підприємстві, він має бути універсальним засобом здійснення контролю його результативності. При цьому поглибленого теоретичного обґрунтування потребує залежність процесу проведення аудиту персоналу в залежності від фази кар'єрного циклу, що дозволить дослідити особливості адаптації та розвитку персоналу як головних чинників кар'єрного зростання працівника. Основним технологічним прийомом здійснення аудиту персоналу на підприємствах є діагностування його діяльності. Виокремлено основні структурні елементи реалізації діагностування, за допомогою яких і здійснюється аудит персоналу (моніторинг, аналіз, оцінка, перевірка, експертиза документації з управління персоналом, ревізія кадрового діловодства, запровадження)

Ключові слова: аудит персоналу, управлінський аудит, фази кар'єрного циклу, розвиток, адаптація, ефективність.

Гильорме Татьяна, Жежеленко Елена
**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО
АУДИТА ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ**

Одним из видов осуществления управленческого аудита является аудит персонала. Его сущность сводится к внедрению диагностики персонала предприятия. Но узко методологическое понимание аудита данного объекта ограничивает его технологические возможности. Целесообразность введения подхода к пониманию стратегического аудита персонала как методологического обеспечения комплексного управленческого внутреннего стандарта в современных условиях общественно-политического и экономического развития является наиболее оправданной. Аудит персонала должен носить многофункциональный характер и распространяться на все предметные сферы деятельности персонала на предприятии, он должен быть универсальным средством осуществления контроля его результативности. При этом углубленного теоретического обоснования требует зависимость процесса проведения аудита персонала в зависимости от фазы карьерного цикла, что позволит исследовать особенности адаптации и развития персонала как главных факторов карьерного роста работника. Основным технологическим приемом осуществления аудита персонала на предприятиях является диагностирование его деятельности. Выделены основные структурные элементы реализации диагностирования, с помощью которых и осуществляется аудит персонала (мониторинг, анализ, оценка, проверка, экспертиза документации по управлению персоналом, ревизия кадрового делопроизводства, внедрения)

Ключевые слова: аудит персонала, управленческий аудит, фазы карьерного цикла, развитие, адаптация, эффективность.

Gil'orme Tetiana, Zhezelenko Olena
**METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF STRATEGIC
AUDIT
OF ENTERPRISE PERSONNEL**

One of the types of management audit is personnel audit. Its essence lies in the implementation of diagnostics for enterprise personnel. However, narrow methodology-specific understanding of audit of this subject confines its technical capacities. The expedience of implementing

the given approach to the comprehension of strategic personnel audit as a methodological support for complex internal management standards in the conditions of contemporary social, political and economic development proves to be most feasible. Personnel audit has to display its multifunctional nature and extend onto every domain of personnel activity at the enterprise; it must be an all-purpose method of exercising control over enterprise efficiency. Concurrently, a deeper theoretic substantiation is required for the dependence of the process of personnel audit on the phase of career cycle, which would further allow researching the peculiarities of personnel adaptation and development serving as major factors of career advancement for employees. The main technique of conducting a personnel audit at the enterprise is performing a diagnostics of staff activity. The work attempts at emphasizing the major structural elements of diagnostics realization, with the help of which the personnel audit is performed (including monitoring, analysis, evaluation, examination, personnel management documents assessment, staff records management revision, introduction of innovations into diagnostics of personnel activity, development of recommendations).

Keywords: personnel audit, management audit, phases of career cycle, development, adaptation, efficiency.

Постановка проблеми. Україна належить до країн з високим освітнім рівнем населення, що знаходиться на порозі корінних змін у суспільному розвитку, розбудовує гармонійне, справедливе, гуманне суспільство, де метою діяльності всіх економічних, політичних контрагентів виступає Людина, з властивими їй прагненням до самовдосконалення, самореалізації. Праця є не тільки головним чинником створення продуктивних сил, рушійною силою інформаційної ери економіки, але й джерелом розвитку самої людини, реалізації її творчих, інтелектуальних здібностей. Саме внутрішній аудит, зі своєї специфічним інструментарієм, процедурами, дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати комплекс системи консультаційної підтримки, аналітичної оцінки та незалежної експертизи формуванню, використанню, розвитку, ефективності праці персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних економічних школах представлено безліч напрямків досліджень з проблематики методології аудиту персоналу підприємства. Так,

Фриман Є.В. розробив основні складові проведення аудиту персоналу при прийнятті кадрових рішень [1, с. 153]. Рачинський А.П. запропонував інструментально-технологічні засади аудиту розглядати у контексті технології стратегічного управління [2, с. 30]. Селіна А.І. розробила групування внутрішніх стандартів аудит персоналу [3, с. 56]. Особливий інтерес становить концепція Кібанова А.Я., в межах якої розроблено модель технології аудиту персоналу, запровадження якої чітко розподіляється між підсистемами управління персоналом, кожна із яких наділяється відповідними функціональними повноваженнями по її реалізації [4, с. 128].

Невирішені раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковому доробку та практичній значущості отриманих результатів, слід зазначити, що певне коло завдань методологічного забезпечення аудиту персоналу підприємства у якості об'єктивного підґрунтя стратегічного управління персоналом залишається розробленим недостатньо. Потребує поглибленого теоретичного обґрунтування залежність процесу проведення аудиту персоналу в залежності від фази кар'єрного циклу, принципи реалізації та елементи технології діагностування персоналу.

Цілі статті. Виходячи з цього актуальним постає завдання методологічного забезпечення комплексного внутрішнього аудиту персоналу, як умови забезпечення стратегічного управління персоналом підприємства, що обумовило вибір теми дослідження.

Основний матеріал дослідження. На думку Пудіча В.С. «методологія управлінського аудиту покликана виявити, наскільки ефективно працює організація, зокрема оцінити це на основі аналізу всіх її складових» [5, с.76]. Саме тому на думку вченого, особлива увага при здійсненні управлінського аудиту має приділятися зв'язкам і принципам взаємодії всіх об'єктів і суб'єктів управління підприємства. Одним із видів здійснення управлінського аудиту є аудит персоналу. Його сутність зводиться до запровадження діагностики персоналу підприємства. Але таке вузько-методологічне розуміння аудиту персоналу обмежує його технологічні можливості.

У концепції американського вченого Хофера Ч.Т. аудит персоналу розглядається як «огляд, призначений для з'ясування того, чи виконуються цілі і процедури, визначені вищим керівництвом, чи ні» [6].

У концепції Дж.С.Тимоті та Дж.Лоуверса під аудитом персоналу розуміється «вивчення ділових операцій з метою розробки рекомендацій відносно економнішого і ефективнішого використання ресурсів, результативності в досягненні цілей організаційної структури органу державної та відповідності політиці держави» [7].

Наведені вище підходи до визначення сутності аудиту персоналу свідчать про його інструментально-технологічний характер, який спрямовує його на забезпечення контролю за діяльністю персоналу у виконанні управлінських рішень, спрямованих на забезпечення ефективності виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт.

Аналізуючи аудит персоналу як один із видів технології стратегічного управління доцільно чітко виходити із розуміння двох його рівнів: внутрішній аудит (керівником конкретної організаційної структури і поширюється на діагностування персоналу та його діяльності, який безпосередньо йому підпорядкований); зовнішній аудит (діагностування умов та факторів, які впливають на діяльність персоналу і тим самим висувають нові критерії вимог до його діяльності).

Реалізація стратегічного аудиту персоналу регламентується відповідними принципами, до яких належать (рис. 1).

Виходячи із того, що основним технологічним прийомом здійснення аудиту персоналу на підприємствах є діагностування його діяльності, доцільно виокремити основні структурні елементи реалізації діагностування, за допомогою яких і здійснюється аудит персоналу. Такими структурними елементами технології діагностування виступають [2, с. 28]:

1. Моніторинг (механізми збору даних про діяльність персоналу, його керованість, які забезпечують виявлення на цій основі найбільш важливих тенденцій і невирішених проблем по управлінню персоналом в межах даного підприємства).

2. Аналіз (розподіл системи управління персоналом на складові елементи, що тим самим дозволило б дослідити і визначити його фактичний стан, ідентифікувати найбільш істотні характеристики та критерії вимог якими має володіти персонал певного функціонального підрозділу підприємства).

Оцінка (визначення рівня ефективності кадрового

3. потенціалу і системи управління персоналом шляхом співставлення фактичних знань, вмінь і показників їх відповідності конкретним параметрам, критеріям, нормам, правилам, принципам, стандартам, цілям і завданням підприємства).

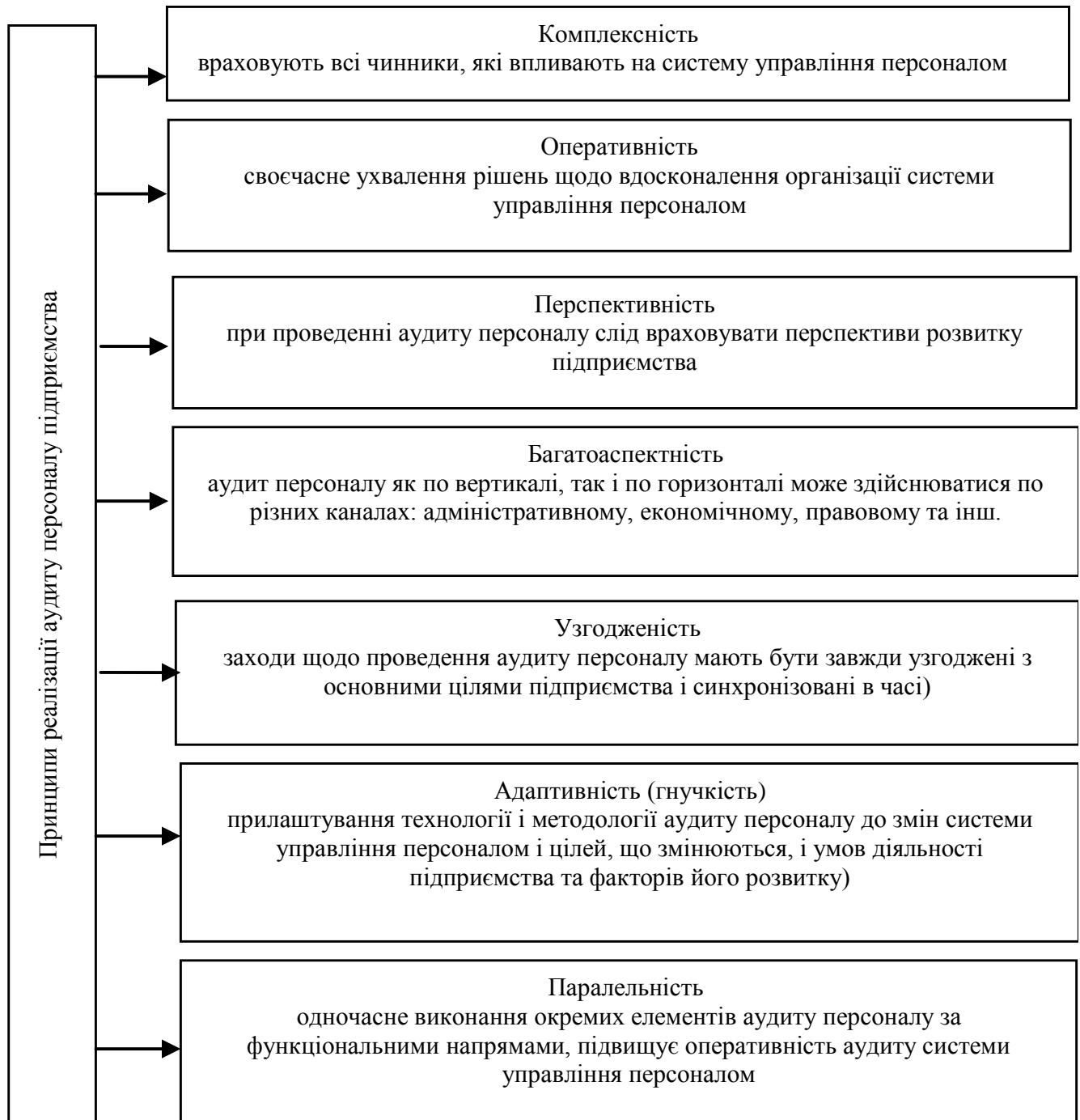

Рис.1. Принципи реалізації стратегічного аудиту персоналу підприємства

Перевірка функціонування персоналу конкретного

4. структурного підрозділу на предмет відповідність його діяльності трудовому законодавству та дотримання його прав.

5. Експертиза документації по управлінню персоналом (положень, інструкцій, регламентів, правил, кодексів і так далі), оцінка їх повноти і достатності, правильності складання і ефективності використання у процесі управління персоналом.

6. Ревізія кадрового діловодства на предмет контролю дотримання, затверджених трудовим законодавством правил і норм ведення кадрового обліку, достовірності і об'єктивного віддзеркалення в документах дійсного положення, відсутність порушень.

7. Запровадження нововведень щодо діагностування діяльності персоналу, для практичного використання прогресивних ідей, винаходів, результатів діяльності персоналу.

8. Розробка рекомендацій - письмовий або усний відгук, порада або вказівка про певний образ дій, вдосконалення методів по управлінню персоналом для досягнення цілей і завдань підприємства.

Нами пропонується проводити внутрішній аудит персоналу згідно фази кар'єрного циклу працівника на підприємстві. Трактування персоналу як специфічного товару розглядається у теорії життєвого циклу. Концепція життєвого циклу товару (ЖЦТ) розроблена у 1965 р. Т. Левітом [8, р. 86]. В управлінні персоналу широко коло дослідників займаються питанням життєвого циклу персоналу, у багатьох випадках порівнюючи його властивості з життєвістю товару взагалі. Так, С. Гриценко та М. Калиниченко зазначають, що життєвий цикл кар'єри працівника включає чотири етапи, залежно від проходження якого залежить попит на нього як на спеціаліста [9, с. 125].

При застосуванні концепції життєвого циклу персоналу необхідно, на наш погляд, враховувати сучасні тенденції формування нового типу економіки, заснованого на знаннях. Постійний розвиток персоналу протягом всього життя, надбання нових, знань, вмінь, підтримку здоров'я та належного рівня життя є необхідною умовою інформаційного суспільства.

Кар'єрне зростання відображає напрямок, послідовність і динаміку розвитку службової кар'єри працівника, обґрунтовує логіку і перспективи професійно-ієрархічного просування в рамках всього трудового періоду життєвого циклу. Період кар'єрного зростання

конкретного працівника виходить, як правило, за межі одного підприємства.

Однією з визначальних характеристик цього багатогранного, специфічного і багато в чому імовірного процесу стає циклічність. Періодичне повторення таких стійко здійснюються послідовностей, як підбір – підготовка, розстановка, праця – оцінка – просування, ресурс – резерв – склад та інші. багато в чому визначає не тільки побудова власне кар'єрного процесу, але і здійснення основних процедур управління ним. Це вказує на необхідність циклічного планування основних кар'єрних процедур, обумовлює введення поняття «кар'єрний цикл працівника», яке об'єднує періодично повторювану послідовність етапів кар'єрного просування.

Фаза кар'єрного циклу персоналу на підприємстві, на нашу думку, складається з таких етапів: найм на підприємстві, кар'єрне зростання, занепад, звільнення. В залежності від фази кар'єрного циклу, застосовуються різноманітні процедури аудиту, методики. Зміна фази кар'єрного циклу залежить, від зовнішніх та внутрішніх факторів.

Стан загальних соціальних умов, побутових умов, позитивно або негативно відбивається на процесі пристосування людини до виробничого середовища. Виробниче середовище підприємства як об'єкт адаптації має складну структуру, чим і обумовлено її поділ на наступні елементи: організаційно-адміністративну, психофізіологічну, соціально-психологічну, економічну, санітарно-гігієнічну, професійну адаптацію.

Під розвитком персоналу підприємств зв'язку пропонуємо розуміти цілісний, системний, свідомий процес підвищення професійної ефективності кожного працівника для досягнення цілей підприємства і отримання конкурентних переваг за допомогою придбання і вдосконалення властивостей кожного. Розвиток персоналу підприємств зв'язку необхідно розглядати в двох аспектах (позиції): працівника та підприємства. З позиції працівника – це якісні зміни його властивостей, виникнення нових системних властивостей в результаті впливу керуючої підсистеми або самоорганізації, що сприяє досягненню місії підприємства. З позиції підприємства – це підсистема управління персоналом: сукупність процесів, механізмів, методів впливу на властивості розвитку персоналу, яка забезпечує

розвиток всього підприємства, сукупності всіх ресурсів.

На наш погляд, в сучасних умовах забезпечення розвитку персоналу треба визначати через три аспекти адаптації: до робочого місця (відповідність робочому місцю), до трудового колективу (інтеграція особистості (персоналії) у соціальні структури колективу) та змін умов діяльності (сприйнятливність до змін зовнішніх та внутрішніх).

В залежності від фази кар'єрного циклу, застосовуються різноманітні процедури аудиту, методики. Але для кожної фази внутрішній аудит персоналу проводиться за такими етапами:

1. Підготовчий: визначаються цілі аудиту, здійснюється підбір персоналу для проведення аудиторської перевірки, розробляються внутрішньоорганізаційні документи (наказ, розпорядження), визначаються терміни, завдання, виконавці та учасники перевірки, проводиться інструктаж виконавців і учасників, розробляється план збору, надання та розгляду програми аналізованої інформації.

2. Збір інформації: проводиться моніторинг персоналу, перевіряється документація і звітність, проводяться спостереження, опитування, анкетування, бесіди, здійснюється попередня обробка статистичних даних. Комп'ютерна техніка і сучасні інформаційні технології дозволяють прискорити і якісно оформити ці процедури.

3. Обробка та аналіз інформації: отримана інформація обробляється і формалізується у вигляді таблиць, схем, графіків, діаграм, а потім за розробленим алгоритмом здійснюються аналіз і оцінка даних про діяльності персоналу шляхом порівняння з іншими аналогічними організаціями або науково обґрунтованими нормами.

4. Заключний етап: підготовляється звіт про результати аудиторської перевірки, формулюються висновки і рекомендації щодо раціоналізації праці персоналу і вдосконалення служби персоналу підприємства.

Оцінка ефективності персоналу в залежності від фази кар'єрного циклу включає визначення динаміки таких показників (формула 1):

$$\left\{ \begin{array}{l} q_{ПП} = ПП \rightarrow \max \\ q_{ЗП} = ЗП \rightarrow \max \\ q_{ПР} = ПР \rightarrow \min \\ q_{ВРЧ} = ВРЧ \rightarrow \min \\ q_{РКВ} = РКВ \rightarrow \max \end{array} \right. \quad (1)$$

де ПП - продуктивність праці, грн./чол.;
 ЗП - заробітна плата, грн.;
 ПР - рівень плинності кадрів, долі одиниці;
 ВРЧ - втрати робочого часу, діб;
 РКВ - рівень кваліфікації, долі одиниці.

Продуктивність праці є головним показником трудової діяльності працівників, провідним критерієм результативності їх праці, який впливає на загальну ефективність діяльності підприємства. Заробітна плата – це частина загальних витрат на персонал. Рівень плинності персоналу в будь-якій компанії значно впливає на її ефективність та результативність роботи. Втрати від звільнення персоналу - це витрати на підбір і навчання нового фахівця, а також недоотримані доходи за той період, поки відбувається заміна старого працівника новим. Рациональне використання персоналу багато в чому залежить від економного і ефективного використання робочого часу. Зменшення витрат робочого часу сприяє зростанню продуктивності праці внаслідок покращеної якості персоналу підприємства.

При аналізі ефектності використання персоналу пропонується застосування адитивної згортки критеріїв (формула 2):

$$z_1 = \sum_{i=1}^5 \lambda_i * \hat{q}_i \rightarrow \max \quad (2)$$

де λ_i - відносний коефіцієнт значущості і-го критерію, $\sum_{i=1}^n \lambda_i = 1$

\hat{q}_i - значення і-го економічного критерію у нормованому вигляді.

Операція нормування, яка необхідна у зв'язку з різними одиницями вимірювання критеріїв $\{q_i\}$, має вигляд (формула 3):

$$\hat{q}_i = \begin{cases} \frac{q_i - q_i^-}{q_i^+ - q_i^-}, q_i \rightarrow \max \\ \frac{q_i^+ - q_i}{q_i^+ - q_i^-}, q_i \rightarrow \min \end{cases} \quad (3)$$

$q_i^- \leq q_i \leq q_i^+$ - область допустимих значень і-того критерію.

Тоді адитивна згортка критеріїв у модифіцірованому вигляді буде сформована наступним чином (формула 4):

$$z_2 = \gamma_1 * k_1 + \gamma_2 * k_2 + \dots + \gamma_5 * k_5 \quad (4)$$

де γ_3 - відносний коефіцієнт значущості, $\sum_{i=1}^n \gamma_i = 1$;

k_1, k_2, k_5 - критерії, що максимізуються;

k_3, k_4 - критерії, що мінімізуються.

Для розв'язання двох згорнутих адитивних моделей z_1 та z_2 використовується метод дискримінаційних функцій: комплектація критеріїв z_1 та z_2 .

Також додатково використовується рейтинг - метод, побудований на практичному використанні відомого в математичній статистиці прийому, що оперує формулою середньоквадратичного відхилення для визначення міри розсіювання аналізованих величин від деякого базисного орієнтиру.

Пропонується адаптований рейтинг – метод з деякою модифікацією. Головна особливість полягає в тому, що допускається екзогенне завдання умовно-еталонних значень оцінки ефективності персоналу в залежності від фази кар'єрного циклу. Завдяки цьому розширюються можливості урахування: загально регіональної специфіки при виведенні рейтингу підприємств, галузевої специфіки підприємств, чинника часу.

Слід відмітити, що деякі з показників, що рекомендовані теорією норматив, можуть співпадати з галузевими і регіональними умовно-еталонними значеннями. В рейтинг - методі використовується єдиний екзогенний граничний рівень значень, що вводиться, - умовно-еталонні показники.

Для аналітичних розрахунків кількісні значення цих стандартів

вибрані на підставі аналізу статистичної звітності [10] щодо ефективності персоналу за 2008-2014 рр. на найбільш типових підприємствах Дніпропетровської області, що надавали послуги зв'язку. Умовно-еталонні значеннями були взяті найкращі показники, що зустрічалися хоч би в 2-3-х випадках на одному або декількох підприємствах. Вхідні дані формувалися згідно статистичних даних. Після розрахунків отримано b_{ij} еталонне значення j – того класу представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтингова оцінка ефективності персоналу в залежності від фази кар'єрного циклу ТОВ «АГАТ-ЗВ'ЯЗОК»

Індифікатор класу, j	Еталонні критерії	Критерії, i	
		z_1	z_2
k_1	1,2	0,8	0,75
k_2	1,6	0,9	0,92
k_3	0,7	0,4	0,32
k_4	0,8	0,65	0,52
k_5	1,8	1,33	1,22

Дані таблиці 1 свідчать, про достатньо високі показники ефективності персоналу підприємства зв'язку за для забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Оскільки еталонні значення вводяться в аналіз апіорі, за рахунок цього полегшується побудова як рейтингових рядів для декількох підприємств, так і окремих рейтингових оцінок господарюючого суб'єкта. При побудові на рівні регіону (або галузі) по колу спостережуваних підприємств необхідно періодично коригувати значення показників, що приймаються за стандарти порівняння.

Незважаючи на деякі складнощі, пов'язані з формуванням і підтримкою бази даних, в такому коригуванні міститься і велика перевага від існуючих, оскільки є можливість задати умовні еталони в галузевому розрізі, врахувати загальнорегіональні особливості функціонування економіки і навіть фактор часу. У останньому

випадку мається на увазі можливе коригування бази стандартів залежно від періоду часу, якому відповідає той або інший рівень розвитку економіки, її ринкової інфраструктури, структурних галузевих зрушень.

Регіональний і галузевий чинники слід враховувати шляхом вибору в якості умовно-еталонних значень не теоретично рекомендованих нормативів ефективності персоналу, а значень, які продуцировані реальною практикою функціонування галузі і регіону. Як базисні використовуються або усереднені по тимчасовому ряду показники ефективності, або показники найбільш успішно працюючого підприємства-конкурента. Допускається моделювання і деякого умовно-еталонного підприємства як базу для порівняння з ним існуючих.

Також розглянемо методику аудит персоналу при його звільненні – необхідно визначити ефективність заходів після даної процедури. Це можливо досягти, на наш погляд, двома шляхами: аудит (вихідний та поствихідний) звільненої персоналу та оцінка ефективності з точки зору рівня плинності персоналу. Найпоширенішим засобом отримання інформації для проведення аудиту персоналу виступає вихідне інтерв'ю та анкети. При проведенні вихідного інтерв'ю персонал, який звільняється, розглядається як людина, яка, ймовірно, знайшла в діяльності підприємства (організаційної, економічної тощо) недоліки, з якими вона не могла упоратись, а тому її відповіді на запитання є важливішим джерелом інформації про резерви, яких, можливо, не помічає керівництво. Але отримана інформація має суб'єктивний характер – людина, яка звільняється ще залежить від керівництва з одного боку (насамперед, якщо необхідно отримати від керівництва рекомендацію), а з другого – ймовірнісна образа дозволяє бачити підприємство тільки у темних відтінках. Ці недоліки можливо уникнути за допомогою поствихідного аудиту персоналу – у формі інтерв'ю, яке проводиться особисто чи за допомогою телефону, Інтернету через 2-3 місяця після звільнення працівника. За цей період працівник став більш незалежним від колишнього керівництва, є можливість порівняти своє становище на колишній роботі з новою, тобто отримана інформація для аудиту персоналу більш є об'єктивнішою.

Рівень плинності персоналу на підприємстві значно впливає на його ефективність та результативність діяльності. Втрати від звільнення персоналу - це витрати на підбір і навчання нового фахівця, а також недоотримані доходи за той період, поки відбувається заміна старого працівника новим. За статистикою, це складає від трьох до десяти місячних заробітних плат, залежно від рівня займаної посади та кількості коштів, вкладених у навчання працівника.

Якщо ж на підприємстві виникає проблема прихованої плинності персоналу, це може завдати значної шкоди продуктивності праці. Іноді персонал підприємства демонструє пасивний опір або прихований саботаж.

Оцінка ефективності звільнення персоналу можлива через результат зменшення рівня плинності в залежності від витрат на звільнення. Витрати звільнення персоналу підприємств зв'язку включають витрати на підбір і навчання нового фахівця.

Аудит персоналу на підприємстві потребує розробки внутрішніх стандартів його проведення. Такі стандарти Селіна А.І. поділяє на три групи, які розробляються безпосередньо в аудиторській організації (для зовнішнього аудиту) і керівниками вищої ланки спільно службою управління персоналом і службою внутрішнього аудиту (за наявності такої) для внутрішнього аудиту [3, с.59].

Висновки. Оптимізаційна роль технології аудиту персоналу посідає важливе значення в сучасних кризових умовах. Оскільки в умовах кризи відбувається формування нової стратегії, що супроводжується фактичним переходом стратегії функціонування на активний розвиток, що тим самим має забезпечити стабільність і ефективність системи управління персоналом. Відповідно до цього при стабільному функціонуванні організації аудит персоналу виступає стратегічною функцією управління персоналом. Пропонується визначити внутрішні стандарти проведення аудиту персоналу на підприємствах: загальні стандарти (визначення концептуальної бази); основні стандарти (підготовка і планування аудиту персоналу, технологія аудиту системи управління персоналом, вимоги до формування висновку); стандарти професії (вимоги до кваліфікації внутрішніх аудиторів відповідно до напрямів і рівнів аудиту персоналу).

Перспективи подальших досліджень спрямовані на

групування методів, процедур внутрішнього аудиту в залежності від етапів проведення даного об'єкту аудиту, фаз кар'єрного циклу, організація аудиту фази процесу інвестування у формування та відтворення та витрати на використання людського капіталу працівників підприємств.

Література

1. Фриман Є.В. Організаційні засади аудиту персоналу при прийнятті кадрових рішень на підприємстві / Є.В. Фриман Є.В. // Проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 151-154.
2. Рачинський А.П. Аудит персоналу як технологія забезпечення ефективності системи управління персоналом органів влади: навч.-метод. матеріали / А.П. Рачинський; уклад. Н.А. Коняшина. К.: НАДУ. – 2013. – 36 с.
3. Селина А.И. Совершенствование системы управления персоналом посредством аудита управления персоналом / А.И. Селина // Кадровик. Кадровый менеджмент. – 2007. – № 5. – С. 54-69.
4. Кибанов А.Я. Формирование системы управления персоналом / А.Я. Кибанов Л.К. Захаров – М.: ГАУ. 2003. – 376 с.
5. Пудич В.С. Управленческий аудит и аудит-менеджмент как особый род деятельности менеджера / В.С. Пудич // Менеджмент в России и за рубежом. – 2005. – № 2. – С. 70-94.
6. Hofer C. W., Schendel D. 2008. Strategy Formulation: Analytical Concepts. St. Paul, MN.
7. The managers Guid Guidebook - London. 2001.
8. Levitt T. Exploit the product life cycle / T. Levitt // Harvard Business Review. – vol. 43. – November-December 1965. – pp. 81-84.
9. Грипенко С. Формування маркетингово-логістичного механізму функціонування пинку побочої сили / С. Грипенко М. Капиниченко // Регіональні аспекти розвитку і зміщення продуктивних сил України – Тернопіль: Економічна думка – 2004. – №9 – С. 124-126.
10. Levitt T. Exploit the product life cycle / T. Levitt // Harvard Business Review. – vol. 43. – November-December 1965. – pp. 81-84.
11. Грипенко С. Формування маркетингово-логістичного механізму функціонування пинку побочої сили / С. Грипенко М. Капиниченко // Регіональні аспекти розвитку і зміщення продуктивних сил України. – Тернопіль: Економічна думка. – 2004. – №9. – С. 124-
11. Публікації Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publnauka_u.htm.

1. Fryman Ye.V. Orhanizatsiyni zasady audytu personalu pry pryynyatti kadrovykh rishen' na pidpryyemstvi / Ye.V. Fryman Ye.V. // Problemy ekonomiky. – 2012. – № 3. – S. 151-154.

2. Rachyns'kyu A.P. Audyt personalu yak tekhnolohiya zabezpechennya efektyvnosti systemy upravlinnya personalom orhaniv vlady: navch.-metod. materialy / A.P. Rachyns'kyu; uklad. N.A. Konyashyna. K., NADU. – 2013. –36 s.

3. Selyna A. Y. Sovershenstvovanye systemy upravlenyya personalom posredstvom audyta upravlenyya personalom / A. Y. Selyna // Kadrovyye. Kadrovyye menedzhment. - 2007. - № 5. - S. 54-69.

4. Kybanov A.Ya. Formyrovanye systemy upravlenyya personalom /A. Ya. Kybanov, D. K. Zakharov. - M.: HAU, 2003. - 376 s.

5. Pudych V. S. Upravlencheskyy audyt y audyt-menedzhment kak osobyy rod deyatel'nosty menedzhera / V. S. Pudych // Menedzhment v Rossyyu y za rubezhom. - 2005. - № 2. S. 70-94.

6. Hofer C. W., Schendel D. 2008. Strategy Formulation: Analytical Concepts. St. Paul, MN.

7. The managers Guid Guidebook. - London, 2001.

8. Levitt T. Exploit the product life cycle / T. Levitt // Harvard Business Review. – vol. 43. – November-December 1965. – pp. 81-84

9. Hrytsenko S. Formuvannya marketynhovo-lohistychnoho mekhanizmu funktsionuvannya rynku robochoyi syly / S. Hrytsenko, M. Kalynychenko // Rehional'ni aspekty rozvytku i rozmishchennya produktyvnykh syl Ukrayiny. – Ternopil': Ekonomichna dumka. – 2004. – №9. – S. 124-126.

10. Publikatsiyi Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publnauka_u.Htm.

***Рецензент:** Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету*

18.05.2015

УДК 338.124.4 (477)

Zaytseva Katerina, Galashova Elena

ECONOMIC CRISES IN UKRAINE: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

The paper is devoted to the conditions and the effects of economic crises in Ukraine and the ways out of them. For the correct displaying of the situation in the country, the position of the country among other countries is studied. Similarities and differences of economic crises are revealed in view of the reasons for their occurrence. The changes in values of various macroeconomic indicators during the crises and between crises periods are considered and changes underlying causes are spotlighted. Some particular lines of reforms are suggested following the investigation of national and foreign problem solving drawbacks and gains.

Keywords: economic crisis, investments, savings, government debt, innovation, reform, education.

Зайцева Катерина, Галашова Олена

ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ В УКРАЇНІ: СПІЛЬНІ РИСИ ТА ВІДМІННОСТІ

Стаття присвячена вивченню умов, наслідків настання економічних криз в Україні та шляхів виходу з них. Для вірного відображення ситуації в країні, вивчені її позиції серед інших країн. Виявлено, що вищезазначені кризи мають багато спільних рис та відмінностей, визначені причини їх настання. В статті розглядаються зміни у значеннях різних макроекономічних показників в періоди криз та міжкризових періодах та зазначені причини, з яких відбуваються зміни. Вивчено основні проблеми української економіки, і у зв'язку з ними сформовано пропозиції стосовно реформ, що сприятимуть виходу України з кризи на прикладі реформ, що були проведені за схожих обставин в інших країнах та вивченні помилок з минулих років.

Ключові слова: економічна криза, інвестиції, заощадження, державний борг, інновації, реформи, освіта.

Зайцева Катерина, Галашова Елена

**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ КРИЗИСЫ В УКРАИНЕ: ОБЩИЕ
ЧЕРТЫ И ОТЛИЧИЯ**

Статья посвящена изучению условий, последствий наступления экономических кризисов в Украине и путей выхода из них. Для правильного отображения ситуации в стране, изучены ее позиции среди других стран. Выявлено, что вышеуказанные кризисы имеют много общих черт и отличий, определены причины их наступления. В статье рассматриваются изменения в значениях различных макроэкономических показателей в периоды кризисов и межкризисных периодах и указаны причины появления этих изменений. Изучены основные проблемы украинской экономики, и в связи с ними сформированы предложения относительно реформ, которые поспособствуют выходу Украины из кризиса на примере реформ, которые были проведены при похожих обстоятельствах в других странах и изучении ошибок предыдущих годов.

Ключевые слова: экономический кризис, инвестиции, сбережения, государственный долг, инновации, реформы, образование.

The statement of the problem. Economic crises are the cyclical phenomena, which, on the one hand, are pushing the country towards development, and on the other hand, prevent them to achieve the best results. Despite some positive effects of economic crisis it is necessary to be able to plan carefully country's program reforms and policy of getting out of crisis. Currently a period of significant economic stagnation, which is increased by a number of negative factors, has come in Ukraine. Country's government has undertaken a fully balanced series of economic reforms to resolve the situation.

The analysis of studies and publications. The problem of economic crises explored by a number of Ukrainian (T. By`lenko, V. Zhavoronkov, R. Baby`ch, V. Zasans`ky`j, V. Voloshy`n, M. Belopol`sky`j) and foreign (M. Rahman, K. Moazzem, S. Hossain, M.

Mazower, M. Rotbard, I. Sinicina, S. Glinkina, N. Kulikova) scholars is considered in the light of the latest trends and achievements of macroeconomic science and appears to be rather complicated. Still it is convincingly demonstrated economic crises are usually caused by the wrong economic policy, worldwide economic growth rates reduction and the negative expectations of society.

Selection of the unsolved aspects of the problem. Nevertheless nowadays economic crisis in Ukraine is not fully studied. Many aspects of this problem occur suddenly and unpredictably, therefore it is difficult to foresee the necessary actions. Examined in general the problem of economic crisis deserves more attention as to peculiarities of current situation.

Goals of the article. The purpose of this article is to study the current situation in Ukraine and to compare it with the period of the economic crisis of 2008-2009 years. The main aim of the study is to propose the program of reforms that are going to contribute to economic growth.

The main material. The economic recovery (after the financial crisis of 2008-2009 years) is slower than expected in optimistic scenarios in the global economy. After a relatively successful 2010-2011 the world economy was not able to keep the new growth trend and world development indicators in 2012 -2013 years became significantly worse than in the previous two years.

Note that in 2012 there was a "momentous" change in the structure of FDI, which could have a global impact on further global investment flows. For the first time developing countries received more FDI than developed countries. The influx of FDI in developing countries, totaled \$ 703 billion, or 52% of the global volume.

Meanwhile, the period after the restoration spotlighted the importance of investments in the country for ensuring its economical strength. Those countries which succeeded in supporting the investment attractiveness and preventing the investment collapse during the global crisis, have achieved significantly better results after recovery[5]. The smaller were investment volumes losses in countries, the smaller were the losses is the economic dynamics in general.

The 2008-2009 years crisis rejected Ukrainian economy a few years back, and 2013-2014 years crisis processes can increasingly impair

Ukraine's position in the world economy in the medium term.

The main tendencies of consumption and investment are shown at Figure 1. We can see that:

- savings of resources are realized initially at the expense of reducing long-term costs (often investments) in the periods of economic weakening;
- accelerated growth reveals in the expansion of investment, including the enhancing of the population savings in the periods of economic recovery;
- falling of the consumption is usually considerably less than falling investment in crisis period.

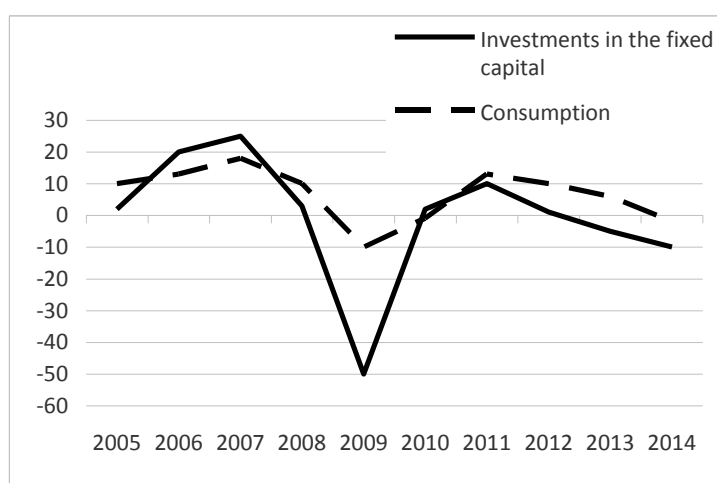

Fig. 1. Growth in real consumption and investment (percentage change year-over-year) [5]

The 2008-2009 years and 2013-2014 years crises affected the inflation in a similar way. In both cases the main reasons of the rising prices were:

- rapid and total depreciation of UAH;
- administrative increase of utility tariffs.

The changing of the external trade structure is an opportunity of economic strengthening. It should be noted that the structure of foreign trade in recent years undergoes certain changes. Therefore, if we compare

trading structure in the 2008-2009 years, they were very similar, with a high share of steel industry products. The structure of the 2012-2014 years were somewhat different, with much smaller particles of ferrous metallurgy. Ukraine needs to fix the tendencies of expansion of the nomenclature, and accessing to new markets that, perhaps, will provide the opportunity to expand exports [4].

Therefore, even high-foreign trade deficits may prove to be quite acceptable with reliable and stable source of funding provided.

In the coming years investment attractiveness will continue to be low, i.e. FDI inflow will not be a factor of supporting macroeconomic environment. However, remittances of citizens-Ukrainians abroad after the 2009 crisis are consistently increasing in Ukraine. Its amount in 2012-2013 years significantly exceeded the volumes of FDI [9].

Note that from the beginning of crisis 2008-2009 years, the debt of the Government and NBU increased almost in three times. However, in 2011 year, the total external debt of the Government and the National Bank for the first time in the last decade exceeded the level of country's gross foreign currency reserves (fig. 2.).

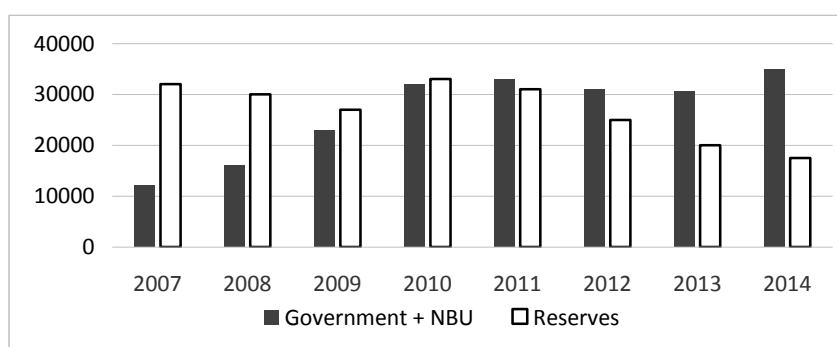

Fig. 2. Government debt and gross international reserves (\$ mln) [3]

So in the crisis wave of 2013-2014 years Ukraine had not only a significant foreign trade deficit and decreased investments, but also an excessive external debt pressure that would increase the devaluation.

Moreover, the extremely dangerous characteristic of external debt position of Ukraine is extremely high level of the short-term debt. In a

period of 2008-2009 years crisis, the amount of reserves was subtly different from the magnitude of short-term debt. In the period of 2013-2014 years, reserves were kept at low levels and the short-term debt became significantly increased. Today short-term debt is 4-5 times more than the level of foreign currency reserves of the country (fig. 3).

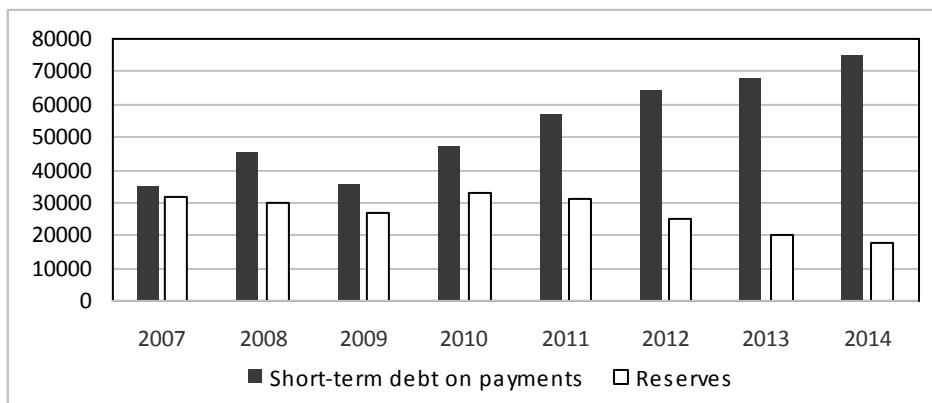

Fig. 3. Short-term external debt by residual maturity, (\$ mln) [3]

The difficulties of external debt are also compounded by the fact that the structure of the debt is in a large shape formed by state (or state participation) enterprises (Naftohaz Ukrainy, "Ukrzaliznytsya", "Ukravtodor", etc.), and companies that have State benefits (the State assumes financial responsibility). The activity of such enterprises remains opaque and low effective.

Internal debt is formed mainly by placing bonds of internal state loan, the funds from which are used to cover the deficit of the State budget.

Therefore, the dynamics and nature of government bonds indicate the actual formation of expensive debt pyramid, mainly at the expense of the resources of the NBU, which in view of weak economic dynamics can involve additional risks in the financial and foreign exchange markets in the country.

Here are some key indicators of Ukraine's worsening situation:

- the nation's GDP is down almost 10% from a year ago and growth is expected to worsen as it is shown at the Figure 4;
- Ukraine's retail sales are falling at the rate we haven't seen since the financial crisis and industrial production is collapsing. We can look

through that tendency at the Figure 5.

It appears that such external and internal support has to encourage economic crises not only overcoming, but also being used for large-scale restructuring of the economy through first establishing civilized environment for business. That will requisite the flow of investments, and the development of entrepreneurship and innovation, thus, the quality jobs should be created and the social welfare should be increased.

Intensifying crisis trends that are observed lately in Ukrainian economy, can be explained by the effects of Russian aggression and Russia's restrictive trade measures that led to the loss of a large portion of domestic production only in a certain extent. The main root factor is very serious systemic economic deformation that had accumulated for a long time – actually for the period since Ukraine got an independence.

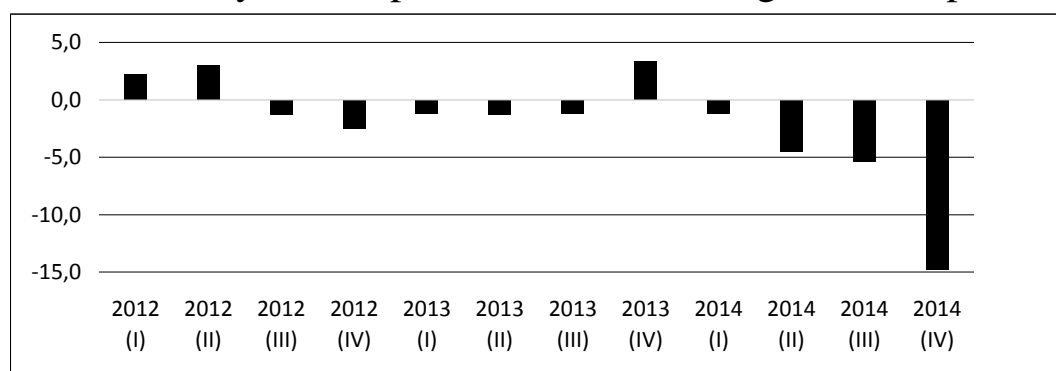

Fig. 4. GDP annual growth rate (percent change in gross domestic product) [7]

Hence, economic and financial stabilization in Ukraine calls for an urgent, comprehensive and integral policy program. According to best international practices, this policy program must include the following key components:

- 1) establish strong organizational arrangements to confront the crisis,
- 2) secure substantial foreign financial assistance,
- 3) implement a comprehensive program for troubled banks and their borrowers [6],
- 4) realize the reform of higher education that will encourage the

development of science and industry.

1. Establish strong organizational arrangement to address the crisis [6].

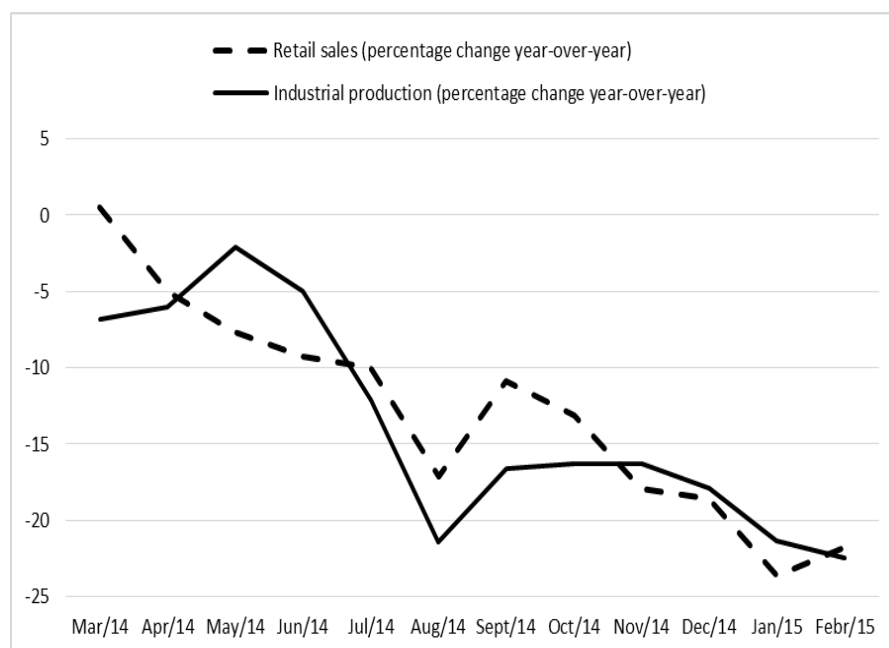

Fig. 5. Retail sales and industrial production (percentage change year-over-year) [8], [9]

Essentially, all countries that managed their crises successfully created an Authority with strong legal powers (to enable it to act promptly), and with independence from the central bank (to avoid conflicts between monetary objectives and fiscal costs). The Authority should develop an early warning system of key indicators, which will show whether the depth of the crisis is increasing or not and will allow for modification of the stabilization program in a timely manner.

2. Secure substantial foreign financial assistance [6].

Ukraine's main vulnerability is indeed the substantial amount of foreign debt due in 2014. For this reason, the government was right in urgently seeking medium-term financing from official international financial institution.

The Ukrainian authorities must continue a productive dialogue with the International Monetary Fund to ensure the complete and timely arrival of all funds allocated to Ukraine. Ukraine may also attract additional external financing to cover its budget deficit from other International Financial Organizations and through bilateral agreements if and only if the

IMF program is in place.

Equally important, authorities' actions to address the issue of the private sector short-term debt may help secure sufficient external funding in 2015.

3. Implement a comprehensive program for troubled banks and their borrowers [6].

Most countries that faced financial crises found that the weaknesses and risks in the banking sector require coordinated and across-the-board policy measures to reestablish the viability of the banks. The functionality of the banking sector, i.e. the ability of banks to perform financial intermediation, must be restored. The further implementation of the banking sector program must be based on the following key principles:

- primacy of private sector-led solutions;
- minimization of costs to taxpayers and depositors;
- fair punishment of shareholders and managers who indulged in reckless risk-taking practices;
- competent, independent and transparent assessment of banks' needs for capital injections;
- clear, reasonable and politically neutral conditions on banks receiving public funds.

Finally, the government should consider a mechanism to help corporations and banks that may default on their foreign debt to refinance their foreign liabilities. There is a need to obtain reliable information on the monthly maturities of these debts and assist debts with the development of feasible contingency and debt restructuring schemes.

4. Realize the reform of higher education that will encourage the development of science and industry.

The newly adopted law "On higher education" [1] expands the autonomy of universities, that, according to the reformers, will contribute to the significant rise of the university education quality.

Negative characteristics of the current structure of graduating specialists with higher education are connected with the following:

- a noticeable lag of the share of specialists in the field of natural sciences, where the most important modern breakthrough technologies is observed;
- the trend to a substantial reduction of share of humanitarian and artistic professions that forms the people's culture;

- even more expressive reduction of a share of specialists in the field of medicine and social programs;
- overstated share of specialists in the field of social sciences, business and law.

But it is unprofitable for universities to produce specialists in natural specialties, because the demand for them is minimal, and the educational process is very complex, it needs appropriate staffing, modern equipment and material-technical base. In addition, it is necessary to change the way of teaching in the all spheres of education: to carry out an increasing number of workshops and various modern teaching methods. Thus, the specialists will be better prepared for work in a modern environment and the level of their education will be much higher. Examples of such forms of teaching can become a conference workshops, solving the cases, practical training on actual production facilities.

While learning the situation in the sphere of general expenses on science, we can see that the great share belongs to Ukraine state (46%). However, in many developed countries this index does not exceed 30%. In addition, there is a tendency to reduce this share in the most of them.

According to the exceptional role of big business in generating demand for graduating specialists of the highest qualification and in the funding of scientific research and development, the distortion in this area has the largest influence: they actually cause systemic socio-economic deformations in Ukraine [2]. There are some of their characteristics below:

- availability of clear rent orientated behavior of big business, which consider the source of their competitiveness not on the market of innovation, but in achieving the exceptional access to scarce resources and monopoly position in the market;
- the prevalence of short-term business processes;
- society lives mainly in the present and thinks more about the current welfare (consumption) than about the long-term prospects of development.

Ukraine's competitive disadvantages are systemic and can only be remedied with a strong reform program. Step-by-step reforms are insufficient in the current environment. To attract investments and revive growth, Ukraine needs to send a very strong message that the country is serious about improving its investment climate. For this, the

country needs to make a quantum leap on reforms and take some measures, both for the short-term and for the medium term.

Conclusion. Due to the goals of the article similarities of the crises 2008-2009 and 2013-2015 years were compared. Characteristic features for both crises periods could be defined as declining in values of investments at a much lower level of incidence of consumption, increasing the level of public debt, inflation, devaluation etc. But at the same time spotlighted are some differences in the effects of those crises: significant reduction in reserves, the increase in short-term debt, reduction in the volume of trade and industrial production in 2014 year. Getting out of crises according to E. Segura and O. Pogarska requires a carefully balanced program of development. The items outlined by the authors should include:

- establishing strong organizational arrangements to confront the crisis,
- securing substantial foreign financial assistance,
- implementing a comprehensive program for troubled banks and their borrowers.

Convincing propositions of the authors allow us to arrive at the conclusion that a combination of conventional and modern approaches to solving the problem of national economic recovery can appear to be quite perspective.

Modern requirements for education and training competitive specialists predertermine certain changes in higher educational system. Thus we believe that introduction of “sandwich courses” into Ukrainian University curricula and initiating and holding students` internet-conferences with the participation of national and foreign businessmen sharing their practical experience will promote involvement of future experts into real professional environment. Hence the suggested approach can contribute to the formation and development of skilled labour force from the very beginning of University studies. As a result the gap between theoretical knowledge and practical awareness of future professional challenges may be filled.

Literature

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII/ Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]Режидоступу:<http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>Дата використання:

12 березня 2015 р.

2. Указ Президента України № 5/2015 Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" від 12 січня 2015 року/ Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> Дата використання: 12 березня 2015 р.

3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>> Дата використання: 29 березня 2015 р.

4. Шангіна Л. Україна – 2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування/ Л.І. Шангіна [та ін.] – К.: «Заповіт», 2014 – 60 с.

5. Credit Suisse, Emerging Market Quartely [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://plus.credit-suisse.com/researchplus/ravDocView?docid=RsMrUm> Дата використання: 20 березня 2015р.

6. Segura E., Pogarska O. Ukraine's financial crisis: past, present and future, SigmaBleyzer/ U.S.-Ukraine Business Council (USUBC) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.usubc.org/site/sigmableyzer-macroeconomic-reports/ukraine-s-financial-crisis-past-present-and-future> Дата використання 25 березня 2015 р.

7. Ukraine GDP Annual Growth Rate 2000-2015/ Trading economics [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/ukraine/gdp-growth-annual> Дата використання: 02 квітня 2015р.

8. Ukraine Retail Sales YoY/ Trading economics [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/ukraine/retail-sales-yoy> Дата використання 02 квітня 2015р.

9. Ukraine Industrial Production/ Trading economics [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/ukraine/industrial-production> Дата використання 02 квітня 2015р.

10. World Development Indicators: Towards a broader measure of savings/ The World Bank IBRD - IDA [Електронний ресурс] Режим

доступа: <http://wdi.worldbank.org/table/4.11> Дата використання 27 березня 2015р.

1. Zakon Ukrainy` «Pro vy`shhu osvitu» vid 01.07.2014 # 1556-VII/ Oficijny`j veb-portal Verhovnoyi Rady` Ukrainy` [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> Data vy`kory`stannya: 12 bereznya 2015 r.

2. Ukaz Prezy`denta Ukrainy` # 5/2015 Pro Strategiyu stalogo rozvy`tku "Ukrayina - 2020" vid 12 sichnya 2015 roku/ Oficijne internet-predstavny`chtvo Prezy`denta Ukrainy` Petra Poroshenko [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> Data vy`kory`stannya: 12 bereznya 2015 r.

3. Oficijny`j sayt Derzhavnogo komitetu staty`sty`ky` Ukrainy` [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>> Data vy`kory`stannya: 29 bereznya 2015 r.

4. Shangy`na L. Ukrayina – 2014: social`no-ekoomichna kry`za ta poshuk shlyaxiv reformuvannya/ L.I. Shangina [ta in.] – K.: «Zapovit», 2014 – 60 s.

Рецензент: Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

5.05.2015

УДК 336.763

Картычак Ольга

КАЧЕСТВЕННАЯ КОРПОРАТИВНАЯ ОТЧЕТНОСТЬ КАК ГАРАНТИЯ УСПЕШНОГО ПРОВЕДЕНИЯ IPO

В статье рассмотрено понятие корпоративной отчетности в широком смысле. Проведено исследование современного состояния корпоративной отчетности украинских и иностранных эмитентов, а

також виявлені наслідки несоблюдення вимог до якості корпоративної звітності. В статті розглянуто вплив якості корпоративної звітності на вартість бізнесу компанії. Показано, що інформативність звітності є базою, на якій будується взаємодія компанії та інвесторів. Доведено об'єктивну необхідність переходу на західні стандарти корпоративної звітності, зокрема на інтегровану звітність підприємств. Виявлено основні проблеми, що стримують процеси з введення корпоративної звітності в Україні, та запропоновано напрямки роботи по їх усуненню. Виявлено шляхи подальшого вдосконалення корпоративної звітності українських емітентів.

Ключевые слова: корпоративная отчетность, IPO, инвестор, стоимость компании.

Картичак Ольга

ЯКІСНА КОРПОРАТИВНА ЗВІТНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ УСПІШНОГО ПРОВЕДЕННЯ IPO

У статті розглядається поняття корпоративної звітності в широкому сенсі. Проведено дослідження сучасного стану корпоративної звітності українських та іноземних емітентів, а також виявлено наслідки не дотримання вимог до якості корпоративної звітності. В статті розглянуто вплив якості корпоративної звітності на вартість бізнесу компанії. Показано, що інформативність звітності є базою, на якій будується взаємодія компанії та інвесторів. Доведено об'єктивну необхідність переходу на західні стандарти корпоративної звітності, зокрема на інтегровану звітність підприємств. Виявлено основні проблеми, що стримують процеси з введення корпоративної звітності в Україні, та запропоновано напрямки роботи по їх усуненню. Виявлено шляхи подальшого вдосконалення корпоративної звітності українських емітентів.

Ключові слова: корпоративна звітність, IPO, інвестор, вартість компанії.

Kartychak Olga

THE QUALITY CORPORATE REPORTING AS A GUARANTEE OF SUCCESSFUL IPO

In the article the concept of corporate reporting in the broad sense is

given. The level of corporate reporting of Ukrainian and foreign issuers is analyzed; the implications of none compliance of the quality standards of corporate reporting are highlighted. The article presents the influence of the quality of corporate reporting on the value of the company's business. It is shown that informative reporting is the basis upon which the interaction of the company and investors is being developed. It is proved that the transition to Western standards of corporate reporting is of objective necessity, as well as the application of the integrated reporting. The basic problems that hinder the process of introduction of corporate reporting in Ukraine are revealed, and the directions for their elimination are suggested. The ways of further improvement of corporate reporting in Ukraine are identified.

Keywords: corporate financial reporting, IPO, investor, business value.

Постановка проблемы. На развитие финансового рынка Украины оказывает влияние западная модель развития экономических систем, что находит свое отражение в попытках формирования корпоративной культуры управления организациями. Однако, в отличие от развитых систем стран Запада, украинские компании зачастую упускают из виду многозначность понятия корпоративной культуры. Они ограничиваются формированием вертикали управления операционной деятельностью и финансовыми потоками, реже прибегают к формированию совета директоров. При этом при формировании корпоративной культуры систематически пренебрегают организацией взаимодействия и обмена информацией с инвесторами, что является особенно важным моментом при выходе на открытые рынки, в частности при эмиссии акций. Значимое место в таком взаимодействии принадлежит формированию корпоративной отчетности.

Анализ последних публикаций. Среди западных ученых, занимающихся проблемой развития качества корпоративной отчетности, можно выделить следующих авторов: Jenny Dawkins, Simon Zadek, C Zwetsloot, M. van Marrewijk, Crane A., Stewart Lewis, Michael Blowfield, Alan Murray. Отечественные ученые проводят работу по ускорению перехода официальной бухгалтерской отчетности предприятий на МСФО. Этим занимаются Король С.,

Куцик П., Яремко И, Пасько О.В., Жук В. и другие. Развитием корпоративной отчетности в Украине также занимаются специалисты консалтинговых компаний KPMG, PWC, Ernst & Young.

Цель статьи. Поскольку проблематика развития корпоративной отчетности в Украине еще недостаточно развита, то первоначально нужно определить уровень современного развития части корпоративной культуры, связанной с принципами формирования корпоративной отчетности. Для этого необходимо исследовать имеющуюся практику предоставления корпоративной отчетности, а также определить ориентиры в ее развитии.

Основной материал

Парадигмой современного финансового менеджмента является рост стоимости компаний для акционеров. Но, как известно, стоимость компании – не расчетное значение, выведенное в процессе оценки стоимости бизнеса. Оценочная стоимость бизнеса является только наиболее вероятной величиной возможной сделки при эмиссии или обратном выкупе акций, при слияниях и поглощениях, причем эта расчетная величина является субъективным мнением конкретного оценщика.

Реальная рыночная стоимость компании – это стоимость бизнеса или его части, по которой можно реализовать определенный пакет акций на организованном рынке или же на внебиржевом рынке. Оценщику или инвестору, чтобы оценить компанию, нужно знать ретроспективные данные ее развития, и, что более важно, прогнозы ее развития в будущем. Ключевым источником информации о компании для заинтересованных лиц является ее корпоративная отчетность, а также информация с проводимых брифингов и сводок новостей.

Корпоративная отчетность – не единая общепринятая номенклатура форм отчетов. В настоящее время под «корпоративным отчетом» понимается весь набор форм, составляющих финансовый отчет. Вводная описательная часть может называться по-разному: «анализ руководством компании результатов деятельности и финансового положения», «отчет совета директоров» и «комментарии менеджмента». Вторая часть отчета – это собственно «финансовая отчетность», содержащая подробное описание финансовых результатов за определенный период времени. Финансовая отчетность проверяется аудиторами,

тогда как в отношении отчета совета директоров в большинстве стран аудиторская проверка не проводится [8].

Сравнивая финансовые системы Украины и стран Запада не трудно заметить, что главными отличиями являются уровень открытости отчетности и ликвидность в движении капитала. В украинских реалиях в большинстве случаев отчуждение бизнеса, особенно крупного, происходит не в процессе слияний и поглощений, исходящих из рыночных цен, а при использовании силового, рейдерского метода внешнего воздействия на топ-менеджмент и владельцев бизнеса.

Соответственно и цели отчетности, формируемые западными и украинскими компаниями, разнятся. В странах Запада официальная отчетность, формируемая компаниями, несет в себе стандартизированную информацию для существующих и потенциальных инвесторов, не раскрывая при этом сущности внутренних операций. Украинские компании преследуют такие цели, как выживание, максимизация прибыли в среднесрочной перспективе, возможность оперативного вывода средств в «тихую гавань» в случае необходимости, уменьшение интереса рейдеров к своему бизнесу. Но рейдеры – тоже инвесторы, и уменьшение открытости информации защищает как от их атак, так и от инвестиций со стороны прочих инвесторов.

Иным отличием украинских реалий является активное участие акционеров в управлении компанией. Несмотря на привлечение к управлению менеджеров высшего звена, многие ключевые вопросы управления компаниями по-прежнему решаются собственниками. В вопросах компетенции управления украинские собственники, равно как и собственники в иных странах, в большинстве своем хорошие инвесторы, но отнюдь не управленцы.

У большинства украинских компаний цели составления отчетности отличаются от западных и отстают от них на 1-2 качественных поколения, находясь на уровне 50-70 годов XX века (для рынка США). Поскольку мы видим, что США прошли эти этапы и сейчас ориентируются на создание стоимости, мы можем предположить, что со временем и отечественные компании приблизятся к созданию стоимости бизнеса, а не генерации прибыли и ликвидности.

Рассмотрим отличие в принципах построения отчетности

украинских компаний и компаний западных стран. Для примера возьмем финансовую отчетность за 2013 год де-факто украинских компаний Kernel и ІМК, а также мировых гигантов Phillips и Nestle. Все компании являются публичными, лидеры отраслей на своих целевых рынках, отчетность формируется при активном участии аудиторов, юристов, их отчетность предназначена для международных инвесторов. Заметим, что Kernel и ІМК не являются рядовыми компаниями украинского рынка, это лидеры, и в их бизнес - модели уже глубоко интегрированы принципы управления западного образца. Иные компании, которые на 2-3 ранга ниже в корпоративном развитии, а таких подавляющее большинство, не могут похвастаться и таким уровнем развития корпоративной культуры и корпоративной отчетности.

Ниже, в таблице 1, приведены разделы ежегодных финансовых отчетов вышеупомянутых компаний за 2013 финансовый год.

Таблица 1

Структура финансовых отчетов компаний Kernel, ІМК, Phillips, Nestle за 2013 финансовый год [3, 4]

Nestle (сокращенно)	Phillips (сокращено), интегрированная отчетность	Kernel	ІМК
1	2	3	4
1. Структура и акционеры группы	Ключевые показатели	Стратегический доклад	Заявление об ответственности руководства
1.1 Структура группы	1 Ускорение!	Финансовые показатели	Сводный отчет управления
1,2 Крупные акционеры	1.1 Наш преобразование	Основные операционные показатели	Заявление Корпоративное управление
1,3 перекрестное владения акциями	1.2 Влияние на бизнес	Заявление председателя	Отчет независимого аудитора
2. Структура капитала	1,3 Быстрые факты	Взгляд на Kernel	Консолидированная финансовая отчетность за год, закончившийся 31 декабря 2013
2.1 Капитал	1.4 Следующий этап	Наша бизнес-модель	Консолидированный отчет о совокупном доходе
2.2 Условное капитал	2 Создание большой компании	Наша стратегия	Консолидированный отчет о финансовом положении
2.3 Изменения в капитале	2.1 Наш богатое наследие	Performance Group в FY2014	Консолидированный отчет об изменениях в капитале

1	2	3	4
2,5 сертификаты участия в прибылях	2,3 Рыночные возможности	Зерно и инфраструктура	Примечания к консолидированной финансовой отчетности
2,6 Ограничения на регистрацию тиражирования, и номинальных	2,4 Наша бизнес-система	Сельское хозяйство	
2,7 Конвертируемые облигации и опционы	2,5 Наши люди	Риски и неопределенности	
3. Совет директоров (1)	2,6 Глобальное присутствие	Устойчивость	
3.1 Члены Совета директоров	3 Доставка инноваций, что важно для вас	корпоративное управление	
3.2 Профессиональный опыт и другие виды деятельности и функции	3,1 Зная наших клиентов	Совет директоров	
3,3 Выборы и срок полномочий	3.2 Понимание потребностей людей	Корпоративное управление	
3.4 Внутренняя организационная структура	3.3 За кулисами	финансовая отчетность	
3.5 Определение зон ответственности	3,4 Жизнь улучшилась	Заявление об ответственности руководства	
3.6 Информация и контрольные приборы Vis-à-VIS Исполнительного совета (2)	4 Производительность Группы	Доклад Réviseur d'entreprises	
4. Исполнительный совет	4.1 Финансовые показатели	Отдельные финансовые данные	
4,1 Члены Исполнительного совета	4.2 Социальная результативность	Консолидированный отчет о финансовом положении	
4.2 Профессиональный опыт и другие виды деятельности и функции	4.3 Экологические показатели	Консолидированный отчет о прибылях и убытках	
4,3 Контракты на управление	4.4 Предлагаемое распределение акционерам	Консолидированный отчет о прибылях и убытках и прочем совокупном доходе	
5. Компенсация, доли и займы	4.5 Перспективы	Консолидированный отчет об изменениях в капитале	
6. Участники и акционеры	5 производительность сектора	Консолидированный отчет о движении денежных средств	
7. Изменение управления и обороны	6 Управление рисками	Примечания к консолидированной	

1	2	3	4
8. Аудиторы	7 Управление	Корпоративная информация	
	8 Наблюдательный совет		

Несмотря на активное влияние внешних участников составления отчетности нужно понимать, что порядок и наполнение отчетов зависят от компаний, а поскольку финансовый отчет – лицо компании, то окончательное одобрение его формата и наполнения остается за топ-менеджментом. Именно объемность и наполнение отчета свидетельствует о главных вопросах, беспокоящих руководство.

Анализируя наполнение отчетов, не сложно заметить, что западные компании, в первую очередь, акцентируют внимание на кадровых вопросах и вопросах защиты акционеров, связывая свои перспективы развития с развитием своих сотрудников, анализируя уровень квалификации своих менеджеров и уровень их вознаграждения. Данная информация помогает инвесторам заглянуть в будущее, а не только ознакомиться с ретроспективой деятельности компаний.

Украинская отчетность делает акцент на операционных процессах и финансовых результатах, по сути, печатая сводные бухгалтерские отчеты. Если в проспектах IPO перспектива описывалась как бизнес-план, давая информацию о прогнозах компании по своему развитию (стоит признать, что данные прогнозы оказались далеко не точными), то в корпоративной финансовой отчетности прогнозы развития описаны смутно и непонятно для 99% пользователей данной отчетности. Контраст украинской и западной отчетности в том, что западные компании особое внимание уделяют прибыльности и стоимости для акционеров, а украинские – стоимости имущества. Этот подход приводит к тому, что отечественные компании не могут быть проданными дорого, т.к. имущество, не приносящее прибыли – балласт. В то же время 2/3 рыночной капитализации компаний индекса S&P 500 составляют нематериальные активы. А основной нематериальный актив компании – ее сотрудники. Повышение значимости нефинансовых факторов

создания стоимости компании обусловлено необходимостью роста эффективности затрат, борьбой за потребителей, а также ужесточением требований регуляторов. Уже сейчас западные биржи постепенно вводят требования к эмитентам в отношении раскрытия социальных и экологических аспектов их деятельности.

Всесторонность и наполнение отчетов западных компаний не означает, что в своем развитии эти отчеты сейчас идеальные. Существует ряд организаций, занимающихся оптимизацией стандартов построения корпоративных отчетов. Среди этих организаций следует выделить Международный совет по интегрированной отчетности (IIRC), Совет по Международным стандартам финансовой отчетности (СМСФО), Канадский совет по отчетности публичных компаний (СРАВ), аудиторские компании KPMG International и Ernst & Young, рейтинговое агентство Standard & Poor's, инвестиционный банк UBS.

Современные корпоративные отчеты – периодические публикации развернутых, подробных отчетов о деятельности компании. За период с 1990 года средний объем отчета вырос с 30 страниц до 125, и эта тенденция сохраняется. Основная проблема данной отчетности – ее нечитабельность рядовым инвестором. По оценкам специалистов, только 1% пользователей читает выпускаемые материалы, а извлечь выгоду из них может и того меньше. Низкий интерес вызван, прежде всего, сомнением в ценности корпоративной отчетности для заинтересованных сторон в плане обеспечения полной, объективной и сбалансированной информации о результатах деятельности компаний в кратко- и среднесрочной перспективе.

Как в украинских, так и в зарубежных компаниях есть информация, которая практически не попадает в выпускаемую отчетность. Это данные по внебалансовым обязательствам, материалы «для внутреннего пользования совета директоров». Современные отчеты западных компаний скорее выполняют требования контролирующих органов, а не являются элементом сферы информационного взаимодействия между компанией, инвесторами и государством. С этой точки зрения показательными являются результаты пилотного проекта по внедрению интегрированной отчетности. В частности, один из ее участников, Coca-Cola Company, представил отчет за 2014 год на 35 листах, причем один лист –

читабельное видение компании своего будущего в 2015 году. Такой отчет понятный среднестатистическому инвестору, и сокращает время его обработки, как со стороны компании, так и со стороны пользователей.

9 декабря 2013 года Международным советом по интегрированной отчетности (International Integrated Reporting Committee, далее - МСИО) был выпущен документ «Международная структура ИО», который представляет собой версию 1.0 Международного Стандарта интегрированной отчетности.[1]

Описанная в нем модель ИО основывается на семи ведущих принципах и состоит из семи структурных элементов.

Ведущие принципы:

1. Стратегическая направленность и ориентация на будущее.
2. Взаимосвязь информации.
3. Реагирование и вовлечение заинтересованных сторон.
4. Существенность.
5. Краткость.
6. Надежность и полнота.
7. Постоянство и сопоставимость.

Структурные элементы:

1. Обзор организации и внешняя среда.
2. Управление.
3. Бизнес-модель.
4. Риски и возможности.
5. Стратегия и распределение ресурсов.
6. Результаты деятельности.
7. Перспективы на будущее.

Интегрированный отчет дает широкому кругу заинтересованных сторон представление о взаимосвязи финансовых и нефинансовых результатов деятельности организации за отчетный период через призму существующей бизнес - модели и стратегии компании, а также о планах ее развития и целях на будущее. Интегрированная отчетность - это процесс сбора, консолидации и анализа количественных и качественных показателей деятельности компании в отчетном периоде в рамках подготовки интегрированного отчета. Данный процесс основан на концепции «интегрированного мышления»,

которое отражает возможности организации создавать ценность на протяжении длительного периода времени. ИО является инструментом управления, который позволяет собирать, контролировать и представлять заинтересованным сторонам информацию о том, насколько деятельность компании является эффективной, включая социальный, экономический и экологический аспекты (англ. ESG – environmental, social and corporate governance). Оценка указанных параметров в стоимостном выражении дает более полное представление о деятельности организации.

Несмотря на то, что интегрированный отчет консолидирует данные финансовой и нефинансовой отчетности, он отличается от других видов отчетов. Внимание ИО сфокусировано на отражении взаимосвязи и взаимозависимости между бизнес-моделью организации, внешним контекстом ее деятельности, ожиданиями заинтересованных сторон, а также ресурсами, которые компания использует и на которые оказывает влияние. Вопреки распространенному мнению, процесс ИО не сводится к простому комбинированию финансовой и нефинансовой отчетности (отчетности в области устойчивого развития) в одном документе. Предполагается, что элементы этих двух форм отчетности отражаются в ИО в объеме, необходимом для описания результатов реализации стратегии и вклада компании в социально-экономическое развитие регионов присутствия.[5]

По состоянию на октябрь 2014 года в Пилотной программе по ИО принимали участие 115 компаний и 78 инвесторов, среди них Coca Cola, Rosneft, Volvo, Uralsib, SAP, Deutsche Bank, Novo Nordisk, Phillips. Как показали промежуточные результаты, главными проблемами являются:

1. Отсутствие заинтересованности высшего руководства в ИО.
2. Неоднозначное понимание содержания ИО.
3. Неадекватная оценка необходимого времени для подготовки ИО.
4. Низкая эффективность взаимодействия в команде.
5. Отсутствие понимания важности ИО и требований в отношении качества выполняемой работы.
6. Отсутствие единых целей у различных департаментов при подготовке ИО.

7. Недостаточно четкое понимание действующей бизнес-модели.

8. Непонимание ключевых показателей результативности и стратегии развития компании.

9. Отсутствие механизмов оценки взаимосвязи финансовых и нефинансовых показателей.

10. Слабое понимание приоритетов и принципов выбора освещаемых тем.

11. Сложности с определением приоритетов.

12. Компиляция информации из различных источников без их осмысления и понимания взаимосвязи

13. Отсутствие целостного видения деятельности организации.

14. Ограниченный взгляд на существенные вопросы (без учета мнения заинтересованных сторон).

15. Отсутствие возможности сбора необходимых данных.

16. Возникновение неточностей и дублирования данных в связи с разногласиями в системах отчетности различных департаментов.

17. Непонимание взаимосвязи между различными показателями деятельности компании.

18. Сложности с обеспечением ясности изложения.

19. Копирование и использование образцов уже известных типов отчетности.

20. Дисбаланс раскрываемой информации о положительных и отрицательных аспектах деятельности компании.

21. Несвоевременная публикация отчета.

22. Отсутствие обратной связи по результатам публикации отчетов за предшествующие периоды.

В данное время на территории Украины активно проводятся семинары по внедрению интегрированной отчетности. Но компаний, фактически предоставляющих интегрированную отчетность, в Украине насчитывают на данный момент всего несколько: ДТЭК, Метинвест, ПУМБ, Оболонь, Арселор Миттал Кривой Рог, Платинум Банк. Как видно, в группе СКМ есть три явных флагмана – ДТЭК, Метинвест и ПУМБ. При этом стандарты информационной открытости для множества других компаний, входящих в группу,

оставляют желать лучшего.

Проблемы с переходом на последние версии отчетности на украинских предприятиях возникают не только из-за отставания в развитии финансового рынка и сложнейшей финансово-правовой системы в мире. Многие предприятия не предвидят в таком переходе качественного изменения в функционировании своего бизнеса. Доверие к западным корпоративным ценностям сильное, но, например, результаты предпродажного Due diligence банка Форум, проведенного PWC, и безоговорочно принятые инвесторами, потом оказались далекими от истинного положения дел, что засвидетельствовал KPMG позже в результате повторного аудита.[2]

На украинском рынке самые большие затраты у инвесторов – на получение достоверной информации о компании. Поэтому большинство брокеров и фондов оценивают стандарты корпоративной отчетности по легкости получения информации о компании, по соответствию информации о компании действительности и по отношению менеджмента к миноритариям. Оценить влияние типа корпоративного управления и открытости отчетности можно, сравнив попарно похожие компании. Украинская «Мотор Сич», американская General Electric и британская Rolls-Royce. Все они занимаются примерно одним и тем же – производством газотурбинных двигателей. Но один доллар прибыли «Мотор Сич» оценивается фондовым рынком всего в 2,7 доллара, а Rolls-Royce – в 15 долларов (соотношение P/E, 2012 год). При том, что «Мотор Сич» более прибыльна, растет быстрее своих конкурентов, но рынок ее усилия оценивает намного скромнее. И разница – только в корпоративном управлении и предоставляемой отчетности. [6]

Резюмируя вышеизложенный материал, приходим к следующим **выводам**:

1. Корпоративная отчетность важна как для инвесторов, так и для компании.

2. Поскольку IPO – не только собственно эмиссия акций, но и последующее обеспечение информацией инвесторов, то качество корпоративной отчетности является ключом для поддержания капитализации компании, а также базой доверительных отношений при последующих размещениях.

3. Украинские компании отстают от мировых разработок в

части открытости отчетности, и это обусловлено как объективными, так и субъективными причинами.

4. Несмотря на высокий уровень качества раскрытия корпоративной отчетности, в странах Запада ведется активная работа по дальнейшему ее совершенствованию в интересах пользователей.

Литература

1. Consultation draft of the international Framework. The International Integrated Reporting Council, 2013. [Электронный ресурс] — Дата обращения: 10.04.2015. — Режим доступа: http://bdo.com.ua/_Files/DocLib/3745/ir_international_framework_eng.pdf

2. Банк «Форум»: что произошло на самом деле, 2014. [Электронный ресурс] — Дата обращения: 11.04.2015. — Режим доступа: <http://comments.ua/money/459491-bank-forum-proizoshlo-samom-dele.html>

3. Будущее корпоративной отчетности: стремление к единому видению. KPMG International, 2013. [Электронный ресурс] — Дата обращения: 12.04.2015. — Режим доступа: https://www.kpmg.com/RU/ru/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/S_CG_6_rus.pdf

4. Интегрированная отчетность: а вы готовы? Ernst & Young, 2012. [Электронный ресурс] — Дата обращения: 05.04.2015. — Режим доступа: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-integrated-reporting-rus/\\$FILE/EY-integrated-reporting-rus.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-integrated-reporting-rus/$FILE/EY-integrated-reporting-rus.pdf)

5. Куцик П.О. Розвиток методології інтегрованого обліку в умовах застосування корпоративних інформаційних систем. / П.О. Куцик. [Электронный ресурс] // Вісник ЖДТУ № 3 (53), 2010., ст. 140-142 — Дата обращения: 10.04.2015. — Режим доступа: <http://core.ac.uk/download/pdf/11824071.pdf>

6. Паращий Александр. О том, почему в Украине не уважают миноритариев и что с этим делать. / Александр Паращий. [Электронный ресурс] // Forbes, 2013 — Дата обращения: 12.04.2015. — Режим доступа: <http://forbes.ua/selfeducation/reports/1347644-analitik-aleksandr-parashchij-o-tom-pochemu-v-ukraine-ne-uvazhayut-minoritarijev-i-htos-etim-delat>

7. Яремко І.Й. Фінансова звітність підприємств корпоративного типу: стан і перспективи./ І.Й. Яремко. [Електронний ресурс] // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, 2010 — Дата обращения: 08.04.2015. — Режим доступа: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7745/1/33.pdf>

2. Bank «Forum»: chto proy`zoshlo na samom dele, 2014. [Електронний ресурс] — Дата обращения: 11.04.2015. — Режим доступа: <http://comments.ua/money/459491-bank-forum-proizoshlo-samom-dele.html>

3. Budushhee korporaty`vnoj otchetnosti`: stremleny`e k edy`nomu vy`deny`yu. KPMG International, 2013. [Електронний ресурс] — Дата обращения: 12.04.2015. — Режим доступа: https://www.kpmg.com/RU/ru/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/S_CG_6_rus.pdf

4. Y`ntegry`rovannaya otchetnost`: a vy` gotovy? Ernst & Young, 2012. [Електронний ресурс] — Дата обращения: 05.04.2015. — Режим доступа: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-integrated-reporting-rus/\\$FILE/EY-integrated-reporting-rus.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-integrated-reporting-rus/$FILE/EY-integrated-reporting-rus.pdf)

5. Kucy`k P.O. Rozvy`tok metodologiyi integrovanogo obliku v umovax zastosuvannya korporaty`vny`x informacijny`x sy`stem. / P.O. Kucy`k. [Електронний ресурс] // Visny`k ZhDTU # 3 (53), 2010., st. 140-142 — Дата обращения: 10.04.2015. — Режим доступа: <http://core.ac.uk/download/pdf/11824071.pdf>

6. Parashhy`j Aleksandr. O tom, pochemu v Ukray`ne ne uvazhayut my`nory`tary`ev y` chto s ety`m delat`. / Aleksandr Parashhy`j. [Електронний ресурс] // Forbes, 2013 — Дата обращения: 12.04.2015. — Режим доступа: <http://forbes.ua/selfeducation/reports/1347644-analitik-aleksandr-parashchij-o-tom-pochemu-v-ukraine-ne-uvazhayut-minoritariiev-i-chto-s-etim-delat>

7. Yaremko I.J. Finansova zvitnist` pidpry`yemstv korporaty`vnogo ty`pu: stan i perspekty`vy`./ I.J. Yaremko. [Електронний ресурс] // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, 2010 — Дата обращения: 08.04.2015. — Режим доступа:

Рецензент: Забарна Е.М. д.е.н., професор, зав. каф. економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету

30.04.2015

**АПРОКСИМАЦІЯ КОНКУРЕНТНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ:
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

В статті розглянуто основні питання апроксимації конкурентного законодавства України та ЄС, актуальність яких стає об'єктивною необхідністю в сучасних умовах європейського вектору інтеграції України. Також автором надана стисла характеристика розвитку конкурентного права ЄС та України, виявлено основоположні категорії конкурентного права, в напрямку яких, власне, і повинна здійснюватись апроксимація, а також викладений їх вплив на конкурентоспроможність промислових підприємств. Автором здійснена порівняльна характеристика категорій «зловживання домінуючим» («монопольним») становищем суб'єкта господарювання на ринку та заборонені вертикальні та горизонтальні угоди (в Україні – антиконкурентні узгоджені дії), виявлено спільні властивості та відмінності в правовому регулюванні цих питань. Доведено істотне наближення конкурентного права України та ЄС.

Ключові слова: апроксимація, конкурентне право ЄС та України, зловживання домінуючим становищем на ринку, заборонені (горизонтальні та вертикальні) угоди; зловживання монопольним становищем на ринку, антиконкурентні узгоджені дії.

**АПРОКСИМАЦИЯ КОНКУРЕНТНОГО
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ И ЕС В КОНТЕКСТЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ: ОБЩИЕ
ПОЛОЖЕНИЯ**

В статье рассмотрены основные вопросы аппроксимации конкурентного законодательства Украины и ЕС, актуальность которых становится объективной необходимостью в современных условиях европейского вектора интеграции Украины. Также автором предоставлена краткая характеристика развития конкурентного права ЕС и Украины, выявлены основополагающие категории конкурентного права, в направлении которых, собственно, и должна осуществляться

аппроксимация, а также изложено их влияние на конкурентоспособность промышленных предприятий. Автором осуществлена сравнительная характеристика категорий «злоупотребление доминирующим» («монопольным») положением предприятия на рынке и запрещенные вертикальные и горизонтальные соглашения (в Украине - антиконкурентные согласованные действия), выявлены общие свойства и различия в правовом регулировании этих вопросов. Доказано существенное приближения конкурентного права Украины и ЕС.

Ключевые слова: аппроксимация, конкурентное право ЕС и Украины, злоупотребление доминирующим положением на рынке, запрещенные (горизонтальные и вертикальные) сделки; злоупотребление монопольным положением на рынке, антиконкурентные согласованные действия.

Kikhaia Iuliana

APPROXIMATION OF COMPETITIVE LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU IN THE CONTEXT OF ENSURING COMPETITIVENESS: GENERAL PROVISIONS

The main issues of competition law approximation of Ukraine and the EU, the relevance of which is an objective necessity in modern conditions of European integration vector of Ukraine, considered in the article. Also, author gave a brief description of EU competition law and Ukraine. The fundamental categories of competition law, towards which, in fact, must be carried approximation were identified in the article. Author also summarized their impact on the competitiveness of enterprises. Author made a comparative description of the categories of "abuse of dominant" ("monopoly") entity's position in the market and prohibited vertical and horizontal agreements (in Ukraine - anticompetitive concerted actions), revealed common features and differences in the legal regulation of these issues. Significant approximation of competition law of Ukraine and the EU is proved.

Keywords: approximation, competition law of EU and Ukraine, abuse of dominant market position, prohibited (horizontal and vertical) agreements; abuse of a monopoly market position, anticompetitive concerted actions.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В сучасних умовах Україна приймає дедалі активнішу участь в європейських інтеграційних процесах. Інтеграція України сприятиме інноваційному розвитку та модернізації економіки і, в кінцевому рахунку, будівництву розвиненої демократичної держави. У той же час об'єктивно постає проблема участі України в інтеграційному процесі як країни з конкурентоспроможною економікою. Тим не менш, конкурентоспроможність низки українських підприємств на європейських ринках викликає сумніви. З іншого боку, іноземні підприємства, які входять до українського ринку є більш просунутими в технологічному плані. Однією з передумов формування конкурентоспроможної економіки є ефективне ринкове середовище із функціонуючими інститутами конкуренції. Нині в ЄС створено систему правових норм у сфері конкуренції, які регулюють дані відносини як на рівні самого ЄС (норми, створені європейськими інституціями), так і на рівні держав-членів (норми, створені шляхом гармонізації та приведення у відповідність до норм права Євросоюзу норм внутрішнього права держав-членів). Безумовно, що норми конкурентного права ЄС набувають суттєвого впливу на конкурентне середовище України (та стають предметом наукових досліджень) особливо в умовах «глибокої та всебічної зони вільної торгівлі» (deep and comprehensive free trade area) [1], яка є складовою частиною Угоди про Асоціацію ЄС та України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового регулювання конкурентних відносин в ЄС приділяли значну увагу як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Так, зокрема, предметом дослідження колективу авторів під кер. Шишкової Н. [2] стали питання функціонування спільного внутрішнього ринку ЄС, в тому числі і основи економічної конкуренції. Комплексне дослідження законодавства про конкуренцію ЄС здійснене Беллами, Чайлдом; питанням регулювання конкуренції в ЄС, в тому числі і економіки конкуренції присвячено праці Фаула, Никпея. Безпосередньо апроксимація конкурентного законодавства ЄС та України досліджена М. Петрем [3, с. 252-270] в рамках законодавчого та політичного аналізу східного партнерства ЄС. Окремі аспекти конкурентного права ЄС досліджують такі вітчизняні науковці, як М. Баймуратов, Т. Вовк, М. Гнатовський, Н. Саніахметова, С. Мельник та інш. Так, зокрема,

комплексний аналіз конкурентного права ЄС та виявлення шляхів адаптації законодавства України до ЄС в даній сфері здійснено Т. Вовк [4]. Спроба узагальнити та проаналізувати проблемні питання на шляху адаптації антимонопольного законодавства України та конкурентного права ЄС здійснена Лук'янець В. [5].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Разом з тим мало уваги приділено аналізу основних категорій конкурентного права з позицій забезпечення промислової конкурентоспроможності.

Цілі статті. Метою статті є характеристика розвитку нормативних положень, які утворюють систему конкурентного права ЄС та України, а також напрямків їх апроксимації з урахуванням впливу на промислову конкурентоспроможність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині апроксимація українського конкурентного законодавства до законодавства ЄС належить до пріоритетних завдань держави. Так, в Угоді між ЄС та Україною про глибоку та всебічну зону вільної торгівлі встановлено необхідність обширної гармонізації законодавства в різних торгівельно-орієнтованих секторах економіки. Глава 10 даної Угоди «Конкуренція» встановлює, що «сторони забороняють та карають певні практики та операції, які можуть спотворювати конкуренцію та торгівлю. Антиконтурентні практики, такі як картелі, зловживання доміантним становищем та антиконтурентні злиття будуть предметом ефективних примусових заходів. Сторони погодилися підтримувати ефективне конкурентне законодавство... поважати процесуальну справедливість та права підприємств на захист... Компанії обох сторін Угоди мають рівний доступ до ринків кожної сторони та не повинно бути дискримінації з боку монополій» [1].

Формування системи конкурентного права в ЄС почалося з укладання Паризького договору про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЕОВС) (1951 р.) Основним внеском ЕОВС в регулювання конкурентних відносин стали заборона картельних змов, а також концепція зловживання доміантним становищем. В 1957 р. в Римі було укладено Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (нині цей Договір з подальшими змінами і доповненнями є одним з основних, який регулює функціонування ЄС;) та Договір про заснування Європейського співтовариства з

атомної енергії). В Договорі про заснування ЄЕС біла закріплена аналогічна концепція заборони картельних змов та зловживання монопольним становищем. На ранніх етапах формування конкурентного права ЄЕС важливою обставиною було його розуміння як інструменту створення спільного ринку. Вигоди, які сьогодні безпосередньо пов'язують із функціонуванням економічної конкуренції: нижчі ціни, вища якість товарів та послуг, інновації і т. д., на той час сприймалися лише як позитивні результати спільного ринку.

В 90-х роках ХХ століття в конкурентному праві ЄС відбулись суттєві зміни. В практиці Європейської Комісії та Європейського Суду Справедливості зростає значення економічного аналізу і виявлення безпосередніх вигод функціонуючої конкуренції (підвищення блага споживачів). Також увага Європейської Комісії спрямовується до горизонтальних картелів та контролю концентрації.

На початку нового тисячоліття, в умовах розширення ЄС почався процес модернізації конкурентного права ЄС (передбачав зміну процесуальних правил, зокрема децентралізацію в питаннях виключень із заборонених угод – поряд із Європейською Комісією правила застосовуються і державами-членами ЄС). Також значна увага приділена такому процесу як «більш економічний підхід», який передбачає оцінювання порушень конкурентного права ЄС на основі їх безпосереднього впливу на конкуренцію та споживачів, а не на формальну ознаку порушення конкурентного законодавства.

І остання значна віха історії ЄС – укладання Лісабонської Угоди (2009 р.) – нової базової угоди щодо принципів функціонування ЄС. Особливих змін Лісабонська Угода до норм конкурентного права ЄС не принесла. Трохи змінилось формулювання внутрішнього ринку: «внутрішній ринок ... включає в себе систему забезпечення того, щоб економічна конкуренція не була порушена» [3, с. 97-99].

Отже, на підставі узагальнення основних історичних етапів формування конкурентного права ЄС можна стверджувати, що з самого початку європейської інтеграції (вже понад 50 років) приділялась увага питанням ефективного функціонування конкуренції. На сьогодні в ЄС сформовано комплексну систему правового регулювання конкурентних відносин. Також на підставі вищевикладеного можна виявити основоположні категорії, що

становлять предмет правового регулювання в ЄС сфери економічної конкуренції: заборонені (горизонтальні та вертикальні) угоди, зловживання домінуючим становищем, контроль концентрації та державна допомога публічним підприємствам. В контексті спрямованості нашого дослідження на питання забезпечення промислової конкурентоспроможності вважаємо необхідним зупинитись на особливостях правового регулювання деяких основних з вищеназваних категорій і за законодавством України (з метою їх подальшого порівняння), що обумовлено їх суттєвим впливом на конкурентоспроможність. Так, зокрема, заборонені узгоджені дії підприємств негативно впливають на функціонування ринку вільного підприємництва, особливо на представників малого та середнього бізнесу, які не володіють значними фінансовими коштами. Вони також наносять шкоду споживачам і в цілому згубно впливають на ефективність функціонування економіки, підриваючи її конкурентоспроможність. Також в сучасних реаліях ускладнення форм конкурентної боротьби на міжнародній арені однією із форм забезпечення конкурентоспроможності підприємств на зарубіжних ринках є злиття і поглинання, прискорення концентрації підприємств (їх укрупнення та об'єднання). Разом з тим, протікання даних процесів може призвести до зниження інтенсивності конкуренції. В таких умовах (коли стимулом концентрації підприємств є прагнення зловживання монополістичним становищем на ринку) ці процеси не повною мірою слугують підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємств та національної економіки в цілому. Так як підвищення ефективності виробництва продукції та реалізації товарів та послуг не є в таких умовах основним способом підвищення прибутковості підприємства (а, навпаки, досягається зловживанням ринковою владою). Отже, важливою передумовою формування конкурентоспроможної економіки є ефективно функціонуючий механізм конкуренції, який належним чином врегульований державою. А в умовах Європейської інтеграції України – такий, що відповідає конкурентним нормам ЄС. Наступним етапом дослідження питань апроксимації конкурентного законодавства України та ЄС є вивчення основних особливостей правового регулювання конкурентних відносин за законодавством України.

Історія українського законодавства в сфері захисту

економічної конкуренції набагато коротша. Україна встала на шлях переходу до ринкової економіки на початку 90-х років ХХ століття в умовах відсутності ринкових відносин та механізму конкуренції, наявності державної монополії і надмірної концентрації виробництва. Правову основу регулювання відносин конкуренції в незалежній Україні заклав Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції» від 18.02.1992 р. (нині - втратив чинність), який визначив основні форми регулювання конкуренції (визначення антиконкурентних узгоджених дій, заборона зловживання монополією та контроль за злиттями). Не зважаючи на те, що даний закон в ряді положень не відповідав конкурентному законодавству ЄС, в цілому він відповідав вимогам часу. 26.11.1993 р. був прийнятий Закон України «Про Антимонопольний комітет України», який визначив структуру, компетенцію, організацію діяльності та підзвітність Антимонопольного комітету України. В 1996 р. принципи захисту конкуренції були закріплені в Конституції України. Так, ст. 42 Конституції України встановлює державний захист конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монополією на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції [6]. Прийняттям 20.04.2000 р. Закону України «Про природні монополії» встановлено правові, організаційні та економічні засади державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Базовий закон, який визначає правові засади підтримки і захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин, був прийнятий 11.01.2001 р. – Закон України «Про захист економічної конкуренції» [7]. Даний законодавчий акт суттєво наблизив українське конкурентне законодавство до європейської моделі, разом з тим ряд суттєвих національних особливостей залишилось в силі.

В сфері регулювання функціонування монополій, конкурентне законодавство ЄС апелює поняттям «домінантне становище» підприємства на ринку. Його визначення відсутнє у писаному праві ЄС. Але дану дефініцію визначає Європейський Суд Справедливості. Так, «суб'єкт господарювання займає домінуюче становище якщо він

має владу діяти незалежно, [і] яка ставить його в [таке] положення [за якого] він [може] діяти не звертаючи уваги на своїх конкурентів, покупців або постачальників. Це позиція такого роду коли, з огляду на частку ринку, або частку ринку у її поєднанні з наявністю [певних] технічних знань, сировини або капіталу він [(певний суб'єкт господарювання)] має владу визначати ціни або контролювати виробництво чи розповсюдження істотної частини відповідного товару» [4, с.89]. На відміну від цього конкурентне законодавство України при визначенні монопольного становища суб'єкта господарювання на ринку виходить із розміру його ринкової частки. Так, зокрема, суб'єкт господарювання займає монопольне становище на ринку, якщо його ринкова частка перевищує 35 % і він не зазнає значної конкуренції на ринку; 3 основні суб'єкти господарювання займають монопольне становище на ринку, якщо їх сукупна частка перевищує 50 % ринку, 5 основних суб'єктів господарювання займають монопольне становище на ринку, якщо їх сукупна частка перевищує 70 % ринку і вони не зазнають значної конкуренції на ринку [7]. Спільним в конкурентному праві ЄС та України є те, що заборонено не домінантне (на Україні – монопольне) становище взагалі, а зловживання ним. Перелік таких зловживань формує стандартний список (як для ЄС, так і для України). Такими зловживаннями визнаються:

- пряме чи непряме нав'язування справедливих цін або встановлення будь-яких інших несправедливих умов торгівлі;
- скорочення виробництва, звуження ринку або скорочення технічного прогресу, яке може зашкодити споживачеві;
- застосування нерівних умов до рівнозначних операцій з різними сторонами і т. д.

Найбільші успіхи українське конкурентне законодавство в сфері наближення до конкурентного права ЄС має в сфері регулювання горизонтальних та вертикальних угод (за визначенням українського законодавства – антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання на ринку). Законодавче визначення горизонтальних та вертикальних угод міститься в п. 1 ст. 101 Угоди про функціонування ЄС: «забороненими та несумісними із внутрішнім ринком є всі угоди між підприємствами, рішення об'єднань підприємств, а також узгоджені дії, які би могли вплинути на

торгівлю між державами-членами, і їх метою або результатом є запобігання, обмеження або порушення господарської конкуренції на Внутрішньому ринку» [8]. Окремі види угод прямо, практично без виключень, заборонені конкурентним правом ЄС. До них належать такі: угоди, що прямо або опосередковано фіксують ціни; угоди про умови продажу; угоди, які поділяють ринок на сегменти, угоди, що містять скорочення цін, або такі, що спрямовані на заборону, обмеження або, навпаки, підвищення імпорту або експорту певних товарів і т. д. Порівнюючи положення конкурентного права ЄС та українського законодавства, виявляється суттєва міра відповідності. Горизонтальні та вертикальні угоди (узгоджені дії) в цілому заборонені, хоча за певних індивідуальних умов, вони можуть бути дозволені. Такими умовами є те, що такі угоди можуть принести користь національній економіці (вдосконалити виробництво, придбання або реалізацію товарів, сприяти техніко-технологічному, економічному розвитку, раціоналізації виробництва і т.д.). В свою чергу, суттєва відмінність від конкурентного права ЄС – в наявності повноваження у Кабінету Міністрів України дозволити узгоджені дії (на які Антимонопольний комітет України не дав дозволу), якщо «позитивний ефект для суспільних інтересів переважає негативні наслідки обмеження конкуренції» [7].

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Генезис українського конкурентного законодавства після проголошення Незалежності України свідчить про певні успіхи в питаннях апроксимації до конкурентного права ЄС. Разом з тим Україна ще знаходиться на шляху переходу до ринкової економіки з ефективно функціонуючим механізмом конкуренції, адаптованим до конкурентного права ЄС. Предметом подальших досліджень стануть питання контролю за концентрацією підприємств та надання державної допомоги крізь призму забезпечення промислової конкурентоспроможності.

Література

1. EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf
2. Šišková, N. a kol. Evropské právo 2 – Jednotný vnitřní trh. Praha:

Wolters Kluwer ČR, 2012, 264s.

3. Šišková, N. and contributors: From Eastern Partnership to the Association. A legal and political analysis, 1st edition, Cambridge Scholars Publishing, - Newcastle upon Tyne, NE6 2XX, UK, 305 p. – ISBN (10): 1-4438-5819-6, ISBN (13): 978-1-4438-5819-9.

4. Вовк Т. В. Система конкурентного законодавства Європейського Союзу. Правове регулювання правил конкуренції в Україні. Шляхи адаптації законодавства України / Т. В. Вовк, Перемот С. В. — Київ: РВА “Тріумф”, 2006. — 416 с.

5. Лук’янець В. С. Шляхи адаптації антимонопольного законодавства України до конкурентного права ЄС. // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. - № 13 (4). – С. 1-8.

6. Конституція України: прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

7. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 12. – Ст. 64.

8. Treaty on the functioning of the EU. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>

4. Vovk T. V. Sy`stema konkurentnogo zakonodavstva Yevropejs`kogo Soyuzu. Pravove regulyuvannya pravu`l konkurenciyi v Ukrayini. Shlyaxy` adaptaciyi zakonodavstva Ukrayiny` / T. V. Vovk, Peremot S. V. — Ky`yiv: RVA “Triumpf”, 2006. — 416 s.

5. Luk'yanecz` V. S. Shlyaxy` adaptaciyi anty`monopol`nogo zakonodavstva Ukrayiny` do konkurentnogo prava YeS. // Chasopy`s Akademiyi advokatury` Ukrayiny`. – 2011. - # 13 (4). – S. 1-8.

6. Konsty`tuciya Ukrayiny`: pry`jnyata na p'yatij sesiyi Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` 28 chervnya 1996 r. #254k/96-VR // Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. – 1996. - # 30. – St. 141.

7. Zakon Ukrayiny` «Pro zaxy`st ekonomichnoyi konkurenciyi» vid 11 sichnya 2001 r. # 2210-III // Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. –

Рецензент: Ковальов А.І. д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету

30.04.2015

Кремень Руслана, Каражия Эдуард

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В статті запропоновано визначення поняття лікувально-оздоровчого туризму, розглянуто стан ринку санаторно-курортного і оздоровчого туризму в Одеському регіоні, а також проаналізовані основні проблеми його розвитку. На основі цих даних, було виявлено що кількість відпочиваючих у різних типах лікувально-оздоровчих закладів та в розрізі міст та районів Одеської області має тенденцію до скорочення. Причиною цього є ряд проблем, які були проаналізовані у статті. До них відносяться: недостатньо розвинена матеріально-технічна база, застаріле обладнання, недоліки в системі управління і державного регулювання в сфері санаторно-курортного та оздоровчого туризму. У статті запропоновані можливі шляхи вирішення цих проблем, а також перспективні напрямки покращення стану даного ринку.

Ключові слова: санаторно-курортний туризм, лікувально-оздоровчі послуги, оздоровчий туризм, проблеми розвитку в санаторно-курортній галузі

Кремень Руслана, Каражия Эдуард

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО И ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

В статье предложено определение понятия лечебно-оздоровительного туризма, рассмотрено состояние рынка санаторно-курортного и оздоровительного туризма в Одесском регионе, а также проанализированы основные проблемы его развития. На основе этих данных, было выявлено что количество отдыхающих в различных типах лечебно-оздоровительных учреждений и в разрезе городов и районов Одесской области имеет тенденцию к сокращению. Причиной

этого является ряд проблем, которые были проанализированы в статье. К ним относятся: недостаточно развитая материально-

технічна база, застаріле обладнання, недоліки в системі управління та державного регулювання в сфері санаторно-курортного та оздоровчого туризму. В статті запропоновані можливі шляхи вирішення цих проблем, а також перспективні напрями покращення стану даного ринку.

Ключові слова: санаторно-курортний туризм, лікувально-оздоровчі послуги, оздоровчий туризм, проблеми розвитку санаторно-курортної галузі

Kremen Ruslana, Karazhiya Eduard

PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF SANATORIUM-SPA AND WELLNESS TOURISM IN ODESSA REGION

In the article there were proposed the definition of health tourism, considered the market of Spa and wellness Tourism in Odessa region, also there were analyzed the main problems of its development. Data-based it was found that the number of tourists in various types of medical and health institutions and in the towns and districts of Odessa region tends to decrease. The reason for this is the number of issues that were discussed in the article. As the main reasons there were taken inadequate physical infrastructure, outdated equipment, deficiencies in the control system and State regulation in the sphere of sanatorium-and-Spa and health tourism. In the article were offered possible solutions to these problems, as well as the perspective directions of improving the State of the market.

Keywords: health resort tourism, health tourism, therapeutic services, the development of sanatorium-and-spa industry

Постановка проблеми. За останні 3 роки стан ринку санаторно-курортного та оздоровчого туризму значно погіршився, спостерігається негативна тенденція до скорочення кількості відпочиваючих у санаторно-курортних установах Одеської області. Актуальність даної статті полягає в визначенні та дослідженні проблем, що заважають розвитку санаторно-курортного і оздоровчого туризму в Одеській області, а також в розробці конкретних пропозицій щодо їх вирішення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Санаторно-

курортна діяльність за своєю специфікою стала об'єктом дослідження багатьох українських вчених, таких як: О.О. Любіцева, Г.В. Казачковська, В.І. Стафійчук, О.О. Бейдик та інші. Так, наприклад, Казачковська

Г.В. у своїй статті «Підвищення ефективності управління курортно-рекреаційним комплексом» розглядала сучасні проблеми розвитку санаторно-курортного туризму, в наукових роботах Стафійчука В.І. та Бейдик О.О. висвітлено сучасні економічні та організаційні питання в сфері санаторно-курортної справи. Однак в їх роботах недостатньо уваги приділено особливостям розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні.

Формування цілі. Метою статті є визначення поняття лікувально-оздоровчого туризму, аналіз статистичних даних про розвиток ринку санаторно-курортного туризму Одеського регіону, на підставі якого здійснено дослідження та обґрунтування проблем, висновків та пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Санаторно-курортний чи лікувальний туризм є важливою складовою туристичної галузі, оскільки є надзвичайно прибутковим. По всьому світі спостерігається збільшення кількості санаторно-курортних закладів з гідним рівнем обслуговування та різноманітним спектром послуг. Через підвищену цікавість до його розвитку з боку владних структур та приватних підприємців частка лікувального туризму в формуванні зовнішніх та внутрішніх потоків є досить значною.

Ринок санаторно-курортного та оздоровчого туризму як економічна система являє собою сукупність економічних відносин та інститутів, визначаючих характер функціонування, взаємодії суб'єктів господарювання, які забезпечують виробництво й реалізацію лікувально-оздоровчих послуг. На вході в цю систему знаходяться туристичні та природно-рекреаційні ресурси, а на виході – санаторно-курортні та оздоровчі послуги. У соціальному плані функціонування санаторно-курортного комплексу зумовлено потребою людей у відпочинку, лікуванні, курортної реабілітації, відтворенні фізичних, емоційних та інтелектуальних сил.

Варто зазначити, що у науковці також немає єдиної думки щодо трактування терміну «лікувально-оздоровчий туризм». Так, деякі українські та зарубіжні вчені вважають, що цей вид туризму є складовою іншого виду туризму – наприклад, рекреаційного, тобто

«подорожі з метою відпочинку, оздоровлення і лікування», медичного, «головною метою якого є лікування чи перебування у

медичних закладах та який складається з лікувально-оздоровчого, оздоровчого та лікувального туризму» [5, с. 174].

У статті 4 Закону України «Про туризм» серед різноманіття видів туризму залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак указано на існування такого виду як лікувально-оздоровчий однак дефініції його не визначено [1, с. 230].

Оскільки Україна наділена різноманітними природно-рекреаційними ресурсами та є країною з одними за найбільших бальнеологічних запасів в Європі, то вона має невичерпний потенціал розвитку саме лікувального та оздоровчого туризму. За своїм рекреаційно-туристичним потенціалом Одеса займає одну з лідируючих позицій на національному ринку туристичних послуг. Особливості економіко-географічного розташування, розвитку транспортної галузі, чудові природно-кліматичні умови, велика кількість архітектурних пам'яток, лікувальних грязей та джерел мінеральних вод формують позитивні передумови для успішної реалізації конкурентного потенціалу міста на міжнародному ринку рекреаційно-туристичних послуг.

В Одеській області налічується 22 курорти, розташовані переважно на чорноморському узбережжі у межах таких адміністративно-територіальних одиниць [4]:

- обласний центр – м. Одеса;
- Білгород-Дністровський район – 7 селищ: Затока, Сергіївка, Косівка, Курортне, Миколаївка, Попаздра, Приморське;
- Комінтернівський район – 6 селищ: Гвардійське, Ліски, Вапнярка, Крижанівка, Нова Дофінівка, Сичавка;
- Овідіопольський район – 5 селищ: Грибівка, Дальник, Кароліно-Бугаз, Санжійка, Іллічівка;
- Татарбунарський район - 3 селища: Лебедівка, Приморське, Тузли.

Найпоширенішими закладами лікувально-оздоровчого туризму в Одеському регіоні визначено бази відпочинку, питома вага яких становить 87,8% зі всієї кількості санаторно-курортних та оздоровчих

закладів [2, с. 34; 7, с. 68].

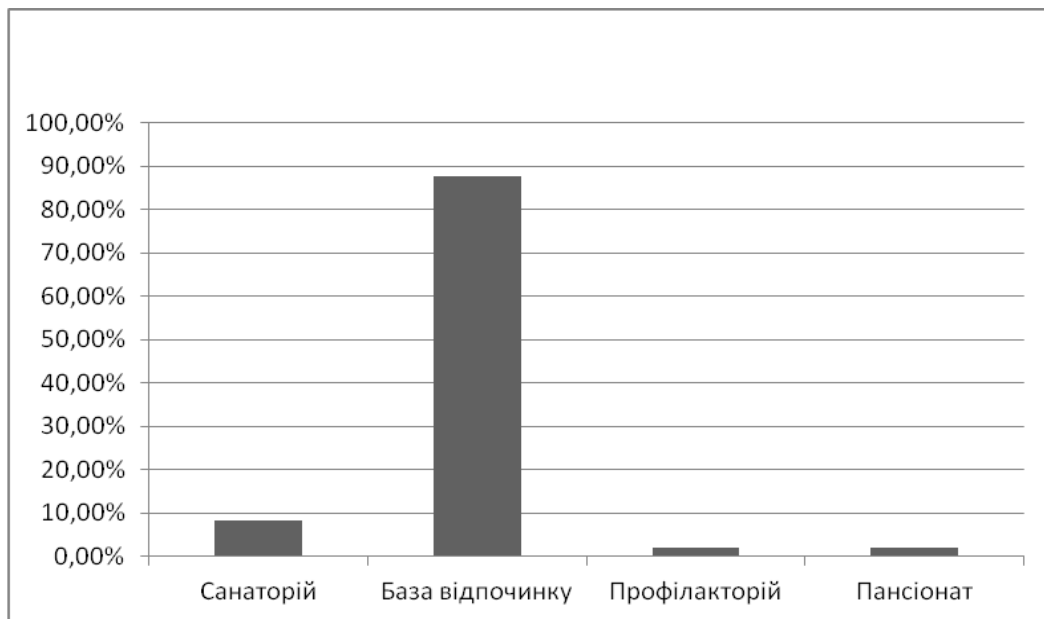

Рис.1. Структура закладів лікувально-оздоровчого туризму в Одеському регіоні

Ємність лікувально-оздоровчої бази Одеського регіону розділяється нерівномірно по містах та районах області. Так, на 3 міста Одещини (Одеса, Іллічівськ та Южне) доводиться біля 23% усіх наявних місць у санаторно-курортних та оздоровчих підприємств, у той час як основна кількість баз відпочинку зосереджена по районах області – Білгород-Дністровському, Біляївському, Ізмаїльському, Кілійському, Комінтернівському, Овідіопольському, Савранському, Татарбунарському, які забезпечують 77% одноразової місткості досліджуваних закладів (рис.2).

Лікувально-оздоровчий туризм з точки зору споживачів має такі характерні особливості:

- велика тривалість перебування, так як курс лікування на курорті, поза залежністю від типу останнього та захворювання, складає порядка трьох тижнів, інакше лікування виявиться неефективним; аналогічна ситуація склалася із оздоровленням – норма тривалості ще за радянських ів в оздоровчих закладах вважалося 12 діб;

- висока вартість перебування в закладах такого типу, що включає вартість різноманітних медичних процедур, консультації досвідчених фахівців, додаткове харчування у рамках спеціально

розроблених дієт тощо;

- індивідуальна основа подорожі з лікувально-оздоровчою метою;
- вік туристів – люди зрілого віку, які роблять свій вибір між курортами, спеціалізованими на лікуванні конкретних захворювань.

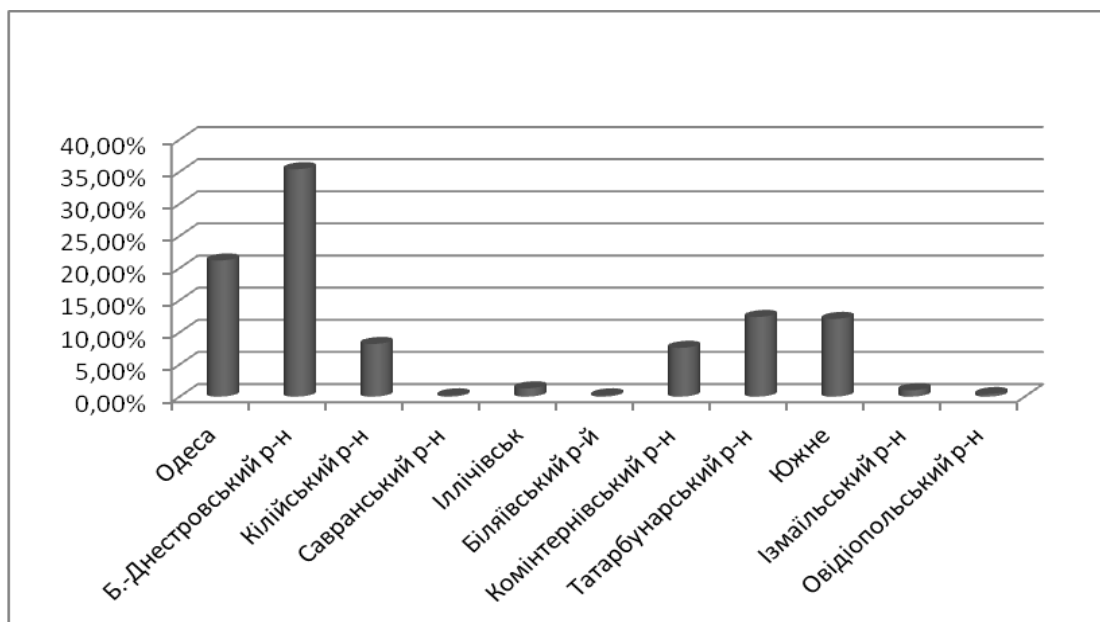

Рис.2 Розташування лікувально-оздоровчої бази Одеської області у 2013 р. [2, с. 52]

Хоча останнім часом лікувально-оздоровчий туризм змінюється. Перш за все можемо бачити це по частковій зміні віку туристів. Традиційно, санаторно-курортний туризм був відпочинком для людей похилого віку, що хочуть покращити свій стан здоров'я, але на сьогоднішній день оздоровчі центри перетворюються на поліфункціональні, розраховані на широке коло споживачів. Ця трансформація обумовлена зміною характеру попиту на лікувально-оздоровчі послуги. Здоровий спосіб життя стає все більш популярним у світі, людям необхідні антисрессові програми, що допоможуть їм відновлюватись після важких робочих днів. Як вважають експерти, саме люди середнього віку будуть головними споживачами лікувально-оздоровчих послуг через 10-15 років і саме це стане гарантією процвітання санаторно-курортного та оздоровчого туризму в 21 столітті. Іншою причиною переорієнтації також є те, що фінансова підтримка з боку держави та муніципалітетів поступово

зменшується і для вижоду на нові сегменти споживчого ринку необхідно залучити нових клієнтів, оздоровниці змушені диверсифікувати свій продукт [3, с. 148].

Особливість лікувально-оздоровчого обслуговування як складової туристичної послуги в методологічному аспекті полягає в тому, що вона характеризується споживчими вартостями чотирьох видів:

по-перше, споживчими вартостями, які не є продуктами людської праці (клімат, ландшафт, флора і фауна);

по-друге, споживчими вартостями праці, яка була витрачена в минулому та не приймає товарної форми (пам'ятники культури);

по-третє, споживчими вартостями, якими користуються туристи безкоштовно, хоча вони і вимагають витрат на їх відновлення (парки, ліси, пляжі);

по-четверте, споживчими вартостями, виступаючими як товари і послуги рекреаційного призначення.

Таким чином, можна говорити про подвійну природу санаторно-курортної та оздоровчої послуги: перші три види споживчих вартостей є визначальними у виборі напрямку руху рекреанта, четвертий вид характеризує лікувально-оздоровчу послугу як продукт праці, призначений для продажу, як товар.

За словами представника Комітету Верховної Ради з соціальної політики та праці, на сьогодні близько 13,5 мільйонів громадян України застраховані від тимчасової втрати працездатності або інвалідності внаслідок нещасних випадків на виробництві та профзахворювань. Два профільних фонду забезпечують цих людей санаторно-курортним лікуванням. І хоча в 2013 році їх показники значно покращилися, попередні 5 років цифри були невтішними. Наприклад, при щорічному збільшенні доходів у середньому на 47 % обсяги видатків на санаторно-курортне лікування скорочувалися. Кількість путівок зменшилася на 23 %. Крім того, процедура тендерів робить деякі путівки неактуальними, а отже, марними для людей [5].

Дослідження розподілу кількості клієнтів санаторно-курортних та оздоровчих закладів Одещини наведено у таблиці 1.

Аналізуючи дані таблиці можна зробити наступні висновки: На протязі аналізованого періоду в Одеському регіоні кількість відпочиваючих зменшилась на 39836 осіб (або на 13%); у санаторіях кількість клієнтів скоротилося найбільше – на 24381 особу (або на 22,9%); також,

бази відпочинку, будинки і пансіонати обслужили менше споживачів – на 13210 осіб та на 4902 осіб відповідно; стосовно санаторіїв-профілакторіїв, чисельність відпочиваючих збільшилася – на 2664 особи (або на 18,1%).

Таблиця 1

Кількість відпочиваючих за типами лікувально-оздоровчих закладів Одеського регіону у 2011 – 2013 роках [2, с. 24]

Тип закладу	Од.вим	Роки		
		2011	2012	2013
Санаторі	Осіб	106434	86958	82053
	%	34,7	32,0	30,7
Санаторій-профілакторій	Осіб	14705	14575	17369
	%	4,8	5,3	6,4
Пансіонати	Осіб	12360	6411	7458
	%	4,0	2,4	2,8
Заклади 1-2 денного перебування	Осіб	64	929	57
	%	0,1	0,2	0,1
Бази відпочинку	Осіб	172972	163677	159762
	%	56,4	60,1	60,0
Усього	Осіб	306535	272550	266699
	%	100,0	100,0	100,0

На основі дослідження кількості відпочиваючих по Одеському регіону, проведене у таблиці 2, можна стверджувати, що дві третини туристопотоку з метою лікування та оздоровлення обслуговується по районах області, де в основному зосереджені бази відпочинку, розташовані на морському узбережжі.

Частіше всього найбільш популярними є Білгород-Дністровський та Овідіопольський райони. У містах Одещини решта туристопотоку можуть отримати послуги по санаторно-курортному обслуговуванню. Загальна кількість відпочиваючих, а також їх чисельність в розрізі міст та районів області, має тенденцію до скорочення.

На ринку лікувально-оздоровчих послуг доцільно виділити характерні проблеми, що стримують розвиток санаторно-курортної галузі не тільки Одеського регіону, а й усієї України:

- різновідомча підпорядкованість рекреаційного та санаторно-курортного комплексів;

- недоліки в системі регіонального управління ринком лікувально-оздоровчих послуг;
- проблеми, пов'язані з тіньовою економікою у даному секторі;
- відсутність співвідношення між вартістю путівки та якістю провіання в санаторно-туристичному закладі;
- невирішеність питань щодо передачі частини повноважень органам місцевого самоврядування.

Таблиця 2

Кількість відпочиваючих по адміністративно-територіальних підрозділах Одеського регіону за 2011 – 2013 роки [7, с. 42]

Місця відпочинку	Од. виміру	Роки		
		2011	2012	2013
У містах (Одеса, Іллічівськ, Южне)	Осіб	103167	82856	82954
	%	33,7	30,4	31,1
У районах	Осіб	203368	189694	183745
	%	66,3	69,6	68,9
Усього	Осіб	306535	272550	266699
	%	100,0	100,0	100,0

Одним із основних стримуючих факторів із боку споживача є високий рівень цін на оздоровчі послуги та лікувальні путівки. На сьогоднішній день, можливо підвищення цін і є неминучим заходом, але це приводить до щорічного зменшення завантаженості санаторних закладів в середньому на 20%. Така тенденція формується оскільки значне підвищення ціни не впливає на покращення умов і якості проживання та оновлення матеріально-технічної бази [6, с. 283].

Також, для одеського ринку санаторно-курортних послуг характерними є наступні фактори, які стримують його інтенсивний розвиток:

- застаріла матеріально-технічна база і інфраструктура ринку лікувально-оздоровчих послуг;
- продаж або передача в оренду земель, на яких знаходяться об'єкти курортно-туристичного призначення, приватним фізичним або юридичним особам;

- сучасна забудова прибережної території підприємствами, діяльність яких не відповідає її функціональному призначенню.

На даний момент, для покращення загального стану матеріально-технічної бази розроблені рекомендації за підсумками засідання профільного комітету. Одним з яких є пропозиція звільнити санаторно-курортні установи від сплати податку або виділити їм державну субвенцію [5].

Формування стратегії розвитку курортно-рекреаційного господарства в Одеській області і в Україні в цілому є дуже актуальним у зв'язку з деякими чинниками:

- покращення стану здоров'я населення країни;
- забезпечення взаємодії між органами державної влади та її суб'єктами щодо раціонального використання природно-рекреаційних ресурсів;

- оскільки природно-рекреаційні комплекси дуже важливі як на національному рівні, так і на міжнародному, то це буде також сприяти соціально-економічному прогресу та прискоренні інтеграції України у світову економічну систему.

Отже, можна виділити ряд перспективних напрямів розвитку ринку лікувально - оздоровчих послуг, який ґрунтується на реалізації наступних заходів:

1) підвищення ефективності державного регулювання діяльністю курортно-рекреаційної системи, що включає:

- розробку нормативно-правових актів, покликаних забезпечити реалізацію, соціальної політики в плані доступності для громадян санаторно-курортного лікування і оздоровчого відпочинку;

- вдосконалення системи інформування про можливості санаторно-курортної галузі Одеського регіону і країни в цілому;

- виділення державної підтримки у вигляді субсидії або субвенції на розвиток і покращення стану санаторно-курортних установ;

- удосконалення фінансово-економічних механізмів підтримки;

2) створення, розвиток, розширення, реконструкція, перепрофілювання лікувально-оздоровчих закладів;

3) раціональне використання природно-рекреаційних ресурсів;

4) впровадження нових форм лікувально-оздоровчого обслуговування, що включає в себе розширення спектру рекреаційних та супутніх послуг, а також підвищення рівня сервісу і комфортності;

5) розвиток рекреаційного підприємництва;

6) розвиток інфраструктури рекреації, що полягає в підвищенні рівня матеріально-технічної оснащеності підприємств та залученні інвестицій у дану сферу;

7) забезпечення рекреаційних закладів кваліфікованими фахівцями.

Висновки. Ринок лікувально-оздоровчих послуг Одеського регіону, на даний час, недостатньо ефективно функціонує в силу неповного використання ресурсного потенціалу, недостатньої підтримки гідного рівня матеріально-технічної бази, досить низької якості надаваного санаторно-курортного обслуговування, відсутності розгалуженої системи рекламування вітчизняних рекреаційних послуг на внутрішньому та світовому туристичних ринках. Як результат є щорічне зниження показників використання споживачами послуг, що надаються санаторно-курортної галуззю Одеського регіону, і скорочення їх загальної чисельності.

Таким чином, оптимальний розвиток підприємств Одеського санаторно-курортного комплексу може бути забезпечено тільки за умови підтримання рівноваги між збереженням природних ресурсів, економічними ресурсами та соціальними потребами, а також за допомогою підвищення рівня матеріально-технічної бази, якості надаваних послуг і розширення їх асортименту.

Література

1. Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР від 15.09.1995р. - Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1995.- N 31.- ст.241

2. Готелі та інші місця для тимчасового проживання Одеської області : статистичний збірник. – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2013. – 68 с.

до курортних: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1996 року № 1576 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua>.

5. Проблеми санаторно-курортного туризму [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://glasweb.com/problems-sanatorno-kurortnogo-lecheniya/>

6. Ринки туристичних послуг : стан і тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. професора В. Г. Герасименка ; авт. кол. : В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов [та ін.]. – Одеса : Астропринт, 2013. – 335 с.

7. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: статистичний бюлетень Державного комітету статистики України. – К.:Держкомстат України, 2013. – 99 с.

1. Zakon Ukrayiny` «Pro tury`zm» # 324/95-VR vid 15.09.1995r. - Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` (VVR).- 1995.- N 31.- st.241

2. Goteli ta inshi miscya dlya ty`mchasovogo prozhy`vannya Odes`koyi oblasti : staty`sty`chny`j zbirny`k. – Odesa: Golovne upravlinnya staty`sty`ky` v Odes`kij oblasti, 2013. – 68 s.

3. Gajvanovy`ch N.V. Kompleks markety`ngu u sferi poslug: proces ta zabezpechennya / N.V. Gajvanovy`ch // Visn. Nacz. un-tu "L`viv. politexnika". Logisty`ka. — 2009. — N 649. — S. 145-153.

4. Pro zatverdzhennya pereliku naseleny`x punktiv, vidneseny`x do kurortny`x: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 28 grudnya 1996 roku # 1576 (zi zminamy` ta dopovnennyamy`) [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.portal.rada.gov.ua>.

5. Problemy` sanatorno-kurortnogo tury`zmu [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: <http://glasweb.com/problems-sanatorno-kurortnogo-lecheniya/>

6. Ry`nky` tury`sty`chny`x poslug : stan i tendenciyi rozvy`tku : monografiya / za zag. red. profesora V. G. Gerasy`menka ; avt. kol. : V. G. Gerasy`menko, S. S. Galasyuk, S. G. Nezdoyminov [ta in.]. – Odesa : Astropry`nt, 2013. – 335 s.

7. Sanatorno-kurortne likuvannya, organizovany`j vidpochy`nok ta tury`zm v Ukrayini: staty`sty`chny`j byuleten` Derzhavnogo komitetu staty`sty`ky` Ukrayiny`. – K.:Derzhkomstat Ukrayiny`, 2013. – 99 s.

Рецензент: Ковальов А.І. д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету

6.05.2015

УДК 338.47:65.012.8

Михайлова Любовь

АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕР ПО ЗАЩИТЕ ИНФОРМАЦИИ

Стремительное развитие информационных технологий влечет за собой ряд проблем, одной из которых является защита информации. Проблема необходимости защиты информации от внешнего воздействия и действий инсайдеров особенно остро стоит в телекоммуникационной сфере. Над проблемой защищенности передаваемой информации по телекоммуникационным сетям работает большое количество специалистов в различных странах мира. Однако увлечение отдельными решениями в области защиты информации заслоняет еще одну фундаментальную проблему, а именно проблему оценки эффективности комплексной системы защиты информации. Поэтому целью статьи является анализ существующих методов оценки эффективности систем защиты информации используемых в разных сферах и возможности их применения в телекоммуникационной сфере. В работе проанализированы существующие подходы к оценке эффективности комплексных систем защиты информации.

Ключевые слова: эффект, информационная безопасность, комплексная система защиты информации, затраты, телекоммуникации, риск.

Михайлова Любов

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій тягне за собою низку проблем, однією з яких є захист інформації. Проблема

необхідності захисту інформації від зовнішнього впливу і дій інсайдерів особливо гостро стоїть в телекомунікаційній сфері. Над проблемою захищеності інформації, яка передається по телекомунікаційних мережах працює велика кількість фахівців у різних країнах світу. Проте захоплення окремими рішеннями в галузі захисту інформації заслоняє ще одну фундаментальну проблему, а саме проблему оцінки ефективності комплексної системи захисту інформації. Тому метою статті є аналіз існуючих методів оцінки ефективності систем захисту інформації які використовуються в різних сферах і можливості їх застосування в телекомунікаційній сфері. У роботі проаналізовано існуючі підходи до оцінки ефективності комплексних систем захисту інформації. Показані їх переваги і недоліки. Розглянуто окремі елементи даних підходів, які можуть бути використані для оцінки ефективності комплексних систем захисту інформації в телекомунікаційній сфері.

Ключові слова: ефект, інформаційна безпека, комплексна система захисту інформації, витрати, телекомунікації, ризик.

Mykhailova Liubov

THE ANALYSIS OF EXISTING METHODOLOGY FOR ASSESSING EFFECTIVENESS OF INFORMATION PROTECTIVE MEASURES

The rapid development of information technology involves a number of problems, one of which is information protection. The problem of necessary information protection from external influence and actions of insiders is particularly acute in the telecommunications sector. A large number of specialists worldwide work on the problem of security of information that is transmitted via telecommunications networks. However, the concentration on the individual solutions in the aspect of information security suppresses another essential issue, the problem of assessing effectiveness of the complex system of information protection. Therefore, the aim of the article is the analysis of existing methods of assessing the effectiveness of information protection systems applied in different spheres and their function in the telecommunications sector. The author analyzes the existing methodology for assessing effectiveness of the integrated systems of information protection. There

are shown both advantages and disadvantages of each existing approach. The individual elements of these approaches that can be used to evaluate the effectiveness of integrated systems of information protection in the telecommunications sector are also discussed.

Keywords: effect, information security, complex system of information protection, cost, telecommunications, risk.

Постановка задачи. На современном этапе развития общества, информация является одним из ценных ресурсов в предпринимательской деятельности, а в большинстве случаев является и производственным ресурсом, от безопасности и целостности которого зависят важные технологические, экономические, организационные и другие процессы, сопутствующие функционированию предприятия. С развитием информационных технологий и ростом значимости технических средств связи информация подвергается все большему количеству угроз, которые при условии их реализации приводят к материальному ущербу, потере репутации, и как следствие к снижению уровня конкурентоспособности предприятия. В этих условиях эффективность работы предприятия в значительной степени зависит от возможности системы защиты информации предотвратить реализацию угроз. Это особенно актуально для телекоммуникационных операторов, что в значительной степени связано с особенностями организации технологического процесса и спецификой предоставляемых ими услуг.

Однако, внедрение и обслуживание таких комплексных систем защиты информации требуют значительных средств. Как показывают исследования, в крупных организациях затраты средств на защиту информации достигают 20-30% всего бюджета компании на информационные технологии [1]. В этих условиях актуальной является проблема анализа эффективности и целесообразности вложения средств в реализацию проектов, направленных на обеспечение информационной безопасности. Проблеме их экономической эффективности, по нашему мнению, уделяется недостаточное внимание. Как следствие, многие методологические, методические и практические аспекты проблемы оценки экономической эффективности систем защиты

информации до настоящего времени в полной мере не изучены и остаются дискуссионными.

Анализ последних исследований и публикаций. Как показывает анализ, в большинстве работ, посвященных экономическому аспекту проблемы, методы оценки экономической эффективности рассматриваются в контексте функционирования информационных систем на предприятии [2-5]. В этих работах, как правило, анализируются различные существующие общеметодические подходы к оценке эффективности таких систем, как инвестиционным проектам внедрения информационных технологий. При этом вопросы информационной безопасности рассматриваются фрагментарно. Следует отметить, что существующие работы, посвященные непосредственно проблеме экономической эффективности мер по защите информации [6-11] не дают ответа на многие теоретические и практические вопросы. Например, такие как: что является эффектом от функционирования комплексной системы защиты информации; как происходит расчет затрат; каким образом достигается соотношение экономической и технической эффективности. Это свидетельствует о необходимости совершенствования методов оценки экономической эффективности систем защиты информации вообще, и телекоммуникационных предприятий, в частности.

Формирование целей статьи. Целью статьи является анализ существующих методов оценки эффективности систем защиты информации и возможности их применения в телекоммуникационной сфере, с учетом особенностей организации технологического процесса и специфики предоставляемых в этой сфере услуг.

Изложение основного материала исследования. Следует отметить, что в большинстве случаев акцент делается на решении технического аспекта проблемы - создание комплексных систем защиты и оценке их технической эффективности. Так как в таких системах существует две составные части эффективности: техническая и экономическая наряду с технической эффективностью, которая рассматривается полно, необходимо более полно рассматривать экономическую эффективность комплексных систем защиты информации. Большинство работ, посвященных оценке экономической эффективности, рассматривают не оценку эффективности системы защиты

информации, а оценку эффективности внедрения информационных технологий, что не позволяет применять эти методы для оценки систем защиты информации. Поскольку применение информационных технологий (далее - ИТ) влияет на эффективность производства непосредственно, они влияют на производственном процессе (повышают производительность труда, увеличивают скорость обращения, влияют на принятие управленческих решений и т.д.), а комплексные системы защиты информации участвуют в процессе производства косвенно, создавая условия работы.

Многие работы в области защиты информации рассматривают экономическую эффективность комплексной системы защиты информации как эффективность от внедрения нового ИТ-проекта. Анализ существующей литературы позволил сгруппировать эти методы и представить их в виде схемы на рисунке 1.

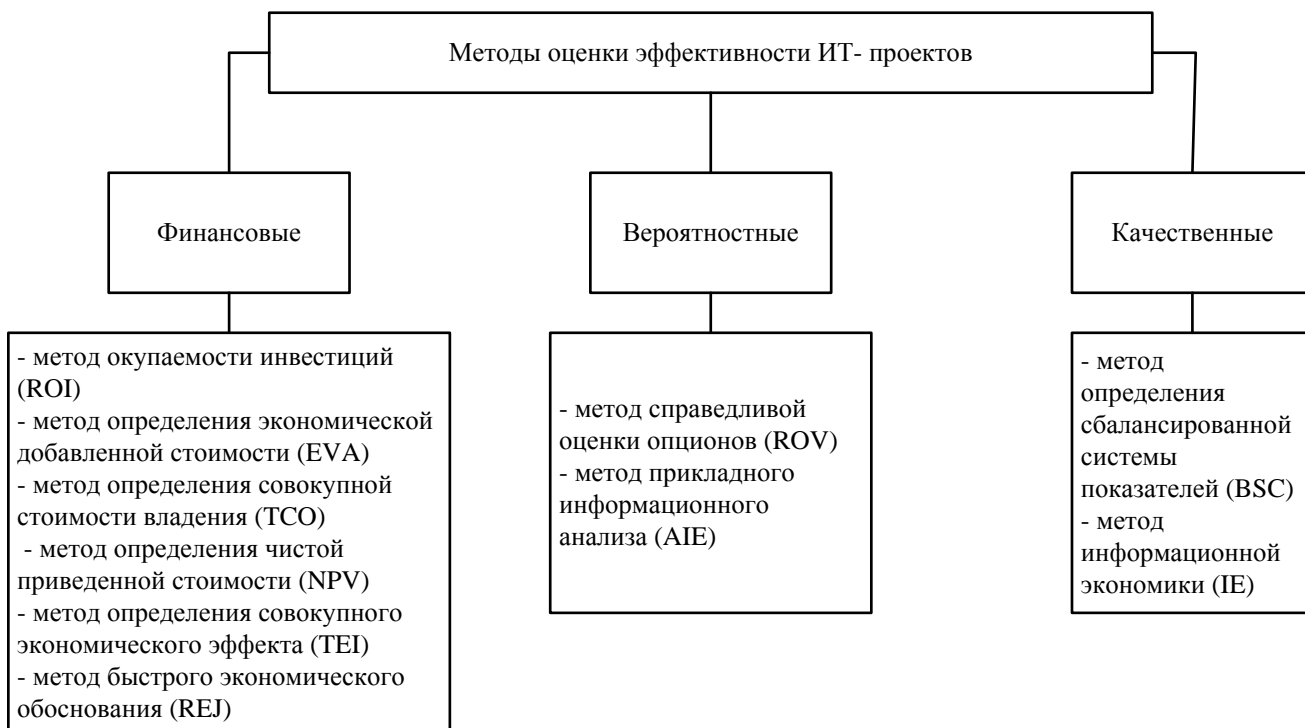

Рис. 1. Методы оценки эффективности внедрения ИТ- проекта

Однако, большинство идей заложенных в этих методах могут быть использованы для оценки эффективности комплексной системы защиты информации. При использовании различных вариантов, представленных на рис.1, для расчета эффективности комплексной системы защиты информации возникает ряд сложностей. Так например, финансовые методы оперируют

информацией притока и оттока денежных средств на предприятии, что не является показателем эффективности системы защиты. Вероятностные и качественные методы требуют уточнения и совершенствования, поскольку существующие подходы не могут дать количественную оценку эффективности работы системы защиты. Поэтому применение подхода оценки эффективности комплексной системы защиты информации в качестве оценки эффективности самостоятельного ИТ-проекта не отражает эффект от работы комплексной системы защиты информации на предприятии.

Другой подход к оценке экономической эффективности комплексных систем защиты информации состоит в вычислении соотношения эффекта и затрат, также связан с рядом вычислительных и методических сложностей. Проблема состоит в том, что нет единого подхода для расчета затрат, а также отсутствует единое мнение специалистов по вопросу что будет являться эффектом от функционирования комплексной системы защиты информации и как он рассчитывается.

Решение проблемы расчета затрат на проектирование и функционирование комплексной системы защиты информации в телекоммуникационной сфере было предложено нами в [12]. Поэтому в дальнейшем рассмотрим расчет эффекта.

Проблему расчета эффекта от функционирования комплексной системы защиты информации часто предлагают решать принимая за эффект сумму предотвращенного ущерба. Такой подход рассматривают [11] и [13]. Однако варианты предложенных методов имеют значительные отличия.

В [13] предлагает рассчитывать общую сумму предотвращенного ущерба как сумму слагаемых: стоимость потерь от снижения производительности, стоимость восстановления работоспособности автоматизированного узла или сегмента (стоимость замены оборудования и запасных частей, переустановка системы и стоимость повторного ввода информации) и упущенную выгоду от простоя атакованного узла или сегмента.

Данный подход может быть успешно применен для использования при расчете ущерба телекоммуникационного оператора от реализации атаки. Однако, поскольку телекоммуникационный оператор имеет большое количество программных и аппаратных средств, то при применении данного метода необходимо учитывать

все взаимосвязи между функционирующим оборудованием и программным обеспечением, так как при осуществлении атаки даже

на незначительную составляющую телекоммуникационной сети может вывести из строя всю сеть. Поэтому этот вариант расчета проще осуществить для совершенной атаки и принесенного ущерба после осуществленной атаки, так как сложно предугадать на какое количество оборудования повлияет осуществление атаки, а также не учитывается вероятность ее осуществления.

В [11] показатель ожидаемых потерь рассчитывается с учетом вероятности возникновения потенциальной угрозы:

$$A_{рас} = f \times L \quad , \quad (1)$$

где $A_{рас}$ - показатель ожидаемых расходов,
 f - частота возникновения потенциальной угрозы за рассматриваемый период времени,
 L - величина потерь.

Основным недостатком данного подхода является расчет частоты возникновения угрозы. Это происходит в связи с тем, что статистика вероятности появления угроз и реализованных атак на комплексную систему защиты информации накапливается на предприятии с уже функционирующей системой защиты. Таким образом расчет затрудняется если его производить для проектируемой комплексной системы защиты информации.

Одним из подходов является оценка экономической эффективности через использование риска [14], где эффективность выражена соотношением стоимости системы защиты информации к разности риска для незащищенной сети и риска для защищенной сети:

$$\text{ЭФ}_{СИ} = \frac{R_{НС} - R_З}{S_{СИ}} \quad , \quad (2)$$

где $\text{ЭФ}_{СИ}$ – эффективность системы защиты информации в денежных единицах,

$R_{НС}$ - риск для незащищенной сети,

$R_З$ – риск для защищенной сети,

$S_{СИ}$ – стоимость системы защиты информации.

При этом каждая из этих компонент предполагает выявление потерь, связанных с возникновением этой угрозы и их уменьшение. Этот подход является общеметодическим и не имеет механизма

расчета, что говорит о невозможности его применения в таком виде
в

любой сфере деятельности предприятия.

Выполненный анализ показывает что эти подходы не в полной мере отражают сущность эффекта от функционирования комплексной системы защиты информации и не учитывают особенностей организации технологического процесса и продукции телекоммуникационного оператора, которые состоят в неотделимости процесса потребления от процесса производства, что требует разветвленной единой телекоммуникационной сети, которая позволяет установить связь в масштабах всей страны или определенной территории и в нематериальной форме производимого продукта.

Поэтому эти методы только частично пригодны для использования в телекоммуникационной сфере. Анализ показывает, что из метода в [13] можно взять вероятность наступления события, при этом частота возникновения потенциальной угрозы может быть взята из статистических данных на предприятии, для которого производится расчет, или же на подобных предприятиях либо подобных технологических системах. , метод представленный в [13] не учитывает всех возможных убытков при удачной реализации атаки, такие как потеря собственно имиджа, убытки владельца информации, убытки пользователей сети и требует доработки с учетом технологических особенностей телекоммуникационного предприятия.

При этом каждый из перечисленных методов подразумевает расчет потерь при удачной реализации атаки, но ни в одном из них он не приведен. Именно эта проблема возникает при применении существующих подходов оценки экономической эффективности комплексных систем защиты информации. Поэтому при расчете эффективности функционирования комплексных систем защиты информации мы предлагаем учитывать особенности организации производственного процесса на телекоммуникационном предприятии, что позволит частично использовать перечисленные выше методы с их дальнейшей доработкой и приведет к возможности адекватной оценки эффективности систем комплексной защиты информации.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Проведенный анализ методов оценки эффективности мер по защите информации позволяет сделать вывод, что не существует единого подхода к оценке экономической эффективности комплексной системы защиты информации. А также, что ни один из рассмотренных подходов в полной мере не подходит для оценки систем защиты информации в телекоммуникационной сфере. Поэтому мы предлагаем использовать отдельные элементы проанализированных подходов для формирования оптимального метода оценки эффективности комплексных систем защиты информации для телекоммуникационных предприятий.

В дальнейших исследованиях планируется проведение исследований вариантов расчета ущерба от реализации угроз и ценности информации.

Литература

1. Петренко С. А. Информационная безопасность: экономические аспекты / С. Петренко, С. Симонов, Р. Кислов // Jet Info Online. - 2003. - №10. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://citforum.ru/security/articles/sec/index.shtml>.

2. Задорожко Г. И. Современные методы оценки эффективности функционирования информационных систем предприятия / Г. И. Задорожко // Вісник Хмельницького національного університету. - 2011. №2, Т. 3. - С. 191-194.

3. Кунец О. Оценка эффективности IT-проектов / О. Кунец. [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://dssclub.com.ua/categories/economics/2014-03-19-09-57-47.html>.

4. Водяников В. Т. Теоретические основы экономической оценки информационных технологий и систем / В. Т. Водяников. [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/400065/>

5. Пергунова О. В. Традиционные финансовые методики оценки экономической эффективности внедрения информационных технологий / О. В. Пергунова. [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://www.varkentin.info/index.php?option=com_content&view=article&id=2440:2012-03-25-07-48-57&catid=97:2010-11-16-11-04-11&Itemid=113.

6. Ажмухамедов И. М. Оценка экономической эффективности мер по обеспечению информационной безопасности / И. М. Ажмухамедов, Т. Б. Ханжина // Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия: Экономика. - 2011. - №1. - С. 185-190.

7. Петров В. Ю. Тенденции развития: тренд "Экономика защиты информации" / В. Ю. Петров // Современные проблемы науки и образования. - 2014. - №3. [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://www.science-education.ru/117-13158>.

8. Петров В. Ю. Краткий курс основ экономики защиты информации : учеб. пособ. / В. Ю. Петров, С. Б. Смирнов. – СПб. : СПбГУ ИТМО, 2012. - 118 с.

9. Синяк А. А. Анализ методов оценки эффективности затрат в информационную безопасность / А. А. Синяк, Н.Е. Губенко, // Информационные управляющие системы и компьютерный мониторинг (ИУС и КМ 2012). - С. 444-446.

10. Столяров Н В. Определение экономической эффективности защиты информации / Н.В. Столяров // Безопасность для всех. - 2010. - №5.

11. Тардаскіна Т. М. Організаційно-економічні складові інформаційної безпеки телекомунікаційних мереж загального користування: автореф. дис. на здобуття наук ступеня ек. наук: спец. 08.00.04. економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Т.М. Тардаскіна - Одеса, 2008. - 24с.

12. Гранатуров В.М. Методичний підхід до оцінки витрат на забезпечення інформаційної безпеки телекомунікацій / В.М. Гранатуров, Л. В. Михайлова // Вісник Хмельницького національного університету. - 2014. - №5, Т. 1. - С. 235-239.

13. Ларина И.Е. Экономика защиты информации: учеб. пособ. / И.Е. Ларина. - М.: МГИУ, 2007. - 92с.

14. Голиков Ю. А. Экономическая эффективность системы защиты информации : учеб. пособ. / Ю. А. Голиков, Л. Ю. Сульгина. - Н: СГГА, 2012. - 41 с.

1. Petrenko S. A. Informatsionnaya bezopasnost': ekonomycheskye aspekty / S. Petrenko, S. Simonov, R. Kislov // Jet Info Online. - 2003. - №10. [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa: <http://citforum.ru/security/articles/sec/index.shtml>.

2. Zadorozhko H. I. Sovremennyye metody otsenki effektivnosti funktsionirovaniya informatsionnykh sistem predpriyatiya / H. I. Zadorozhko // Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. - 2011. - №2, T. 3. - S. 191-194.

3. Kunets O. Otsenka effektivnosti IT-proektov / O. Kunets. [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa: <http://dssclub.com.ua/categories/economics/2014-03-19-09-57-47.html>.

4. Vodyannikov V. T. Teoreticheskie osnovy ekonomicheskoy otsenki informatsionnykh tekhnolohiy i sistem / V. T. Vodyannikov. [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa: <http://www.studfiles.ru/preview/400065/>

5. Perhunova O. V. Traditsionnye finansovye metodiki otsenki ekonomicheskoy effektivnosti vnedreniya informatsionnykh tekhnolohiy / O. V. Perhunova. [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa:

http://www.varkentin.info/index.php?option=com_content&view=article&id=2440:2012-03-25-07-48-57&catid=97:2010-11-16-11-04-11&Itemid=113.

6. Azhmukhamedov Y. M. Otsenka ekonomicheskoy effektivnosti mer po obespecheniyu informatsionnoy bezopasnosti / I. M. Azhmukhamedov, T. B. Khanzhina // Vestnik Astrakhanskoho gosudarstvennogo tekhnicheskoho universiteta. Seriya: Ekonomika. - 2011. - №1. - S. 185-190.

7. Petrov V. Yu. Tendentsii razvitiya: trend "Ekonomika zashchyty informatsii" / V. Yu. Petrov // Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya. - 2014. - №3. [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa: <http://www.science-education.ru/117-13158>.

8. Petrov V. Yu. Kratkiy kurs osnov ekonomiki zashchyty informatsii : ucheb. posob. / V. Yu. Petrov, S. B. Smirnov. – SPb. : SPbHU ITMO, 2012. - 118 s.

9. Sinyak A. A. Analiz metodov otsenki effektivnosti zatrat v informatsionnyuyu bezopasnost' / A. A. Sinyak, N.E. Hubenko, // Informatsionnye upravlyayushchie sistemy i komp'yuternyy monitorinh (IUS i KM 2012). - S. 444-446.

10. Stolyarov N V. Opredelenie ekonomicheskoy effektivnosti zashchyty informatsii / N.V. Stolyarov // Bezopasnost' dlya vsekh. - 2010. - №5.

11. Tardaskina T. M. Orhanizatsiyno-ekonomichni skladovi informatsiynoyi bezpeky telekomunikatsiynykh merezh zahal'noho korystuvannya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk stupenya ek. nauk: spets. 08.00.04. ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy (za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti) / T.M. Tardaskina - Odesa, 2008. - 24s.

12. Hranaturov V.M. Metodychnyy pidkhid do otsinky vytrat na zabezpechennya informatsiynoyi bezpeky telekomunikatsiy / V.M. Hranaturov, L. V. Mykhaylova // Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. - 2014. - №5, T. 1. - S. 235-239.

13. Larina I.E. Ekonomika zashchity informatsii: ucheb. posob. / I.E. Larina. - M.: MHIU, 2007. - 92s.

14. Holikov Yu. A. Ekonomicheskaya ffektivnost' sistemy zashchity informatsii : ucheb. posob. / Yu. A. Holikov, L. Yu. Sul'hina. - N: S·HHA, 2012. - 41 s.

*Рецензент: Князева О.А., д.е.н., професор кафедри ЕП та КУ
ОНАЗ ім. О.С. Попова*

18.05.2015

УДК 336.71

Пахомова Олена

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В ПІДТРИМЦІ НАДІЙНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

В статті розглянута роль Національного банку України в забезпеченні надійності банківської системи. Розглянуті основні механізми регулювання банківської ліквідності, як одного з основних індикаторів надійності банків. Визначені основні нормативні документи, спрямовані на підтримання надійності банків. Розглянуті операції Національного банку України з надання комерційним банкам позичок рефінансування. Визначені основні рефінансування банкам для підтримки їх ліквідності. Визначена сутність операцій РЕПО як одного зі способів надання банкам позичок рефінансування. Виявлені недоліки діючих положень, що спрямовані на підтримання стабільності банківської системи.

Ключові слова: надійність, банківська система, ліквідність

банку, економічні нормативи, рефінансування.

Пахомова Елена

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА УКРАИНЫ В ПОДДЕРЖКЕ НАДЕЖНОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ ЕЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

В статье рассмотрена роль Национального банка Украины в обеспечении надежности банковской системы. Рассмотрены основные механизмы регулирования банковской ликвидности, как одного из основных индикаторов надежности банков. Определены основные нормативные документы, направленные на поддержание надежности банков. Рассмотрены операции Национального банка Украины по предоставлению коммерческим банкам ссуд рефинансирования. Определены основные инструменты денежно-кредитного регулирования, направленные на поддержание ликвидности банков, рассмотрена сущность рефинансирования банков, как одного из инструментов денежно-кредитного регулирования. В статье рассмотрена динамика процентных ставок по отдельным видам операций НБУ по предоставлению ссуд рефинансирования банкам для поддержки их ликвидности. Определена сущность операций РЕПО как одного из способов предоставления банкам ссуд рефинансирования. Выявленные недостатки действующих положений, направленных на поддержание стабильности банковской системы.

Ключевые слова: надежность, банковская система, ликвидность банка, экономические нормативы, рефинансирование.

Pakhomova Olena

THE ROLE OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE IN SUPPORTING THE RELIABILITY OF THE BANKING SYSTEM IN AN UNSTABLE CONDITIONS

In the article considered the role of the National Bank of Ukraine in the maintaining of reliability of the banking system. Considered the basic mechanisms of regulation of bank liquidity as one of the main indicators of reliability banks. Defined the basic regulations aimed at maintaining the reliability of banks. Considered the operations of the National Bank of Ukraine to provide the loans of refinance to commercial banks. Defined the main instruments of monetary

control aimed at maintaining the liquidity of banks, considered the essence of refinancing of banks, as a tool of monetary control. In the article considered the dynamics of the interest rates on certain types of refinancing of National Bank of Ukraine to support the liquidity of commercial banks. Defined the essence of REPO operations as a way of providing refinancing loans to banks. Identified weaknesses of existing provisions aimed at maintaining the stability of the banking system.

Keywords: reliability, banking system, liquidity of bank, economic standards, refinancing.

Постановка проблеми. Роль комерційних банків, як посередників грошового ринку та центрів акумуляції грошових коштів, покладає на них значну відповідальність перед суспільством. Вкладники та інвестори не мають ставити під сумнів як надійність банківської системи в цілому, так і надійність окремого комерційного банку. Надійність банківської системи будь-якої країни залежить від наявності дієвих механізмів та інструментів центрального банку, спрямованих на її забезпечення. Питання надійності роботи банків залишається актуальним і сьогодні, особливо в умовах нестабільності грошово-кредитної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль центрального банку у забезпеченні надійності комерційних банків є предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких варто назвати О.Д.Вовчак, Е.Гілла, Р.Коттера, Л.В.Кузнецову, О.І.Лаврушина, В.І.Міщенко, А.М.Мороза, Л.О.Примостку, Е.Рида, П.Роуза, Л.М.Рябініну, М.І.Савлука, Ю.С.Серпенінову, Р.Сміта, А.В.Сомик, В.С.Стельмаха, В.М.Усоскіна та багато інших. Однак незважаючи на суттєвий внесок вчених-економістів в розробку питань щодо регулювання грошово-кредитного ринку, сьогодні інструменти НБУ з підтримки надійності комерційних банків є недосконалими, що робить актуальною тему дослідження.

Мета роботи полягає у висвітленні ролі Національного банку України в підтримці ліквідності комерційних банків та виявленні недоліків існуючих методів її регулювання.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення надійності банківської системи України здійснюється через систему банківського нагляду і регулювання банківської діяльності Національним банком

України.

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними своїх зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неефективному розподілу ресурсів і втраті банківського капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, Національним банком була розроблена Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою правління Національного банку №368 від 28.08.2001 року.

Інструкція розроблена відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів, згідно яких Національний банк України з метою підтримання надійності комерційних банків встановлює їм ряд економічних нормативів, що є обов'язковими до виконання всіма банками. Зокрема, Національний банк встановлює нормативи: капіталу, ліквідності, кредитного ризику, інвестування [1, Р.1]. Даний ряд нормативів використовується Національним банком з метою контролю за діяльністю комерційних банків, оскільки банки мають дотримуватися встановлених нормативних значень даних показників. Однак такий спосіб контролю за діяльністю банків є недосконалим, в першу чергу, через обмеженість встановлених нормативів та недосконалість розробленої методики їх розрахунку.

Одним з пріоритетних напрямків політики НБУ є нагляд і підтримка ліквідності вітчизняних банків. Ліквідність банку є одним з найголовніших показників його надійності як публічного інституту, бо суспільству зовсім не байдуже надійність банків країни. Сьогодні, на жаль, серед пострадянських і, в тому числі, вітчизняних економістів не існує єдності поглядів на сутність ліквідності банку, хоча, на наш погляд, ліквідність банку – це його здатність за першою вимогою вкладника видати йому готівку за своїми зобов'язаннями.

Відповідно до принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом, органи нагляду повинні бути переконані в наявності у банків стратегії управління банківською ліквідністю, яка враховує профіль їх ризиків, поряд з пруденційними принципами і процесами для визначення, вимірювання, моніторингу і контролю ризику втрати банком своєї ліквідності, а також для управління ліквідністю банку на щоденній основі.

Отже, політика Національного банку є одним з найбільш вагомих чинників, що впливають на ліквідність банків. Саме тому політика грошово-кредитного регулювання ліквідності банків потребує детального дослідження, формування мети і завдань, визначення й аналізу інструментів та розробки рекомендацій щодо усунення існуючих недоліків.

Як показує практика центральних банків зарубіжних країн, більш гнучкими та оперативними інструментами грошово-кредитного регулювання є не обмежуючі (нормативні), а корегуючі інструменти регулювання банківської ліквідності, серед яких, перш за все, варто назвати операції на відкритому ринку (операції з надання банкам позичок рефінансування – операцій прямого та зворотного РЕПО; операції з власними борговими зобов'язаннями; операції з державними облігаціями України тощо).

Однак на сучасному етапі органом грошово-кредитного регулювання діяльності банків використовуються як адміністративні, так і ринкові методи, незважаючи на те, що саме ринкові методи та інструменти грошово-кредитного регулювання ліквідності мають безліч переваг.

Незначна розвиненість ринкових відносин, нестабільна політична ситуація в країні обумовлюють переважно використання Національним банком прямих методів грошово-кредитного регулювання банківської діяльності в цілому, і ліквідності банків зокрема. Поряд з цим відбувається поступове впровадження непрямих методів грошово-кредитного регулювання, які вважаються загальноприйнятими у країнах з розвинутою ринковою економікою.

На відміну від прямих методів, які передбачають встановлення норм, обмежень, заборон та лімітів, дія непрямих методів обумовлена мотивацією та економічною зацікавленістю банків. Використовуючи непрямі методи грошово-кредитного регулювання банківської діяльності, створюється таке економічне середовище, яке стимулює відповідну поведінку банків.

З метою удосконалення механізмів та інструментів регулювання грошово-кредитного ринку Національним банком України було прийнято Положення про регулювання ліквідності банків України № 259 від 30 квітня 2009 р. Слід відзначити, що згідно з цим положенням, рефінансування банків – це операції

Національного банку з надання банкам позичок рефінансування у встановленому порядку [2, п. 1.2]. З цього випливає, що «рефінансування» банків за своєю економічною сутністю є не що іншим, як підтримка Нацбанком України банківської ліквідності завдяки надання їм позичок під заставу боргових цінних паперів уряду (ОВДП), які знаходяться в портфелях банків. За таких умов зрозуміло, що НБУ здійснює рефінансування саме уряду, а не банків, тобто повторно його фінансує чи, точніше, рефінансує при повторному викупі в нього його наступних випусків ОВДП, які надалі розміщує серед комерційних банків, про що детальніше викладено в [3, с.44-45]. Варто підкреслити, що сьогодні позички «рефінансування» для банків є джерелом тимчасових ліквідних коштів, доступність яких залежить від фінансового стану банків та цілей грошово-кредитної політики. За таких умов механізм надання банкам позичок «рефінансування» полягає у підтримці ліквідності банків, а на макрорівні – у розширенні грошової маси в економіці країни.

Заслуговує на увагу розгляд динаміки процентних ставок за окремими видами операцій НБУ з надання позичок «рефінансування» банкам для підтримки їх ліквідності (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка середньозважених (у річному обчисленні) процентних ставок НБУ за позичками «рефінансування» банків у 2005-2014 рр., % [4, с.48]

Роки	Облікова ставка НБУ	Процентні ставки НБУ за видами позичок «рефінансування»				
		позички, з проведення тендеру	позички овернайт	операції РЕПО	операції СВОП	позички під заставу депозиту, розміщеного в НБУ
2005	9,5	12,9	14,9	12	–	–
2006	8,5	10,4	12,1	10,7	–	8,5
2007	8,4	10	11,1	–	–	8,3
2008	12	16,6	16	13,8	15,1	–
2009	10,25	20,6	18,1	21,6	23,1	–
2010	7,75	11,12	11,27	9,36	–	–
2011	7,75	12,52	9,4	12,63	0	0
2012	7,56	7,69	8,76	7,89	–	–
2013	6,5	6,76	7,63	6,93	–	–
2014	14,0	15,77	15,47	8,10	–	–

Як видно з даних таблиці 1, облікова ставка НБУ за досліджуваний період була значно нижча за усі ставки «рефінансування» НБУ, хоча останні є нічим іншим як різновидом його офіційної облікової ставки. З цього випливає, що НБУ намагався за допомогою підвищених ставок «рефінансування» (у порівнянні зі своєю офіційною обліковою ставкою) перешкоджувати банкам збільшувати обсяги позичок для підтримки своєї ліквідності. До того ж, як видно з даних табл. 1, у кризовий 2009 р. ставки за усіма видами позичок «рефінансування» майже вдвічі перевищували офіційну облікову ставку, яку НБУ у 2014 році майже підвищив до 14%, хоча ставки «рефінансування у 2014 році незначно перевищували офіційну облікову ставку, а за операціями РЕПО, навіть, були майже вдвічі нижчими. З цього випливає, що найбільший попит банків на позички «рефінансування» НБУ був все ж таки у 2009 році.

Не можна не сказати про те, що ставка за позичками овернайт визначається Національним банком України на основі облікової ставки з урахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку, аналізу процентних ставок на міжбанківському кредитному ринку, попиту і можливої пропозиції щодо випуску Національним банком України в обіг коштів на суму випущених урядом ОВДП. Розмір процентної ставки за позичками овернайт може бути диференційованим залежно від забезпечення позички. Позички надаються банкам на термін до наступного робочого дня (тобто понад 1 ніч) або під забезпечення державними облігаціями України (ОВДП), або депозитними сертифікатами Національного банку України, або, навіть, і без забезпечення (бланковими).

Також з метою оперативного управління ліквідністю банківської системи та регулювання обсягів грошової маси в обігу, НБУ використовує для здійснення грошово-кредитного регулювання операції РЕПО. Це відносно новий спосіб надання банкам позичок рефінансування, який у світовій практиці монетарного регулювання застосовується з 80-х рр. ХХ ст.

Операція зворотного РЕПО – це операція, що ґрунтується на договорі між Національним банком і банком про продаж Національним банком зі свого портфеля державних облігацій уряду з одночасним зобов'язанням зворотного їх викупу в банків за обумовленою в договорі підвищеною на розмір позичкового проценту

ціною та на обумовлену дату. Національний банк може здійснювати тільки операції строкового РЕПО (строк операції чітко визначений), але не більше ніж на 90 календарних днів.

Менш поширеними в практиці операцій на відкритому ринку є операції з депозитними сертифікатами. Депозитний сертифікат Національного банку – це один з монетарних інструментів що є борговим цінним папером Національного банку в бездокументарній формі (з іменною ідентифікацією власників на підставі реєстру власників системи кількісного обліку СЕРТИФ), який свідчить про розміщення в Національному банку коштів банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку [2, п. 1.2]. Розміщення та розрахунки за депозитними сертифікатами здійснюються лише в безготівковій формі в національній валюті України.

Національний банк України виконує функцію кредитора у останній інстанції. Як в період економічної кризи 2008-2009 рр., так і в період значної нестабільності в банківській системі у 2014-2015 рр, Національний банк збільшує обсяги наданих банкам позичок «рефінансування». Однак він не був готовий до здійснення активної підтримки ліквідності банківських установ в несприятливих умовах.

В березні 2015 року, у зв'язку з погіршенням ситуації на грошово-кредитному ринку та з метою підтримання надійності банківської системи Правління Національного банку України прийняло Постанову №160 “Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України”. Даною постановою Національним банком значно обмежуються можливості клієнтів банків на власний розсуд розпоряджатися своїми ж коштами. Зокрема, введені суттєві обмеження для суб'єктів грошово-кредитного ринку, що пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю. Дані обмеження можливо частково і стабілізують діяльність банківської системи, але суттєво підбивають довіру клієнтів, зокрема, вкладників до банків. Кількість вкладників в українській банківській системі скорочується, оскільки в сучасних умовах економічної та політичної нестабільності надійність банків викликає безліч сумнівів.

В даний момент банки зобов'язані обмежити видачу готівкових коштів у національній валюті через каси та банкомати в

межах до 150 000 гривень на добу на одного клієнта, а в іноземній валюті з поточних і депозитних рахунків клієнтів через каси та банкомати в межах до 15000 гривень на добу на одного клієнта в еквіваленті за офіційним курсом Національного банку України. Разом з тим уповноважені банки мають право достроково повертати вклади, залучені в іноземній валюті за всіма типами договорів у національній валюті за курсом купівлі іноземної валюти уповноваженого банку на день проведення операції [5, п.6.56.7, 6.10]. В такий спосіб Національний банк України намагається сприяти підтримці ліквідності банків, оскільки з урахуванням наведених обмежень на видачу вкладникам коштів за їх першою вимогою, обсяги можливої видачі коштів на добу стають більш прогнозованими. Дані обмеження на видачу готівкових коштів дають комерційним банкам можливість за першою вимогою вкладника виплачувати йому готівку у встановлених межах. В той же час усі наведені вище обмеження на видачу готівкових коштів не тільки не сприяють підвищенню довіри населення до банківської системи, а викликають все більше сумнівів щодо її надійності. Вкладаючи сьогодні власні кошти в банк клієнт не може бути впевнений, що матиме можливість повернути їх при виникненні першій необхідності в них .

Висновки. Національний банк України відіграє значну роль в підтримці надійності комерційних банках в сучасних умовах нестабільності функціонування банківської системи, оскільки банки не в змозі самотійно подолати проблеми з ліквідністю, що виникають. Довіра до банків з боку населення значно підірвана, оскільки значна кількість банків зазнала проблем з ліквідністю. Неможливість одних банків за першою вимогою вкладника повернути готівку сприяла зниженню рівня довіри до банківської системи в цілому. Національний банк України, обираючи методи підтримки надійності банківської системи, більше звертається до адміністративних методів, що проявляється у створенні нових обмежень у діяльності банків. На наш погляд, НБУ в подальшому варто керуватися принципами міжнародної практики в питаннях підтримки надійності банківської системи, використовуючи більш гнучкі та оперативні інструменти регулювання, які є більш ефективними, ніж встановлені економічні нормативи та прийняті законодавчі обмеження, що суттєво стримують діяльність

комерційних банків та підривають довіру населення до банківської системи в цілому.

Література

1. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, Постанова Правління Національного банку України від 30 квітня 2009 року N 259 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Рябініна Л.М. Роль Національного банку та законодавчих актів України в її економічному розвитку // Економіка & держава. – 2004. – № 8. – С. 42-49.

4. Бюлетень Національного банку України. – 2014. – № 1.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

5. Постанова Національного банку України “Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України” від 03.03.2015 р. №160. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

1. Instrukciya «Pro poryadok regulyuvannya diyal`nosti bankiv v Ukrayini», Postanova Pravlinnya Nacional`nogo banku Ukrayiny` vid 28.08.2001 r. # 368. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Polozhennya pro regulyuvannya Nacional`ny`m bankom Ukrayiny` likvidnosti bankiv Ukrayiny`, Postanova Pravlinnya Nacional`nogo banku Ukrayiny` vid 30 kvitnya 2009 roku N 259 – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Ryabinina L.M. Rol` Nacional`nogo banku ta zakonodavchy`x aktiv Ukrayiny` v yiyi ekonomichnomu rozvy`tku // Ekonomika □ derzhava. – 2004. – # 8. – S. 42-49.

4. Byuletен` Nacional`nogo banku Ukrayiny`. – 2014. – # 1.– [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.bank.gov.ua>

5. Postanova Nacional`nogo banku Ukrayiny` “Pro vregulyuvannya sy`tuaciyi na groshovo-kredy`tnomu ta valyutnomu ry`nkax Ukrayiny`” vid 03.03.2015 r. #160. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>

Рецензент: Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

13.05.2015

УДК 364-2(477)

Підлипна Радміла

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ОСНОВА МЕТОДОЛОГІЇ

В статті розглянуто чинник реалізації ефективної соціальної політики, від якого значною мірою залежить розвиток будь-якої держави. Досліджено теоретичні підходи до трактування соціальної політики у сучасних дослідженнях. Охарактеризовано підходи до розуміння змісту цього поняття. Соціальна політика, як і будь-яка інша політика, ґрунтується на певних принципах. Запропонована авторська класифікація принципів соціальної політики на основі виокремлення універсальних – характерних як для усіх країн та регіонів, так і для багатьох інших політик держави, а також специфічних, що торкаються тих чи інших аспектів основних сфер суспільного життя. Авторський підхід ґрунтується на віднесенні принципів за сферами суспільного життя, серед яких доцільно виокремити: економічну (виробничу), соціальну, політичну та духовну. Саме тому соціальна політика держави є найважливішим соціальним механізмом перетворення суспільства.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна держава, соціальна справедливість, соціальна, принципи соціальної політики.

Пидлыпна Радмила

ПРИНЦИПЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ КАК ОСНОВА МЕТОДОЛОГИИ

В статье рассмотрены фактор реализации эффективной социальной политики, от которого в значительной степени зависит развитие любого государства. Исследованы теоретические подходы к трактовке социальной политики в современных исследованиях. Охарактеризованы подходы к пониманию содержания этого понятия.

Социальная политика, как и любая другая политика, основывается на определенных принципах. Предложенная авторская классификация принципов социальной политики на основе выделения универсальных - характерных как для всех стран и регионов, так и для многих других политик государства, а также специфические, касающиеся тех или иных аспектов основных сфер общественной жизни. Авторский подход основывается на отнесении принципов по сферам общественной жизни, среди которых целесообразно выделить: экономическую (производственную), социальную, политическую и духовную. Именно поэтому социальная политика государства является важнейшим социальным механизмом преобразования общества.

Ключевые слова: социальная политика, социальное государство, социальная справедливость, социальная, принципы социальной политики.

Pidlypna Radmila

PRINCIPLES OF SOCIAL POLICY AS THE BASIS OF METHODOLOGY

The article deals with the factor of implementation of effective social policy, which greatly modifies the development of any state. The theoretical approaches to the interpretation of social policy in modern researches have been investigated. Social policy, as any other policy, is based on definite principles. The author interpretation of the principles of social policy on the basis of isolation of the universal – typical for all countries and regions, and many other policies of the state – and the specific – touching those or the other aspects of the main spheres of the social life. The author's approach is based on the principles for the designation of areas of public life; it is advisable to distinguish among them: economic (production), social, political and spiritual. That is why social policy is an essential mechanism of social transformation of the society.

Keywords: social policy, welfare state, social justice, principles of social policy.

Постановка проблеми. Соціальна політика держави викликає підвищений інтерес у суспільстві, перебуваючи в епіцентрі

парламентських дискусій. Це є цілком виправданим. Труднощі формування і реалізації соціальної політики, її недоліки приховують реальну небезпеку для стабільності соціальних відносин. Головною стратегічною метою державної соціальної політики є забезпечення права на соціальний захист, певний рівень життя всім соціальним групам, створюючи умови для вільної й рівноправної діяльності громадян, реалізуючи гарантії допомоги потерпілим під час надзвичайних подій, держава через соціальну політику зберігає стабільність у суспільстві, що дозволяє йому розвиватися.

Реалізація ефективної соціальної політики – це той чинник, від якого значною мірою залежить розвиток будь-якої держави. Саме тому актуальним є дослідження принципів соціальної політики, оскільки вони є основою її здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем соціальної політики присвячений цілий ряд наукових праць. До них відносяться насамперед праці таких як В.Скуратівський, Н.Волгін, В. Гордін, О.Крюков, І.Григор'єва, С.П. Щерби, М. Кшеужопольський, Д. Тілтон, Н. Ферніс, Г.С Лопушняк та інших науковців.

Метою статті є визначення сутнісних характеристик поняття «соціальна політика» та основних принципів соціальної політики.

Зміст поняття «соціальна політика», як і будь-якої іншої наукової категорії, багатоаспектний. В сучасній зарубіжній та вітчизняній науці можна виділити кілька підходів до визначення сутності соціальної політики.

Сучасний вітчизняний науковець В.Скуратівський визначає, що соціальна політика передбачає глибинні тенденції розвитку в усіх сферах, які зумовлюють процес розвитку соціального буття і соціальної безпеки людини та вплив на них суб'єктів регулятивної діяльності [1].

Н.Волгін розглядає соціальну політику, як розподіл доходів, товарів, послуг, матеріальних і соціальних умов відтворення населення...обмеження масштабів абсолютної бідності, забезпечення нужденних джерелами існування, підтримка соціального здоров'я тощо [2].

Так, соціальну політику як діяльність по управлінню соціальною сферою суспільства, забезпеченню матеріальних і

культурних потреб його членів, регулюванню процесів соціальної диференціації суспільства, у тому числі доходів економічно активного населення і непрацевдатних громадян, що дозволяє кожному членові суспільства реалізовувати його найважливіші соціально-економічні права, насамперед право на рівень і якість життя, необхідні для нормального відтворення і розвитку особистості розглядає О.Крюков [3].

Науковець І.Григор'єва соціальну політику розглядає як комплекс заходів, що здійснюється державними інститутами та недержавними суб'єктами з виявлення задоволення та узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп та територіальних громад [4].

Соціальна політика, як і будь-яка інша політика, ґрунтується на певних принципах. Нами запропонована авторська класифікація принципів соціальної політики на основі виокремлення універсальних – характерних як для усіх країн та регіонів, так і для багатьох інших політик держави, а також специфічні, що торкаються тих чи інших аспектів основних сфер суспільного життя. Авторський підхід ґрунтується на віднесенні принципів соціальної політики, затверджених Радою Європи до спеціальних принципів за сферами суспільного життя, серед яких згідно С.П. Щерби [5] доцільно виокремити: економічну (виробничу), соціальну, політичну та духовну (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація принципів соціальної політики

Група принципу	Універсальні	Спеціальні		
		Сфери суспільного життя	Окремі аспекти суспільного життя	Назва принципу
1	2	3	4	5
Назва принципу	Законності Публічності і прозорості Відкритості та участі Трипартизму та соціального партнерства Демократизму Відповідальності Ефективності Історичності Узгодженості та взаємозв'язку Об'єктивності	Економічна (виробнича)	Умови праці	Гідного ставлення Справедливих умов праці Безпечних і здорових умов праці Участі у визначенні та поліпшенні умов праці Укладення колективних договорів Доступності консультацій під час трудової діяльності

1	2	3	4	5
	Стабільності і безперервності Гнучкості Самозабезпечення та самозахисту Рівноправності та рівності можливостей Соціальної справедливості Солідарності Субсидіарності Обов'язковості Ранжування (диференційованого підходу) Контролю		Винагорода за працю	Справедливої винагороди
			Житлове забезпечення	Права на житло
		Соціальна	Соціальний захист	Права на захист від бідності та соціального відчуження Права на соціальне забезпечення Права користування послугами соціальних служб Захисту у випадках звільнення Доступності інформації та консультацій у випадках звільнення Захисту в разі банкрутства підприємства Захисту від дій, що завдають шкоди
			Піклування про сім'ю	Захисту сім'ї Відсутності дискримінації осіб із сімейними обов'язками
			Становище жінок	Рівності за ознакою статі у працевлаштуванні та обранні професії Захисту материнства
			Піклування про добробут дітей	Захисту підлітків та дітей Особливого захисту дітей від моральних та фізичних ризиків
			Захист прав працівників- мігрантів	Права мігрантів на здійснення діяльності Права мігрантів на соціальний захист
			Піклування про малозабезпечених	Права малозабезпечених на соціальну та медичну допомогу
			Піклування про осіб похилого віку	Права на соціальний захист осіб похилого віку

1	2	3	4	5
			Піклування про інвалідів	Права інвалідів на самостійність та соціальну інтеграцію
		Політична		Свобода об'єднань у організації
		Духовна	Освіта	Вільного обрання професії Належності професійної підготовки Професійної відповідності
			Охорона здоров'я	Користування заходами досягнення найкращого стану здоров'я

Джерело: розроблено автором на основі [6,7,8] та доповнено універсальним принципом ранжування, а спеціальні принципи систематизовано та віднесено до відповідних сфер та аспектів суспільного життя (економічної, соціальної, політичної, духовної).

Як видно з таблиці 1 до універсальних принципів соціальної політики належить принцип законності, який полягає у тому, що необхідною є чітка законодавча база, що регулює процес реалізації соціальної політики. Із цього принципу випливає наступний принцип – прозорості, що ґрунтується на нормативному регулюванні процесу прийняття рішень органами державної влади у зазначеній сфері, чіткого дотриманні усіх законодавчо закріплених процесу у процесі їхньої діяльності, а також оприлюднення звітів по результати діяльності (прозорість).

Принцип відкритості передбачає можливість громадського втручання у процес формування та реалізації державної соціальної політики, а участь ґрунтується на активній громадянській позиції як окремих членів, так і об'єднань громади.

Трипартизм на сьогодні зайняв міцні позиції у соціальних політиках переважної більшості країн, адже соціальна політика в умовах сьогодення реалізується за участю трьох сторін – державною, найманими працівниками та роботодавцями, між якими необхідним є встановлення рівноправних соціальних партнерських відносин.

Оскільки згідно ст. 1 Конституції Україна є демократичною державою, тому в серед універсальних принципів соціальної політики важливе місце посідає принцип демократизму, що полягає

у здійсненні заходів соціальної політики в інтересах переважної більшості громадян.

Соціальна політика реалізується органами державної влади, тому посадові особи повинні нести відповідальність за дії, у процесі виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних із здійсненням заходів, передбачених соціальною політикою, або ж за свою бездіяльність.

Принцип ефективності ґрунтується на співставленні обсягів виконаних запланованих заходів соціальної політики із коштами, витраченими на їхню реалізацію.

Окрім цього, як слушно зауважували В. Гордін, М. Кшеужопольський, Д. Тілтон, Н. Ферніс в основу багатьох соціальних політик покладено принцип історичності, адже саме ті передумови, що склалися на території держави, визначають потребу у соціальному захисті населення, а також роль держави у його здійсненні.

Варто зазначити, що соціальна політика не є відособленою, вона є більшою чи меншою мірою інтегрованою з економікою. Тому в основу принципу узгодженості закладено гіпотезу про те, що соціальна політика враховує інтереси інших видів політик та знаходиться з ними у тісному взаємозв'язку, адже не можливо здійснювати планування певних обсягів соціальних заходів, не враховуючи, наприклад, джерела фінансування, що передбачаються бюджетною політикою. Із цього принципу випливає наступний – об'єктивності. Адже під час розробки державної соціальної політики доцільно враховувати усі об'єктивні чинники та закономірності, що впливатимуть на ефективність її реалізації.

Одним із важливих принципів, особливо в нинішніх вітчизняних умовах, є принцип стабільності і безперервності, що полягає в єдності стратегічних та тактичних заходів. Оскільки політична нестабільність сьогодні часто приводить до необґрунтованих популістських рішень та неефективних голослівних так званих «реформ», що у довгостроковій перспективі не сприяють підвищенню суспільного добробуту, а лише призводять до підняття політичних рейтингів, тимчасового піднесення, однак згодом відбувається стрибкоподібне зростання рівня інфляції, знецінення доходів, та як наслідок зубожіння нації. Саме тому, будь-які тактичні рішення повинні підпорядковуватися стратегічним цілям. Проте, це не означає, що певні тимчасові

заходи не можуть бути вжиті у відповідь на економічні коливання та конкретні ситуації, які виникають на певному етапі розвитку соціуму, на цьому ґрунтується принцип гнучкості.

Таким чином держава покликана засобами соціальної політики формувати необхідні умови для того, щоб працездатна людина була у змозі забезпечити собі та своїй сім'ї достойний рівень життя у відповідності із затраченими зусиллями, сплачуючи при цьому соціальні внески, таким чином реалізуючи на практиці самозабезпечення та самозахист. А також держава повинна гарантувати рівні можливості у наданні робочого місця у відповідності із знаннями та навичками особи.

Принцип рівноправності ґрунтується на праві кожного громадянина на соціальний захист не залежно від національності, статі, віку, політичних та релігійних переконань тощо. А принцип соціальної справедливості, своєю чергою, передбачає справедливий та неупереджений розподіл коштів шляхом реалізації соціальної політики.

Реалізація двох попередніх принципів не можливо без належного функціонування принципу солідарності, адже спільна участь у формуванні фондів фінансування заходів соціальної політики дозволяє згодом їх перерозподіляти між членами суспільства на основі принципів соціальної справедливості та рівноправності. Саме тому законодавчо закріплені заходи соціальної справедливості повинні бути обов'язковими до виконання всіма суб'єктами соціальної сфери, якщо законодавчо не визначено протилежна. Також, на нашу думку, важливою передумовою реалізації ефективної соціальної політики є принцип ранжування. Адже в умовах обмеженості ресурсів та збільшення кількості потребуючих соціального захисту, особливо за наслідкам світової глобальної кризи, важливого значення набуває диференціація цих заходів за ступенем пріоритетності. Таким чином першочергово будуть фінансуватися заходи із найвищим пріоритетом, а заходи з низьким пріоритетом – за залишковим принципом.

Серед універсальних принципів не останнє місце посідає контроль за ефективністю реалізації соціальної політики. Разом із принципом публічності та прозорості вони складають дієвий інструмент моніторингу процесу реалізації соціальної політики на всіх її етапах.

Другу важливу групу принципів соціальної політики становлять спеціальні принципи. Нами проведено їхній розподіл відповідно до сфер суспільного життя, а також окремих аспектів цих сфер зазначених у «Конвенції про основні цілі та норми соціальної політики» [8], зокрема таких аспектів економічної (виробничої) сфери як умови праці, винагорода найманих робітників і незалежних виробників, житлове забезпечення, соціальної – соціальний захист, піклування про сім'ю та найменш захищені верстви населення (жінки, діти, малозабезпечені, особи похилого віку, інваліди тощо), політичної – об'єднання громадян та духовної – деякі аспекти освіти, охорони здоров'я.

Отже, принципи зазначені у ст. 2, 3, 6, 21, 22, 26 Європейської соціальної хартії, які полягають у тому, що «усі працівники мають право на справедливі...», «...безпечні та здорові умови праці», «укладання колективних договорів», «отримувати інформацію і консультації на підприємстві», «...брати участь у визначенні та поліпшенні умов праці та виробничого середовища на підприємстві», «...на гідне ставлення до них на роботі» [7], можна віднести загалом до аспектів умов праці; принципи висвітлені у ст. 4 «усі працівники мають право на справедливую винагороду, яка забезпечить достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей» та ст. 31 «кожна людина має право на житло» – до відповідних аспектів економічної сфери (див. табл. 1).

Принципи, віднесені нами до соціальної сфери включають ст. 12, 14, 24, 25, 28 – 30, що характеризують аспекти соціального захисту: «кожна людина має право користуватися послугами соціальних служб», «...право на захист від бідності та соціального відчуження», «усі працівники та особи, які знаходяться на їхньому утриманні, мають право на соціальне забезпечення», «...захист у випадках звільнення», «...захист своїх вимог у разі банкрутства їхнього роботодавця», «...отримувати інформацію та консультації під час колективного звільнення», «представники працівників на підприємствах мають право на захист від дій, що завдають їм шкоди, і для них мають створюватися належні умови для виконання ними своїх обов'язків»; ст. 16, 27, які окреслюють аспекти піклування про сім'ю: «сім'я як головний осередок суспільства має право на належний соціальний, правовий та економічний захист для забезпечення її всебічного розвитку», «усі особи із сімейними

обов'язками, які працюють або бажають працювати, мають право робити це без дискримінації та, наскільки це можливо, таким чином, щоб їхні службові обов'язки не суперечили сімейним»; ст. 8 та 20, стосуються становища жінок: «усі працівники мають право на рівні можливості та рівне ставлення до них у вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі», «працюючі жінки у разі материнства мають право на особливий захист»; ст. 7 та 17 – захисту дітей: «діти та підлітки мають право на належний соціальний, правовий та економічний захист», «...особливий захист від фізичних та моральних ризиків, на які вони наражаються»; ст. 18 – 19 – становища трудових мігрантів: «громадяни будь-якої зі Сторін мають право займатися будь-якою прибутковою діяльністю на території держави будь-якої іншої Сторони на засадах рівності з громадянами останньої з урахуванням обмежень, які ґрунтуються на безперечних економічних або соціальних причинах», «трудоючі-мігранти, які є громадянами будь-якої Сторони, і члени їхніх сімей мають право на захист і допомогу на території держави будь-якої іншої Сторони»; ст. 13, 15, 23 – висвітлюють аспекти піклування найменш захищених верств населення: «кожна малозабезпечена людина має право на соціальну та медичну допомогу», «кожна особа похилого віку має право на соціальний захист», «інваліди мають право на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства».

До принципу, що належить політичній сфері суспільного життя, можна віднести, зазначений у ст. 5 Європейської соціальної хартії – «Усі працівники та роботодавці мають право на свободу об'єднання у національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів».

Ще одна сфера суспільного життя пов'язана із духовним розвитком людини. До неї, на нашу думку слід віднести – принципи, що стосуються освіти та охорони здоров'я, зазначені у статтях 1, 9 – 11: «кожна людина повинна мати можливість заробляти собі на життя професією, яку вона вільно обирає», «кожна людина має право на належні умови для професійної орієнтації, метою якої є допомогти їй вибрати професію згідно зі своїми особистими здібностями та інтересами», «...належні умови для професійної підготовки» та «...користуватися будь-якими заходами, що дозволяють їй досягти найкращого стану здоров'я, який є можливим».

Відповідно до встановлених міжнародними договорами принципів основними завданнями Міністерства соціальної політики України виступають:

«1) формування державної політики щодо забезпечення державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій для населення, координація розроблення проектів прогнозів і державних програм з питань соціальної та демографічної політики;

2) формування і реалізація державної політики щодо регулювання ринку праці, процесів трудової міграції, визначення правових, економічних та організаційних засад зайнятості населення і його захисту від безробіття;

3) формування і реалізація державної політики стосовно визначення державних соціальних гарантій щодо прав громадян на працю, оплату праці, а також щодо нормування та стимулювання праці, професійної кваліфікації робіт і професій, умов праці;

4) формування та реалізація державної політики у сфері пенсійного забезпечення громадян;

5) формування основних напрямів державної політики та здійснення відповідно до закону державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, проведення соціального діалогу з питань формування та реалізації державної соціальної політики, регулювання соціально-трудоких відносин;

6) формування та реалізація державної політики щодо надання адресної соціальної допомоги вразливим верствам населення, у тому числі малозабезпеченим та багатодітним сім'ям;

7) формування та реалізація державної політики у сфері надання соціальних послуг сім'ям, які можуть опинитися або перебувають у складних життєвих обставинах, людям похилого віку, інвалідам, бездомним особам і безпритульним дітям, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, іншим соціально вразливим верствам населення;

7-1) формування та реалізація державної політики щодо забезпечення права дитини на одержання аліментів, відповідального батьківства та материнства;

8) формування та реалізація державної політики у сфері соціального захисту ветеранів, інвалідів, людей похилого віку, громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи,

жертв нацистських переслідувань, жертв політичних репресій, захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну;

9) формування і реалізація державної політики щодо соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та тих, які підлягають звільненню у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України та інших військових формувань;

10) формування і реалізація державної політики з питань сім'ї та дітей, організації оздоровлення та відпочинку дітей;

10-1) формування і реалізація державної політики у сфері волонтерської діяльності;

11) формування і реалізація державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

12) участь у розробленні та реалізація державної політики щодо попередження насильства в сім'ї;

13) забезпечення формування та реалізація державної політики з питань гуманітарної допомоги;

14) формування та реалізація державної політики щодо протидії торгівлі людьми [9]».

З огляду на законодавчо визначені завданнями Міністерства соціальної політики України, а також проаналізувавши міжнародні принципи соціальної політики, можна погодитись із слушним зауваженням Г. Лопушняк, про те, що спеціальні принципи «...підкреслюють особливі ознаки певного виду державної соціальної політики» [6], тобто фактично деталізують соціальну політику на підполітики, спрямовані на вирішення конкретних питань.

Висновки. Підбиваючи підсумки слід зазначити, що соціальна політика держави є найважливішим соціальним механізмом перетворення суспільства. Суб'єкти соціальної політики, здійснюють соціальну підтримку в самих різних сферах суспільного життя: економічних (виробничих), соціальних, політичних, духовних.

Таким чином, однією із найважливіших функцій соціальної держави має стати забезпечення соціальної стійкості, рівноваги та стимулювання соціального прогресу шляхом застосування соціальної політики.

Література

1. Скуратівський В. Принципи соціальної політики / В.Скуратівський // Вісник Української академії державного управління при Президентові України. – 1997. – №2. – С.98-108

2. Социальная политика / Под ред. Н. А. Волгина. – М.: Экзамен, 2002. – 682 с.

3. Крюков О.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави / О.І. Крюков // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – №1(37). – С. 12-14.

4. Григорьева И.А. Социальная политика и социальное реформирование в России в 909-х годах / И.А.Григорьева ; Сев.-Зап.акад.гос.службы. – СПб.:СЗАГС, 1998. – 109 с.

5. Щерба С.П. Філософія : Навч. посіб / С.П. Щерба. – К. : Кондор, 2007. –452 с.

6. Лопушняк Г.С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики / Г.С. Лопушняк. – К.: Фенікс, 1999.

7. Рада Європи. Хартія. Міжнародний документ. Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS N 163) (укр/рос) : від 03.05.1996 р. № ETS №163, ратифікація від 14.09.2006 р. на підставі 137-16 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062

8. Міжнародна організація праці. Конвенція. Міжнародний документ. Про основні цілі та норми соціальної політики №117 : від 22.06.1962 р. №117 993-016 ; поточна редакція від 23.04.1964 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062

9. Президент України. Указ. Про Положення про Міністерство соціальної політики України від 06.04.2011 р. № 389/2011[Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389/2011>.

1. Skurativs`ky`j V. Pry`ncy`py` social`noyi polity`ky` / V.Skurativs`ky`j // Visny`k Ukrayins`koyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry` Prezy`dentovi Ukrayiny`. – 1997. – #2. – S.98-108

2. Socy`al`naya poly`ty`ka / Pod red. N. A. Volgy`na. – М.: Экзамен, 2002. – 682 с.

3. Kryukov O.I. Social`na polity`ka yak neobxidna umova funkcionuvannya social`noyi derzhavy` / O.I. Kryukov // Aktual`ni problemy` derzhavnogo upravlinnya. – 2010. – #1(37). – S. 12-14.

4. Gry`gor`eva Y`.A. Socy`al`naya poly`ty`ka y` socy`al`noe reformy`rovany`e v Rossy`y` v 909-x godax / Y`.A.Gry`gor`eva ; Sev.-Zap.akad.gos.sluzhby. – SPb.:SZAGS, 1998. – 109 s.

5. Shherba S.P. Filosofiya : Navch. posib / S.P. Shherba. – K. : Kondor, 2007. –452 s.

6. Lopushnyak G.S. Pry`ncy`py` formuvannya ta realizaciyi derzhavnoyi social`noyi polity`ky` / G.S. Lopushnyak. – K.: Feniks, 1999.

7. Rada Yevropy`. Xartiya. Mizhnarodny`j dokument. Yevropejs`ka social`na xartiya (pereglyanuta) (ETS N 163) (ukr/ros) : vid 03.05.1996 r. # ETS #163, raty`fikaciya vid 14.09.2006 r. na pidstavi 137-16 [Elektronny`j resurs] / Oficijny`j sayt Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. – Rezhy`m dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062

8. Mizhnarodna organizaciya praci. Konvenciya. Mizhnarodny`j dokument. Pro osnovni cili ta normy` social`noyi polity`ky` #117 : vid 22.06.1962 r. #117 993-016 ; potochna redakciya vid 23.04.1964 r. [Elektronny`j resurs] / Oficijny`j sayt Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. – Rezhy`m dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062

9. Prezy`dent Ukrayiny`. Ukaz. Pro Polozhennya pro Ministerstvo social`noyi polity`ky` Ukrayiny` vid 06.04.2011 r. # 389/2011 [Elektronny`j resurs] / Oficijny`j sayt Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. – Rezhy`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389/2011>.

Рецензент: Бритченко І.Г., д.е.н., професор, Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

5.05.2015

УДК 658.51

Русакова Анастасія, Ковальов Анатолій
**АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

В статті розкрито поняття інновації як ключового фактору розвитку економіки. Розглянуто особливості ринку інновації на відміну від традиційних способів ведення конкуренції. Проаналізовано стан та динаміка інноваційного розвитку України. Комплексно

досліджено упровадження та освоєння інновацій на промислових підприємствах України. Виявлено основні причини гальмування розвитку інноваційного підприємництва в Україні. Наведено структуру джерел фінансування інноваційної діяльності українських підприємств. Запропоновано проведення низки заходів для активізації інноваційних процесів в Україні на рівні держави та окремих підприємств.

Ключові слова: інновація, ринок інновацій, інноваційний процес, інноваційна активність, конкурентоспроможність, промислове підприємство.

Русакова Анастасія, Ковалев Анатолій

АКТИВИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В статье раскрыто понятие инновации как ключевого фактора развития экономики. Рассмотрены особенности рынка инновации в отличие от традиционных способов ведения конкуренции. Проанализировано состояние и динамика инновационного развития Украины. Комплексно исследовано внедрение и освоение инноваций на промышленных предприятиях Украины. Выявлены основные причины торможения развития инновационного предпринимательства в Украине. Приведена структура источников финансирования инновационной деятельности украинских предприятий. Предложено проведение ряда мероприятий для активизации инновационных процессов в Украине на уровне государства и отдельных предприятий.

Ключевые слова: инновация, рынок инноваций, инновационный процесс, инновационная активность, конкурентоспособность, промышленное предприятие.

Rusakova Anastasia, Kovalev Anatoly

ACTIVATION OF INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES ON THE MODERN STAGE

In the article the concept of innovation is exposed as a key factor of development of economy. The features of market of innovation are considered unlike the traditional methods of conduct of competition. The state and dynamics of innovative development of Ukraine is analysed. Introduction and mastering of innovations is complex investigational on the

industrial enterprises of Ukraine. Principal reasons of braking of development of innovative enterprise are exposed in Ukraine.

The structure of sourcings innovative activity of the Ukrainian enterprises is resulted. The leadthrough of row of measures is offered for activation of innovative processes in Ukraine at the level of the state and separate enterprises.

Keywords: innovation, market of innovations, innovative process, innovative activity, competitiveness, industrial enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інновації є рушійною силою розвитку суспільного виробництва і лежать в основі науково-технічного прогресу, який, в свою чергу, являє собою безперервний нерівномірний процес виникнення і втілення в життя нових наукових і технічних ідей, що тягнуть за собою якісно нові зміни в суспільстві. З кожним роком активність впровадження інноваційних розробок українських підприємств знижується. Тому основною задачею є визначення основних причин зниження інноваційної активності та розроблення низки заходів щодо покращення інноваційної діяльності підприємств України в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інноваційної складової економічного розвитку не є новим в економічній теорії. Розкриттю змісту категорій «інновації», «підприємництво», їх зв'язку, співвідношення з інноваційним попитом присвячені роботи Шумпетера Й., Кондратьєва Н., Шмуклера Й., Демсеца Г., Алчіана А., Ланкастера К. та інших.

Проблемам і шляхам підвищення конкурентоспроможності та проведення модернізації економіки України, її галузей та окремих підприємств присвятили свої роботи: Геєць В., Ілляшенко С., Квасюк Б., Раєвнева О., Семиноженко В., Палиця С., Федулова Л., Федоренко В. та інші. Разом з тим, ці роботи присвячені стратегічним напрямкам інноваційного розвитку підприємств, галузей та національної економіки загалом, тоді як на тактичному та оперативному рівні управління підприємством практично відсутні теоретичні, методичні та практичні розробки щодо посилення інноваційної активності, як основного засобу забезпечення конкурентності вітчизняних виробників.

Інновації є предметом особливої уваги в працях сучасних

українських вчених-економістів. Проблеми впровадження моделі інноваційного розвитку суспільства стали предметом досліджень Амоша А., Безчасний Л., Геєця В., Лібанової Е., Патона Б., Чухно А. та багатьох інших українських вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання сучасного стану та розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств промисловості є предметом дослідження багатьох провідних вітчизняних науковців. Аналіз останніх наукових публікацій показав, що окремі важливі аспекти досліджуваної проблематики залишаються недостатньо розглянутими та потребують подальшого вивчення: галузеві особливості здійснення інноваційної діяльності, використання джерел та обсягів її фінансування, розподілу інноваційних витрат тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз стану та тенденції інноваційної активності підприємств України, визначити основні проблеми інноваційного розвитку і розробити низку заходів щодо покращення інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах одним із ключових факторів розвитку економіки виступають інновації. Під інновацією слід розуміти кінцевий результат діяльності по створенню і використанню нововведень, втілених у вигляді вдосконалених або нових товарів (виробів чи послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, що сприяють розвитку і підвищенню ефективності функціонування підприємств, які їх використовують [1:18].

Попит на інноваційний продукт, як правило, пред'являють найбільш забезпечені групи населення, чий матеріальний достаток вище середнього, а потреба в традиційних благах в основному задоволена. Попит з боку вищих верств суспільства забезпечує нововведенню високу рентабельність і, відповідно, велику привабливість для інвестицій в розвиток, потенціал для зростання капіталізації та залучення позикових коштів. З цього слідує, що основою успіху підприємства-інноватора є його спроможність виявити реально існуючі чи потенційні потреби і запити споживачів щодо інновацій, або ж спробувати сформулювати їх та задовольнити більш ефективним способом ніж конкуренти [2:131].

Ринок інновацій має специфічний характер конкурентної боротьби. На відміну від традиційних способів ведення конкуренції – за рахунок збільшення ціни внаслідок диверсифікації або скорочення витрат - інноваційні стратегії відкривають новий шлях до успіху. Основна увага приділяється запитам споживачів, ключовим критеріям їх вибору та оцінки продукту. Конкуренція виробників інновацій заміщується конкуренцією споживачів – підприємств, які їх впроваджують, з метою реалізувати інновації першими. Замість центрів прибутку на ринку інновацій провідну роль грають центри компетенції [3].

Незважаючи на це, центральну роль в інноваційному процесі займає все ж таки підприємство. Адже воно є джерелом ініціативи інноваційної діяльності, пред'являє попит на інновації, здійснює їх реалізацію, встановлює взаємозв'язки із споживачами для вивчення їх потреб та з науковими організаціями, які продукують нові знання [4].

Більш того, аналіз стану та динаміки інноваційного розвитку України переконує, що із кожним роком скорочується кількість інноваційно активних підприємств, а це досить негативно впливає не тільки на конкурентоспроможність виробленої продукції, а й на інноваційні позиції держави у світі.

Понад 80 % вітчизняних промислових підприємств взагалі не займаються інноваційною діяльністю. У 2013р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1715 підприємств, або 16,8% промислових підприємств (у 2012р. – 1758 підприємств, або 17,4%). Хоча обсяг реалізованої інноваційної продукції зменшився на 0,74 % і склав у 2013 році 35 891,6 млн. грн. у порівнянні з 2012 роком, що складає 3,3 % реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, що є найнижчим показником за 2001-2012 рр. Реалізацію продукції за межі України здійснювали 344 підприємства, обсяг якої склав 44,7% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, у тому числі в країні СНД – 25,3%. [5].

Також слід зазначити, що на технологічні інновації підприємства витратили 9,6 млрд. грн. (11,5 млрд. грн. у 2012 р.). Частка коштів на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення скоротилася до 58%, проте на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки зросла до 17,1% (відповідно 13,7% і 3,4%);

як і в попередні роки досить незначна частка коштів (0,9%) витрачається на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) [5].

Зниження ключових показників інноваційної активності вітчизняних підприємств є свідченням того, що їх продукція переважно є не інноваційною і, відповідно, неконкурентоспроможною, особливо на світовому ринку. Згідно зі статистичними даними, в загальному обсязі реалізованої промислової продукції тільки 9,8 % мають ознаки інноваційної, тоді як в Європейському Союзі цей показник перевищує 75 % [3].

Для порівняння відмітимо, що серед країн ЄС мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26% та Греція – 29%, тобто більш ніж у 1,5 рази вищі, ніж в Україні. А у порівнянні з країнами – лідерами у цій галузі, такими як Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%), розрив становить у 3-4 рази [5].

Рівень упровадження інновацій та освоєння інноваційних продуктів на промислових підприємствах Україна відображено на рис.1. Варто підкреслити, що підприємства спрямовують кошти переважно на освоєння виробництва нових видів продукції, а впровадження нових технологій не характеризується високим попитом, особливо в останні роки [6, с.167].

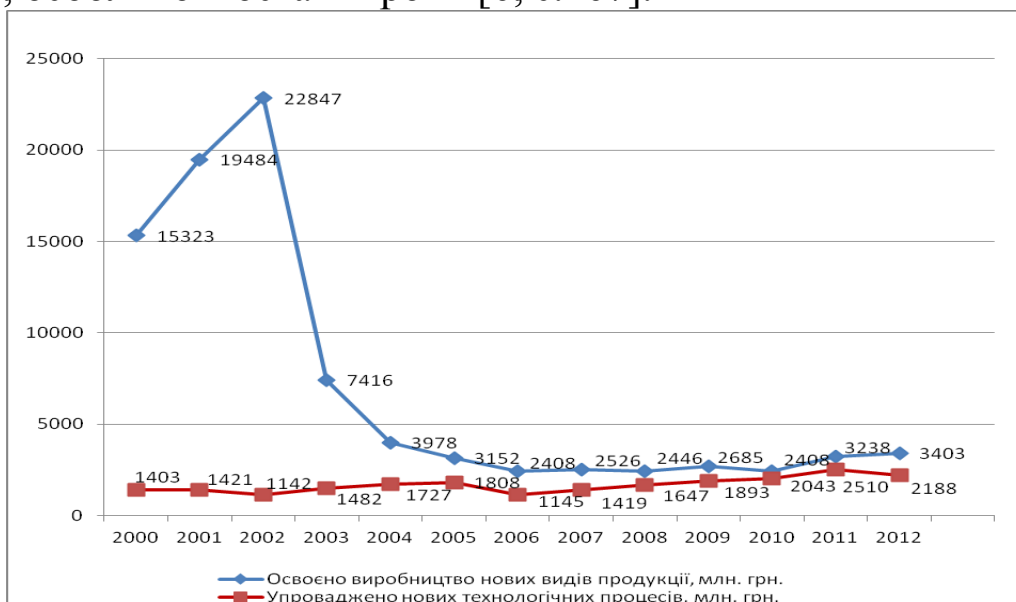

Рис.1. Упровадження та освоєння інновацій на промислових підприємствах України

Різде падіння інноваційної активності зумовлено не тільки

поглибленням економічної кризи, а й недосконалістю нормативно-законодавчої бази щодо охорони інтелектуальної власності та несприятливими соціально-економічними умовами перехідної економіки [7].

Основними причинами гальмування розвитку інноваційного підприємництва в Україні є: скорочення платоспроможного попиту на науково-технологічну продукцію, недостатність фінансових ресурсів, низька порівняльна прибутковість інноваційних підприємств, недосконалість українського законодавства з питань розвитку інноваційного підприємництва, відсутність інфраструктурних інститутів інноваційного підприємництва, недосконалість системи підготовки кадрів для інноваційного бізнесу. Це пояснюється тим, що економічний розвиток продовжує здійснюватись за інерційним сценарієм відповідно до екстенсивної моделі [7].

Розглянемо основні джерела фінансування інноваційної діяльності українських підприємств: власні кошти підприємств – 72,9% загального обсягу витрат (проти 63,9% у 2012р.), фінансова підтримка держави – 1,9% (2,2%), кошти вітчизняних та іноземних інвесторів – 1,3% і 13,1% відповідно (1,3% і 8,7%); частка кредитів значно скоротилася і склала 6,6% (21,0%) [5].

Отже основним джерелом розвитку та впровадження інновацій для українських підприємств залишаються власні кошти, оскільки взяти довгострокові й дешеві кредити непросто і практично неможливо. Але цих коштів, як правило, бракує, від чого погіршується якість інноваційного процесу [7].

З огляду на те, що інноваційна ідея з самого початку спрямована на комерційний результат, а доведення її до робочої стадії вимагає значних вкладень капіталу і пов'язане зі значними ризиками, має використовуватись широкий набір прямих і непрямих методів державної підтримки інноваційної активності підприємств і бізнесу відповідно до світової практики [7].

Вітчизняні підприємства промисловості більше орієнтовані на здійснення технологічних інновацій. (табл.1). Впровадженням інновацій у 2013 р. займались 1312 підприємств (77% загальної кількості інноваційно активних). Впроваджували інноваційні види продукції 683 підприємства, кількість таких видів становила 3138 найменувань, з них 809 – машини, устаткування, апарати, прилади

Нові технологічні процеси у звітному періоді запровадили 557 підприємств; кількість процесів склала 1576, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – 502 [5].

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Впроваджено	2012 р.	2013 р.
Інноваційних видів продукції, найменувань	3 403	3 138
- з них машин, устаткування, приладів, апаратів тощо	942	809
- нових технологічних процесів	2 188	1 576
- з них маловідходних, ресурсозберігаючих	554	502
Придбано нових технологій	739	651
Реалізовано інноваційної продукції, млрд. грн.	36,2	35,9

У 2012 р. найбільша питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової була в таких галузях: виробництво коксу, продуктів нафтопереробки (15,3%) та машинобудування (10,0%). Динаміка частки реалізованої інноваційної продукції, починаючи з 2008 р., має спадний характер, що можна пояснити зниженням споживчого попиту на продукцію промислового призначення як в період фінансово-економічної кризи, так і в посткризовий період.

Найбільшу кількість нових видів продукції у 2012 році освоєно на підприємствах Київської (4895 одиниць), Львівської (2277 одиниць), Харківської областей (1437 одиниць). Більш інтенсивно інновації фінансувались у Донецькій – 524,4 млн. грн. (26,6% від загального обсягу фінансування в Україні), Харківській – 224,0 млн. грн. (11,4%), Дніпропетровській областях – 194,9 млн. грн. (9,9%) [8, с.75].

Майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції склав 12,4 млрд. грн., більш ніж половину якої (53,0%) 102 підприємства поставили на експорт. Слід зазначити, що більшість підприємств у звітному періоді (86,0%) реалізовували продукцію, яка була новою

виключно для підприємства. Її обсяг склав 23,5 млрд. грн., 40,4% якої 271 підприємство реалізувало за межі України [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Незважаючи на проголошення інноваційної спрямованості розвитку економіки України, процес інноватизації розвивається вкрай повільно, що негативно позначається на всьому економічному розвитку країни. Це в першу чергу пов'язано з низькою інноваційною активністю вітчизняних підприємств та недостатнім рівнем попиту на інноваційну продукцію. Недостатність фінансових коштів, відсутність державної підтримки в галузі розвитку та впровадження інновацій, брак наукових кадрів і кваліфікованих фахівців є головними перешкодами до розвитку інноваційної діяльності підприємств.

Активізація інноваційних процесів в Україні на рівні держави та окремих підприємств вимагає низки заходів, серед яких:

- розвиток інфраструктури інноваційної діяльності та забезпечення ефективної підтримки інноваційного підприємництва. Для цього слід запровадити комерціалізацію результатів наукових досліджень через держзамовлення інноваційних технологій та сприяти розвитку інноваційної та інвестиційної інфраструктури (фондових, товарних та універсальних бірж, депозитаріїв, інститутів спільного інвестування, інноваційних і інвестиційних фондів, технопарків, страхових компаній, науково-консультаційних центрів);

- задля покращення ефективності фінансованих державою програм у сфері досліджень, розробок та інновацій, необхідно провести огляд процесу формування державного бюджету. Один із заходів – перспективне багаторічне планування відрахувань з бюджету на різні програми та заходи.

- впровадження системи економічних стимулів модернізації на основі технологічних інновацій. Підвищення інноваційної активності підприємств вимагає привабливих умов інноваційного інвестування, а саме: розвитку правових основ інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств, формування ефективного правового механізму гарантій захисту інвестицій, сприяння розвитку банківської системи України, застосування сучасних банківських технологій та інструментів для забезпечення якості банківських послуг та спрямування банківського капіталу до інноваційного інвестування, реформа податкової системи та

поетапне зниження податкового навантаження, державна фінансова підтримка інноваційних проектів;

- запровадити на певний період часу пільгове оподаткування доходів новостворених підприємств (так званих “start-up”), у разі: реалізації високотехнологічної продукції; експорту високотехнологічної продукції; придбання нових технологій; отримання доходів в результаті застосування винаходів.

В подальшому запропоновані заходи будуть детальніше розглянуті та досліджені в розрізі регіональної інституалізації на прикладі підприємств Одеського регіону.

Література

1. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навчальний посібник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – С. 278.

2. Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П. та ін. Економіка та організація інноваційної діяльності: Підручник (третє видання). – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 662.

3. Петрова І. Л. Становлення ринку інновацій в контексті економічної безпеки України [Електронний ресурс] / І. Л. Петрова // Ефективна економіка. – 2013. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2221>

4. Шовкалюк В.С. Інноваційний розвиток України: особливості 2012 року [Електронний ресурс] / В.С. Шовкалюк // Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2013_7/Nauka_Ukr_V7_4.pdf

5. Офіційний сайт Держкомстату України <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Стойко І., Мельник Л. Український ринок інновацій та його перспективи у стратегії «Європа 2020» [Електронний ресурс] / І. Стойко, Л. Мельник. // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – № 1. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12siiuse.pdf>

7. Косенчук С. Л. Сучасний стан та умови активізації інноваційної активності промислових підприємств в Україні [Електронний ресурс] / С.Л. Косенчук // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/57/7669-suchasnij-stan-ta->

umovi-aktivizacii-innovacijnoi-aktivnosti-promislovix-pidpriyemstv-v-ukraini.html

8. Мірошніченко О. Інноваційна активність промислових підприємств України: стан і тенденції [Електронний ресурс] / О. Мірошніченко // Економіка. – 2013. – № 10. Режим доступу: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2013/151/020.pdf>

1. Ilyashenko S.M. Upravlinnya innovacijny`m rozvy`tkom: problemy`, koncepciyi, metody`: Navchal`ny`j posibny`k / S.M. Ilyashenko. – Sumy`: VTD «Univerty`ts`ka kny`ga», 2003. – S. 18-19.

2. Volkov O.I., Deny`senko M.P., Grechan A.P. ta in. Ekonomika ta organizaciya innovacijnoyi diyal`nosti: Pidruchny`k (tretye vydannya). – K.: Centr uchbovoyi literatury`, 2007. – S. 131-132.

3. Petrova I. L. Stanovlennya ry`nku innovacij v konteksti ekonomichnoyi bezpeky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] / I. L. Petrova // Efekty`vna ekonomika. – 2013. – № 8. – Rezhy`m dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2221>

4. Shovkalyuk V.S. Innovacijny`j rozvy`tok Ukrayiny`: osobly`vosti 2012 roku [Elektronny`j resurs] / V.S. Shovkalyuk // Rezhy`m dostupu: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2013_7/Nauka_Ukr_V7_4.pdf

5. Oficijny`j sajt Derzhkomstatu Ukrayiny` <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Stojko I., Mel`ny`k L. Ukrayins`ky`j ry`nok innovacij ta jogo perspekty`vy` u strategiyi «Yevropa 2020» [Elektronny`j resurs] / I. Stojko, L. Mel`ny`k. // Social`no-ekonomichni problemy` i derzhava. – 2012. – № 1. Rezhy`m dostupu: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12siiuse.pdf>

7. Kosenchuk S. L. Suchasny`j stan ta umovy` akty`vizaciyi innovacijnoyi akty`vnosti promy`slovy`x pidpry`yemstv v Ukrayini [Elektronny`j resurs] / S.L. Kosenchuk // Visny`k Dnipropetrovs`koyi derzhavnoyi finansovoyi akademiyi. Rezhy`m dostupu: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/57/7669-suchasnij-stan-ta-umovi-aktivizaciyi-innovacijnoyi-aktivnosti-promislovix-pidpriyemstv-v-ukrayini.html>

8. Miroshny`chenko O. Innovacijna akty`vnist` promy`slovy`x pidpry`yemstv Ukrayiny`: stan i tendenciyi [Elektronny`j resurs] / O.

Miroshny`chenko // Ekonomika. – 2013. – № 10. Rezhy`m dostupu: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2013/151/020.pdf>

Рецензент: Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

18.05.2015

УДК 364 -3:061.1 +658.114/.115

Свинчук Анастасія

НАПРЯМКИ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ

Соціальні підприємства, хоча вони й бізнес-організації та повинні бути самоокупними, потребують підтримки і як з боку держави та суспільства, так і з боку бізнесу, особливо на етапі свого створення та становлення. Саме тому важливим є питанням розробки механізмів взаємодії бізнес-організацій та соціальних підприємств з метою активізації діяльності останніх як дієвого інструмента подолання соціальних проблем. Виходячи з вище зазначеного, у статті була запропонована модель взаємодії бізнес-організацій та соціальних підприємств, яка включає в себе ступінь (високий, середній, низький) та напрямки (реалізація КСВ, підтримка соціальних підприємств, створення соціальних підприємств) взаємодії таких організацій, а також розглянуті переваги та недоліки такої співпраці.

Ключові слова: соціальне підприємство, бізнес-організація, корпорація, співпраця, корпоративна соціальна відповідальність, взаємодія.

Свинчук Анастасія Анатольевна

НАПРАВЛЕНИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ И БИЗНЕС-ОРГАНИЗАЦИЙ

Социальные предприятия, хотя они и бизнес-организации и должны быть самоокупаемыми, нуждаются в поддержке и как со стороны государства и общества, так и со стороны бизнеса, особенно на этапе своего создания и становления. Именно поэтому важный вопрос заключается в разработке механизмов

деятельности последних как действенного инструмента преодоления социальных проблем. Исходя из выше указанного в статье была предложена модель взаимодействия бизнес-организаций и социальных предприятий, которая включает в себя степень (высокую, среднюю, низкую) и направления (реализация КСО, поддержка социальных предприятий, создание социальных предприятий) взаимодействия таких организаций, а также рассмотрены преимущества и недостатки такого сотрудничества.

Ключевые слова: социальное предприятие, бизнес-организация, корпорация, сотрудничество, корпоративная социальная ответственность, взаимодействие

Svynchuk Anastasiia

AREAS OF INTERACTION OF SOCIAL ENTERPRISES AND BUSINESS ORGANIZATIONS

Social enterprises, even though they are a business organization, and must be self-sufficient, need support from both the state and society, and on the part of business, especially at the stage of its creation and development. That is why the important issue is the development of mechanisms of interaction of business organizations and social enterprises in order to revitalize the past as an effective tool to overcome social problems. Proceeding from the above mentioned article proposed a model of the interaction of business organizations and social enterprises, which includes the power (high, medium, low) and direction (CSR implementation, support for social enterprises, creation of social enterprises) interactions of these organizations, and discusses the benefits and disadvantages of such cooperation.

Keywords: social enterprise, business organization, corporation, partnership, corporate social responsibility, interaction

Постановка проблеми. Вирішення соціальних та економічних проблем є одним із першочергових завдань і як розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Саме тому такі організації як соціальні підприємства набули популярності у якості інструменту, що сприяє покращенню соціально-економічного клімату країни шляхом трудової, психологічної та соціальної інтеграції вразливих верств населення.

Незважаючи на те, що соціальні підприємства – це перш за все

бізнес-організації, які мають прагнути до самоокупності, вони потребують підтримки і як з боку держави, так і з боку суспільства та бізнесу. При чому останні мають відігравати ключову роль у даному процесі, оскільки держава не спроможна у повній мірі взяти на себе зобов'язання щодо вирішення соціальних проблем, а, отже, і розвитку соціального підприємництва. Відповідно важливим кроком у розвитку соціального підприємництва має стати залучення бізнес-організацій, перш за все корпорацій до цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємодія соціальних підприємств та бізнес-організацій висвітлена у зарубіжних дослідженнях у наступних ракурсах:

- суть партнерства соціальних підприємств та інших організацій, його переваги та недоліки, етапи аналізу такого партнерства [1];

- приклади співробітництва [2,3,4];

- рушійні сили, переваги та недоліки співробітництва [2,3,5;6,с.887];

- напрямки бізнес-підтримки [7];

- створення та діяльність соціальних альянсів [8,9];

- місце теорії соціального обміну та діалектичної теорії у контексті співробітництва корпорацій та соціальних підприємств [6, с.891];

- суперечності, що лежать в основі співпраці корпорацій та соціальних підприємств та їх узгодження [6, с.897];

- модель створення цінності співпраці (Collaborative Value Creation (CVC) framework) для аналізу соціального партнерства між бізнес-організаціями та неприбутковими організаціями [10];

- етапи процесу співпраці бізнес-організацій та неприбуткових організацій [10] чи корпорацій та соціальних підприємств [11];

- фактори, що впливають на вибір партнерів для вище зазначеної співпраці [11];

- кореляційний аналіз змінних партнерства соціальних підприємств та інших організацій [12];

- напрямки удосконалення співпраці між СП та бізнес-організаціями [13].

Однак, незважаючи на значне різноманіття напрямків досліджень у цій сфері, систематизація і теоретичне узагальнення

напрянків взаємодії бізнес-організацій та соціальних підприємств ще не здійснено, що і відображає актуальність даного дослідження.

Метою даної статті є висвітлення та групування основних варіантів співпраці соціальних підприємств та бізнес-організацій задля ефективного вирішення соціально-економічних проблем.

На сьогоднішній день значна частина і як вітчизняних, так і закордонних компаній зацікавлені не лише в отриманні прибутків, а і в створенні позитивного соціального, екологічного та економічного ефекту, що знайшло відображення у фінансовій підтримці неприбуткових організацій та впровадженні (корпоративної) соціальної відповідальності, а останніми роками у співпраці із соціальними підприємствами.

Така взаємодія має ряд переваг не лише для держави, суспільства, соціальних підприємств, а й для бізнес-організацій, оскільки саме соціальне підприємництво може стати одним із напрямків реалізації корпоративної соціальної відповідальності, окрім цього бізнес-організація може створювати таким чином мультиефект: вирішувати соціальні проблеми, розвивати малий бізнес, створювати нові робочі місця тощо, а також це дасть змогу відслідковувати ефективність використання/витрачання наданих коштів, оскільки соціальні підприємства будуть надавати партнерам/інвесторам комплексний звіт щодо своєї діяльності.

Аналіз закордонної та вітчизняної практики дозволив виокремити декілька існуючих варіантів взаємодії соціальних підприємств та бізнес-організацій та окреслити напрямки потенційного партнерства між цими організаціями, починаючи від участі представників бізнесу в соціальних проектах соціальних підприємств до створення соціальних підприємств у якості окремих підрозділів бізнес-організацій (рис.1).

Дана модель взаємодії соціального підприємства (СП) та бізнес-організації побудована за такими критеріями як ступінь та цілі взаємодії соціального підприємства та бізнес-організації, що є досить зручним для застосування, оскільки існує можливість для вище згаданих організацій зрозуміти на скільки тісно вони хочуть взаємодіяти, а також окреслює широке коло варіантів їх взаємодії. Разом з тим не можна сказати, що дані варіанти співпраці можуть бути реалізовані на всіх досліджуваних організаціях, оскільки

при виборі певного напрямку взаємодії і бізнес-організація, і соціальне підприємство повинні оцінити потенційні переваги і недоліки, що принесе така спільна діяльність (табл.1)

	Високий	Довгострокова взаємодія, тісні взаємозв'язки	Бізнес-організація виступає у якості ментора(наставника)	Тісні виробничі зв'язки
		3. Укладання договору щодо купівлі товарів/послуг з конкретним СП у довгостроковій перспективі	6. Фінансування СП у довгостроковій перспективі (інвестиції, позики, кредити)	9. Створення СП як окремого підрозділу для укладання контракту для «примусового асортименту»
	Середній	Короткострокова взаємодія, часткові управлінські зв'язки	Взаємодія має тимчасовий характер	Відсутні виробничі зв'язки, контроль з боку материнської компанії
		2. Закупівля товарів/послуг у різних СП	5. Надання коштів у рамках конкретного проекту СП (пожертви) / Фінансування стартапів СП (гранти)	8. Створення СП як дочірнього підприємства
	Незначний	Відсутні виробничі зв'язки, взаємодія має точковий характер	Підтримка носить рекомендаційний характер	Незначний контроль з боку інвестора-бізнес-організації
		1. Залучення співробітників бізнес-організації до реалізації проектів СП	4. Консультаційні центри СП з питань фінансів, операційної діяльності, бухгалтерського обліку тощо	7. Створення СП у якості окремого суб'єкта господарювання
		<i>реалізація КСВ</i>	<i>підтримка СП</i>	<i>створення СП</i>

Цілі взаємодії бізнес - організації та соціального підприємства
Рис.1. Модель взаємодії соціального підприємства та бізнес-організації

Таблиця 1
Характеристика варіантів взаємодії соціального підприємства та бізнес-організації

№ взаємодії	Суть взаємодії	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
1	Персонал бізнес-організації долучається до реалізації проектів соціального підприємства у соціальній чи бізнес-сфері. Наприклад,	Для бізнес-організації: реалізувати свою соціальну відповідальність через участь співробітників у проектах, що організовують інші організації; мінімальні	Короткий термін взаємодії, що не дасть змогу соціальному підприємству отримати повноцінну підтримку. Дана взаємодія може мати одиничний характер.

Виходячи з вище зазначеного, можна зробити такі **висновки:**

1. Для розвитку і підтримки діяльності соціальних підприємств необхідно залучати не лише державу та громаду, а й бізнес-організації, оскільки на сьогоднішній день держава не спроможна самотійно вирішувати соціально-економічні проблеми суспільства.

2. Співпраця бізнес-організацій та соціальних підприємств є вигідною не лише державі (знижує державні витрати/фінансовий тиск) та суспільства (вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем), але й для бізнес-організацій, оскільки така співпраця може стати одним із варіантів реалізації соціальної відповідальності та надає можливість відслідковувати ефективність використання наданих коштів.

3. Співпраця бізнес-організації та соціального підприємства може відбуватися у трьох напрямках: реалізація соціальної відповідальності, підтримка соціальних підприємств, створення соціальних підприємств. Кожен з цих напрямків має ще три варіанти взаємодії залежно від ступеня залучення бізнес-організації до діяльності соціального підприємства. -організації та соціального підприємства може відбуватися у трьох напрямках: реалізація соціальної відповідальності, підтримка соціальних підприємств, створення соціальних підприємств. Кожен з цих напрямків має ще три варіанти взаємодії залежно від ступеня залучення бізнес
Зрозуміло, що вибір того чи іншого типу взаємодії

соціального-підприємства залежить від багатьох чинників (наявних фінансових ресурсів, ступеня зацікавленості бізнес-організації у соціальних підприємствах, напрямку соціальної відповідальності тощо), але тим не менш на сьогоднішній день така співпраця може вважатися одним із найефективніших методів вкладання корпоративних коштів та досить перспективним напрямком реалізації соціальної відповідальності.

Література

1. Henry C. Doing Well by Doing Good? Opportunity recognition and the social enterprise partnership [Электронный ресурс]/ Journal of Social Entrepreneurship – 2015 - Режим доступа: <http://www.isbe.org.uk/content/assets/1.ColetteHenryBP.pdf>

2. Match Winners. A guide to commercial collaborations between social enterprise and private sector business [Электронный ресурс] / Community Action Network - Режим доступа: <http://www.uk.coop/sites/storage/public/downloads/matchwinners05.pdf>

3. Live discussion: How can big businesses collaborate with social enterprises? [Электронный ресурс] / Guardian Professional - Режим доступа: <http://www.theguardian.com/sustainable-business/live-discussion-social-enterprise-collaboration-big-business>

4. Humphris R. Partnering with social enterprises [Электронный ресурс]// CorpComms Magazine. -2012 - Режим доступа: <http://www.corpcommsmagazine.co.uk/features/2346-partnering-with-social-enterprises>

5. Henry C. Redefining social enterprise: The benefit of collaboration [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.isbe.org.uk/Redefining-social-enterprise-The-benefit-of-collaboration#sthash.p7fyIo4A.dpuf>

6. Di Domenico Maria Laura. The Dialectic of Social Exchange: Theorizing Corporate–Social Enterprise Collaboration [Электронный ресурс]/ Di Domenico Maria Laura, Tracey P., Haugh H. //Organization Studies. – 2009. - vol. 30. - no. 8 p. 887-907 - Режим доступа: http://www.researchgate.net/profile/Paul_Tracey/publication/47654389_The_dialectic_of_social_exchange_theorizing_corporate-social_enterprise_collaboration/links/02e7e51fb811e8e1e8000000.pdf

7. Allinson G. Business support for social enterprises: findings

1. Henry C. Doing Well by Doing Good? Opportunity recognition and the social enterprise partnership [Электронный ресурс]/ Journal of Social Entrepreneurship – 2015 - Режим доступа: <http://www.isbe.org.uk/content/assets/1.ColetteHenryBP.pdf>

2. Match Winners. A guide to commercial collaborations between social enterprise and private sector business [Электронный ресурс] / Community Action Network - Режим доступа: <http://www.uk.coop/sites/storage/public/downloads/matchwinners05.pdf>

3. Live discussion: How can big businesses collaborate with social enterprises? [Электронный ресурс] / Guardian Professional – Режим

from a longitudinal study [Электронный ресурс]/ Allinson Gordon, Braidford Paul, Houston Maxine, Robinson Fred, Stone Ian – 2011. - Режим доступа: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32229/12-566-business-support-for-social-enterprises-longitudinal.pdf

8. Sakaryaa Sema. Social alliances: Business and social enterprise collaboration for social transformation [Электронный ресурс] / Sakaryaa Sema, Bodurb Muzaffer, Yildirim-Öktema Özlem, Selekler-Göksena Nisan// Journal of Business Research – 2012 - Volume 65 (Issue 12) - pages 1710–1720. - Режим доступа: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296312000446>

9. Austin J. The Collaboration Challenge: Making the Most of Strategic Alliances between Nonprofits and Corporations [Электронный ресурс]/ Harvard Business School. Social Enterprise Series. -1999. - No. 6 - Режим доступа: <http://www.hbs.edu/socialenterprise/pdf/SE6CollaborationChallenge.pdf>

10. James E. Value Creation in Business –Nonprofit Collaborations [Электронный ресурс]/ James E., Austin M., May Seitanidi// Harvard Business School. Social Enterprise Series – no. 32 – 2011 - Режим доступа: <http://networkingaction.net/wp-content/uploads/Austin-Value-Creation.pdf>

11. Huybrechts B. The Role of Legitimacy in Social Enterprise-Corporate Collaboration [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://orbi.ulg.ac.be/bitstream/2268/70140/1/Huybrechts%20Nicholls%20The%20Role%20of%20Legitimacy%20in%20Social%20Enterprise-Corporate%20Collaboration.docx>

12. Kim Y. W. “Corporate engagement in social enterprises in Korea: The effect of partnerships on performance” [Электронный ресурс]/ Kim Y. W., Chung S., Lee J.M., Choi Y. K - Режим доступа: http://www.google.com.hk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=9&cad=rja&uact=8&ved=0CF4QFjAI&url=http%3A%2F%2Ffile-europe2013.eu%2Fuploads%2Fpaper%2Fattachment%2F209%2FLee_Corporate_engaement_in_social_enterprises_in_Korea.docx&ei=mYw-U6T7LcLolAXd5IHQCw&usg=AFQjCNG6StwbUEPnZx0SDZuX1dnIy8K5Lw&bvm=bv.64125504,d.dGI

13. Anzivino A. Innovation in the Partnership between Businesses

and NGOs or Social Enterprises [Електронний ресурс]/ Anzivino A., Bandini F., Baldassarre G. – 2012 - Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2013088>

Рецензент: Лігоненко Л.О., д.е.н., професор кафедри менеджменту, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім.В.Гетьмана»

18.05.2015

УДК 640.4

Яворин Дмитрій

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье проанализирована ситуация на рынке общественного питания в Украине в течении последних 5 лет. На основе данных был замечен значительный рост рынка общественного питания, который заключается в постоянном открытии новых заведений, а также в расширении уже существующих сетей. Зафиксированы огромные объемы продаж на рынке общественного питания. Были выявлены причины, из-за которых с начала 2014 года рынок очень пошатнулся, вследствие чего начал падать, а именно ухудшились финансовые показатели заведений. К основным причинам была отнесена политическая ситуация в стране, а именно революционные события, за которыми последовала и экономическая составляющая: рост цен, инфляция, обесценивание национальной валюты. Были сделаны негативные прогнозы касательно тенденции развития рынка в ближайшем будущем.

Ключевые слова: общественное питание, рынок общественного питания в Украине, ресторанный бизнес, кризис.

Яворін Дмитро

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізована ситуація на ринку громадського харчування в Україні на протязі останніх 5 років. На основі даних було помічено значне зростання ринку громадського харчування, який

полягає в постійному відкритті нових закладів, а також в розширенні вже існуючих мереж. Зафіксовані величезні об'єми продажів на рику громадського харчування. Були виявлені причини, із-за яких на початку 2014-ого року ринок дуже похитнувся, внаслідок чого почав падати, а саме погіршали фінансові показники закладів. До головних причин була віднесена політична ситуація в країні, а саме революційні події, за якими послідувала і економічна складова : зростання цін, інфляція, знецінення національної валюти. Були зроблені негативні прогнози стосовно тенденції розвитку ринку в найближчому майбутньому.

Ключові слова: громадське харчування, ринок громадського харчування в Україні, ресторанний бізнес, криза.

Yavorin Dmitriy

SPECIFICS OF MARKET OF CATERING DEVELOPMENT IN UKRAINE

In the article there was analysed the situation at the market of catering in Ukraine in last 5 years. Data-based there was noticed considerable growth of market of catering, that consists in the permanent opening of new establishments, and also in expansion of already existent networks. The enormous volumes of sales are fixed on the market of catering. There were found out reasons because of the market was shaken, and began to fall, Exactly the financial indexes of establishments became worse. As the main reasons there were taken the political situation in country, namely revolutionary events and followed an economic crisis after that : price surge, inflation, depreciation of national currency. Negative prognoses were done concerning a progress of market trend in the near future

Keywords: catering, catering market in Ukraine, restaurant business, crisis.

Постановка проблеми. За последнее десятилетие рынок общественного питания стремительно вырос. На рынке появлялись все новые и новые игроки, в значительной мере расширяли свои сети уже действовавшие кафе и рестораны, появлялись кардинально новые типы заведений, такие как зоны свободного пространства, мобильные кофейни, которые прибыли к нам из-за рубежа . В 2008-ом году во

время экономического кризиса было резкое падение рынка. Однако в начале 2014-ого спад был еще сильнее. Уровень доходов населения упал, нарастали темпы инфляции. По словам экспертов ресторанного бизнеса, менеджеров, а также хозяев заведений, показатели эффективности функционирования значительно ухудшились: количество посещений уменьшилось в 2 раза, средний чек – в 2,5 раза. Встает вопрос о возможности остаться в «игре», приспособиться к новым условиям функционирования на рынке общественного питания, так как выживают сильнейшие.

Основной целью данной статьи является – проанализировать ситуацию на рынке общественного питания Украины за прошедшие 5 лет; выявить изменения в структуре рынка, а также сделать приблизительный прогноз на последующие несколько лет, учитывая все политические, экономические и социальные факторы; сделать определенные выводы.

Изложение основных результатов исследования. Уже на протяжении многих десятилетий люди питаются не только дома, но и в специальных местах, так называемых учреждениях общественного питания. Это связано, в первую очередь, с невозможностью поехать дома из-за нехватки времени, ввиду занятости человека. Во-вторых, посещение заведений подобного рода стало не просто местом, где можно поесть вне дома, а еще одним местом проведения досуга наряду с театрами, кинотеатрами, парками. Сегодня это особенно заметно. Например, деловые переговоры ведутся в каком-нибудь элитном ресторане, парень угощает девушку чашкой кофе в кофейне, семейное времяпровождение заканчивается походом в пиццерию. Поэтому ситуация, а также дальнейшее развитие рынка общественного питания имеет важное значение для людей, которые посещают заведения данного типа – то есть для большинства из нас.

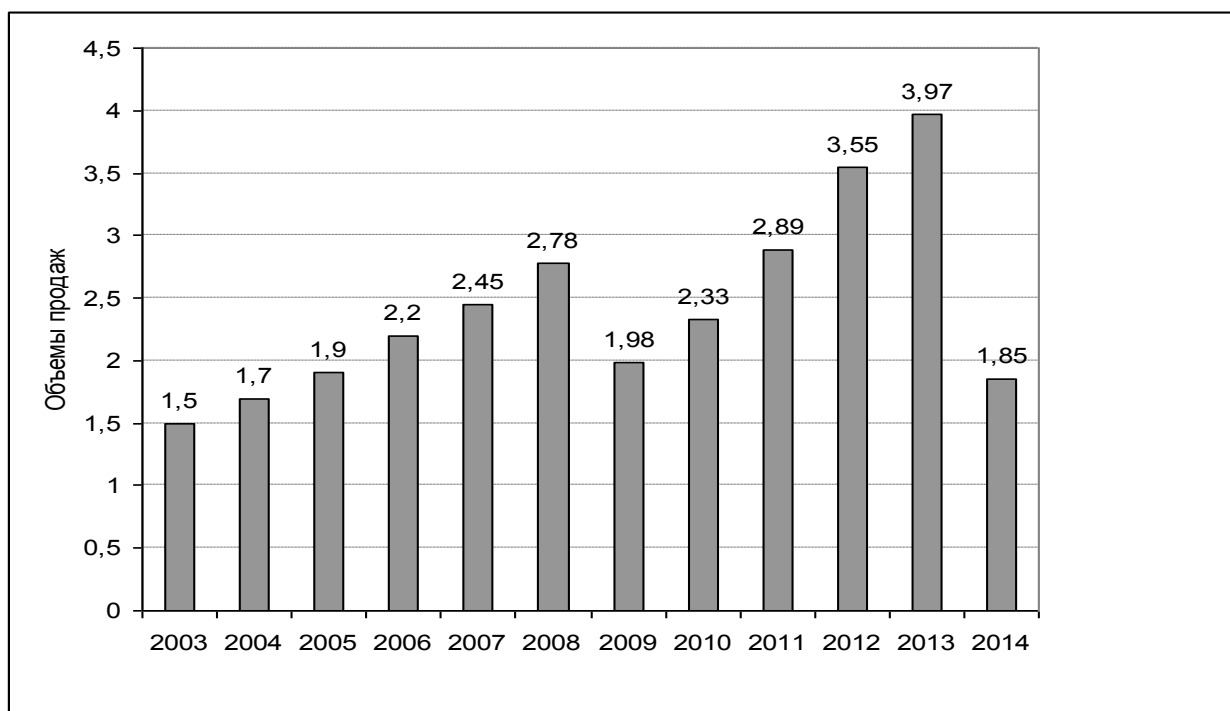

Рис. 1. Объемы рынка общественного питания в долларах

Ресторанный бизнес Украины значительно пострадал во время кризиса в 2009-ом году. Такая ситуация сложилась в связи с тем, что этот рынок, как никакой другой зависит от платежеспособности населения. При снижении уровня жизни, население Украины стало реже посещать рестораны, а некоторые вообще отказались от такого рода питания и отдыха. В кризисном 2009-ом году показатели емкости рынка в стоимостном выражении, а именно в долларах, снизились на 13,5% относительно предыдущего года. Но уже в 2011-ом году показатели емкости рынка ресторанного бизнеса превысили докризисные.

Положительный прирост в 2010 году составил 18%, это говорит о том, что рынок быстрыми темпами начал возобновлять свои объемы. Такая ситуация привлекла много новых игроков на рынок ресторанного бизнеса. Количество ресторанов стало расти, и вместе с тем, показал рост и средний чек.

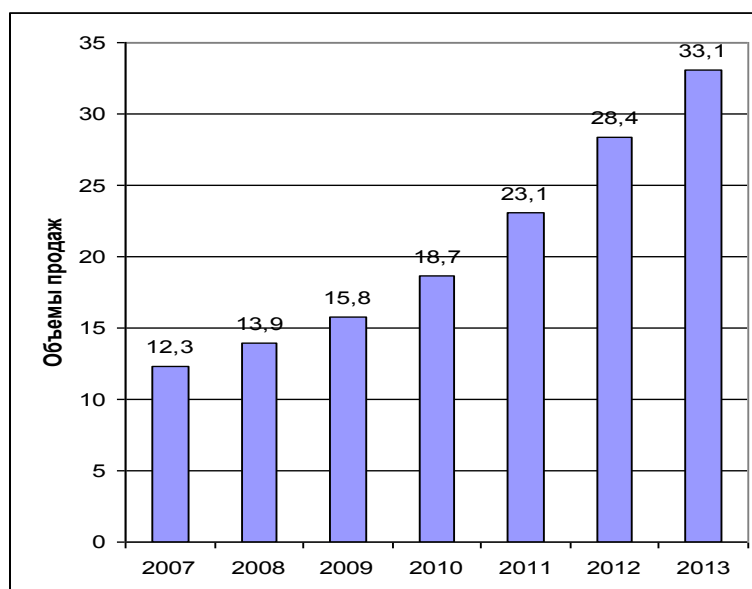

Рис. 2. Рынок общественного питания в Украине по данным ООО «Ресторанный консалтинг» [3]

Как видно из рисунка 2 в Украине наблюдается значительное увеличение рынка общественного питания. За шесть лет с 2007-ого по 2013-ий годы можно проследить динамику с 12,3 до 33,1 миллиардов гривен. Эту информацию предоставила компания Ресторанный консалтинг. Причем, данные компании Pro-Consulting оповещают, что лишь за 2013 год количество заведений увеличилось на 13%, если сравнивать этот показатель с предыдущим годом. По словам экспертов, это связано с высокой рентабельностью этого бизнеса, которая составляет приблизительно 30-35% в год. В ЕС этот же показатель составляет 10-15% [1].

Что же касается 2014-ого года, то спад начал ощущаться только по итогам января – мая сего года. На май приходится существенное снижение оборота, из-за чего рынок, в сравнении с прошлым годом, ушел в «минус». Используя таблицу 1, можно заметить, что падение ресторанного рынка в 2014-ом году не дотянуло до «рекорда» кризисного 2009-ого года —12% против рекордных -15,6%. Однако нельзя утверждать, что, текущий кризис «лучше», нежели в 2008-2009 годах. Кризис 2014-ого года на порядок разрушительней для отрасли, чем аналогичный период 2008-2009 гг. Не смотря на то, что последствия одинаковы — массовое закрытие заведений, отток посетителей, нынешний кризис не только

экономический, но и политический. К тому же в 2008 году в стране не было военных действий [4].

Таблица 1

Оборот и динамика ресторанного рынка по версии
Государственной статистики
в 2007–2014 гг. [5]

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Оборот ресторанного хозяйства, млрд. грн. (с учетом оборота физических лиц — предпринимателей)	11,4	15,37	15,51	17,64	20,92	23,79	24,32	21,35
Динамика оборота ресторанов, в % к предыдущему году	14,7	4,6	-15,6	3,5	11	8,2	1,4	-12

Рынок упал до 21,4 млрд грн, или на 50% в долларовом эквиваленте., а количество заведений снизилось до 16,2 тыс, на 25% по сравнению с 2013-ым годом. Впрочем, доверять официальным цифрам Государственной статистики касательно оборота ресторанов достаточно сложно, поскольку немалая часть оборотов данного рынка находится в тени. В среднем рестораны отражают самое большее - треть от реального оборота.

Несмотря на это, в общем, точек питания, если сравнивать с количеством в США и Европе, пока недостаточно. По данным ТСН, на один ресторан в Европе приходится 8 посетителей, а в Украине – 35. [1]

Если сравнивать показатели классового уровня ресторанов на территории Украины, то следует отметить, что средний сегмент рынка ресторанов занимает 40%, низший 48%, а элитный 12%. Как можно видеть, рынок ресторана высшего класса еще позволяет открывать рестораны в данном направлении. [1] По итогам года элитный сегмент в среднем потерял порядка 50% своего оборота, в дешевом сегменте спад составил до 30-40%. В средне-ценовом сегменте падение оборота достигало 25-30%. С сентября 2014-ого года в сетевых заведениях наблюдался рост посещаемости и продаж, что можно связать с традиционным осенним оживлением деловой активности. «Аналогично можно сказать и про канун Нового года, и

даже январь, которые для рестораторов прошли лучше, нежели ожидалось. Связано это с тем, что часть посетителей или путешествовали внутри страны, или вообще не покидали пределы города, и при этом посещали любимые заведения. [4].

Экономический спад в стране и стремление украинцев сэкономить ощутимо сказались на сфере общепита. Начиная с февраля 2014 года, происходило лавинообразное закрытие ресторанов разных ценовых сегментов. Только в столице их закрылось более 100. Если же считать по стране в целом — в Донецкой и Луганской областях, а также в аннексированном Крыму, то общее количество закрытых ресторанов по Украине составит примерно 5 тыс. объектов [4].

Из-за существенного падения посещаемости заведений общепита многие из них вынуждены работать себе в убыток. В такой ситуации удержаться наплаву не так уж просто. Эксперты предрекают уход с рынка еще большего количества заведений общественного питания. Проблемы украинских рестораторов начались еще в конце 2013-ого года, когда в Украине начались массовые протесты против власти экс-президента Виктора Януковича. С начала революции начался кризис в украинском бизнесе и, непосредственно, в ресторанном. Январь 2014-ого традиционно для ресторанного бизнеса был достаточно вялым, однако и февраль, несмотря на ожидания рестораторов, был таким же плохим. Окончательно стало понятно, что начался кризис в марте, который был еще хуже, чем зимние месяцы. Экономический кризис в Украине, последовавший вслед за политическим, практически мгновенно отразился на заведениях общепита. Уже с начала года наблюдался существенный отток посетителей, снижение выручки рестораторов и, как следствие — падение прибыли [2].

Падение посещаемости для каждого отдельного заведения было разным — от 10% до 50%, однако в среднем рестораны потеряли около трети своих посетителей. Во время кризиса 2008-ого года больше всего пострадали заведения, ориентированные на средний класс. В нынешней ситуации, наибольшее снижение посещаемости наблюдается в заведениях элитного и дешевого сегментов. Это связано с тем, что элитные рестораны потеряли большую часть своих клиентов, которые в связи с последними событиями уехали жить за границу.

Во-первых, очень многие чиновники предыдущей власти, их персонал и семьи, были достаточно весомой частью посетителей элитного сегмента.

Во-вторых, из-за неопределенности в стране и начала военных действий на Востоке Украины, выехали за границу хорошо обеспеченные люди, у которых была такая возможность. В то же время пострадал и нижний ценовой сегмент. Потому что те посетители, которые ранее могли позволить себе лишь дешевые заведения, после существенной девальвации гривны и последовавшей инфляции вынуждены отказаться от визитов вовсе. Кроме того, заведения нижнего ценового сегмента, как правило, работали на грани рентабельности. Поэтому при существенном росте цен на продукты были вынуждены соответственно повышать цены. Как следствие, отток посетителей в некоторых дешевых заведениях составил более 50%. При этом рестораны среднего сегмента всегда работали с «запасом», и при существующей инфляции в стране имеют возможность удерживать цены. Природный отбор эксперты ресторанного рынка констатируют: снижение посещаемости и выручки удастся пережить далеко не всем заведениям. Уже начиная с начала года, наблюдаются закрытия разных ресторанов по всей стране. Прежде всего, начали закрываться заведения слабые концептуально, с низким уровнем сервиса, плохой кухней, интерьером, то есть те заведения, которые и в обычное время не отличались особым успехом [2].

По мнению экспертов, основная причина закрытия заведений (кроме находящихся в проблемных регионах) — даже не отток посетителей. Снижение посещаемости на 15-20% не является существенной причиной закрытия.

Также сильно пострадали рестораны, находящиеся на арендных площадях — а это до 70%. Аналитики заверяют, что проблема с арендой — явление повсеместное. Большинство из рестораторов заключают договора об аренде в долларах или евро. Соответственно, аренда растет день за днем. С другой стороны, импортные продукты тоже покупают за валюту — себестоимость блюд дорожает прямо пропорционально скачкам курса. При этом многим рестораторам удалось договориться об установлении приемлемого уровня арендной платы (получение

существенной скидки, фиксация выплат в гривне или установление «льготного» валютного курса). Наученные горьким опытом рестораторы в любом виде не хотят привязывать арендную плату к курсу иностранной валюты. Если же собственник помещения настаивает на привязке выплат к курсу, то чаще всего он и потенциальный арендатор не находят компромисса. В последнее время самой распространенной практикой было установление стоимости аренды в гривне. Закрылось много заведений с неудачными концепциями, неадекватной ценовой политикой, низким качеством обслуживания и кухни, неэффективным менеджментом и т.д., и они изначально были первыми кандидатами на закрытие, поскольку любой кризис «косит слабых».

В угрожающей ситуации находятся небольшие несетевые заведения, у владельцев которых нет «финансовой подушки», чтобы пережить кризис [4].

В таких условиях наибольшие шансы остаться на плаву у сетевых рестораторов. Обычно именно сетевые рестораны наиболее защищены. Они находятся в самом выгодном положении. Они могут торговаться с поставщиками, могут направлять денежный поток с более удачного объекта на менее удачный, и как-то компенсировать свои затраты в целом. Однако и заведения сетевого типа ощущают последствия кризиса и делают все, для того чтобы избежать оттока посетителей. В частности, несмотря на инфляцию, наблюдаются попытки удержать цены в своих заведениях, менеджеры внедряют бонусные предложения и скидки, а также договариваются с арендодателями о пересмотре арендных ставок или фиксации их по старому курсу доллара. Ведутся активные переговоры с поставщиками и договоренности с арендодателями работать по ставкам на аренду помещений на уровне прошлого года. Кроме того, наблюдается процесс заинтересованности потребителей проведением разнообразных акций, обновлением меню и введением сезонных позиций.

По словам участников рынка, бонусные программы и скидки в период кризиса особо пользуются популярностью украинцев. Посетители стали более падкими к разнообразным акциям. Большая скидка, бесплатное блюдо и подобные акции сейчас работают лучше всего. В ближайшее время рестораны продолжают закрываться, потому

что в дальнейшем ситуация ухудшится, и не все смогут выдержать удорожание продуктов в сочетании с уменьшением посещаемости. Впрочем, к концу месяца станет понятно, как вообще ресторанный бизнес будет развиваться в ближайшие годы. Те заведения, которые переживут осень, очевидно, будут работать и дальше, потому что это будет означать, что они приспособились к условиям рынка.

На показатели ресторанного рынка сейчас влияет общее потребительское настроение, которое динамично регрессирует. Об этом красноречиво свидетельствует «средний чек», который уменьшился наполовину. Перестали заказывать банкеты, а дни рождения, юбилеи больше не отмечают. Если раньше заказывали шампанское, дорогое спиртное, то теперь просто едят и пьют чай. По словам директоров элитных ресторанов, средний чек уменьшился в 2-2,5 раза.

Не менее сокрушительный удар по отрасли нанес растущий курс доллара, который взвинтил цены на аренду помещений и продукты. Предприниматели платят аренду в привязке к курсу доллара, возрос курс — возросла и аренда. А клиентов стало меньше вдвое, и настолько же сократилась выручка. В связи с этим идет активный переезд в места с более дешевой арендной платой.

Следовательно, падения посещаемости и закрытия многих учреждений общественного питания напрямую связано с курсом национальной валюты, с политической ситуацией в стране, с развитием экономики. Немаловажную роль играет социальная составляющая, которая определяет настроение потребителей в целом. Учитывая сегодняшние события на востоке Украины, очень нестабильный уровень экономики Украины, уровень инфляции и курс национальной валюты однозначно можно сделать вывод о том, что никаких улучшений связанных с увеличением количества посещений заведений, да и роста количества самих заведений не будет. Напротив, ввиду внедрения дополнительных пошлин на импорт, повышения арендных ставок все чаще будут закрываться мелкие заведения общественно питания, качество блюд будет постепенно снижаться, притом, что цены будут повышаться. Прогнозируется постепенный упадок рынка общественного питания. И продлится он до тех пор, пока не прекратятся военные конфликты, и не стабилизируется курс национальной валюты.

Эксперты отмечают и некоторое улучшение бизнес среды для рестораторов в прошлом году. «Ведение ресторанного бизнеса в 2014 году немного упростилось. Это произошло за счет того, что государственным органам просто было не до проведения проверок. В отдельных случаях заведения открывались вообще без разрешительной документации, полагая, что к ним никто из контролирующих органов не придет, поскольку приходить некому. В контролирующих органах происходила ротация руководящих кадров и исполнителей, которые не сразу входили в курс дела и вообще вели себя осторожно. Даже до сих пор их работы в полной мере не восстановилась. Во время такого «безвластия» административное управление ресторанами было сравнительно упрощено». [4]

Вместе с тем на рынке наблюдались также открытия новых заведений. В начале 2014-ого года открывались те, кто готовился к этому до наступления политического кризиса. Когда стало ясно, что данный кризис — надолго, часть владельцев помещений, откуда ушли арендаторы, начали подумывать об использовании недвижимости и накопленного капитала путем открытия своего ресторанного бизнеса. Часть бизнесменов на фоне снижения в базовых для себя бизнесах решила попробовать себя в более привлекательном, по их мнению, ресторанном сегменте. К сожалению, подобные заведения-хобби являются первыми кандидатами на закрытие в случае неуспеха или существующих проблем у владельца. Открылось достаточно много хороших брендовых заведений, у которых, несмотря на кризис, неплохая посещаемость. Немаловажным остается тот факт, что уровень инвестиционных расходов на открытие оказался намного ниже, чем планировалось. Из-за девальвации гривны размер необходимых инвестиций снизился минимум на 30-40%, а в отдельных случаях — в 2 раза. К примеру, появились единичные факты намерений и выхода украинских рестораторов на рынки других стран. Ресторатор Дмитрий Борисов летом 2014-ого года открыл Crab's Burger в Барселоне, инвестировав в него около €300 тыс. До конца 2015-ого года он рассчитывает обзавестись собственными заведениями в Лондоне и Нью-Йорке. Впрочем, единичные факты не станут даже в среднесрочной перспективе четко выраженной тенденцией [4].

По оценкам экспертов, рестораны могут «протянуть» на дотациях

(перекрестное субсидирование из других бизнесов собственника) до полугода, после чего владельцы вынуждены будут решать что с ним делать — продать, переформатировать или вообще закрыть.

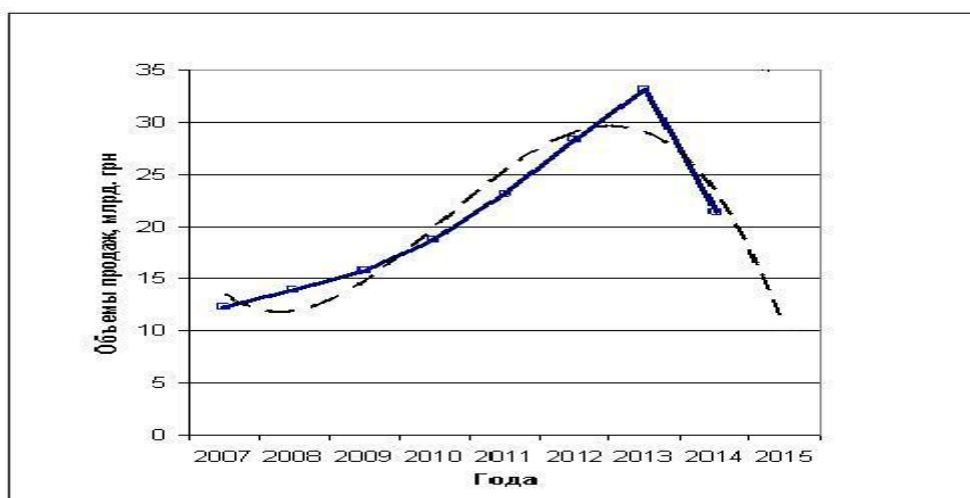

Рис. 3. Прогнозный объем продаж

Что касается общей ситуации на рынке, то пока наблюдается тенденция на его спад. Проведя анализ динамики изменения объема рынка общественного питания, я сделал приблизительный прогноз объема продаж на 2015-ый год (рисунок 3). Точность выбора составляет 90 %, Прогнозируется спад рынка в 2015 до уровня 10-12 млрд. грн., то есть на 50 %, по сравнению с 2014-ым годом. Данный прогноз зависит от многих факторов, цифры могут колебаться, однако сохраняется общая тенденция к спаду.

Мои предложения по решению данной проблемы: в первую очередь, заведения общественного должны сделать акцент на урегулирование цен. Необходимо максимально снизить цены на блюда для удержания платежеспособности населения, при этом учитывать курс валют, и стараться не понижать качество блюд. Для этого, ввиду сегодняшних высоких ставок арендной платы, коммунальных услуг, высоких цен на сырьевые продукты, следует подписывать фьючерсные контракты, договора по определенному курсу валюты, либо же вести расчеты в национальной валюте. Далее, как поступают многие заведения, в особенности сетевые — постоянно проводить маркетинговые мероприятия, а именно: внедрение системы различных скидок, бонусов, акций. Это может заинтересовать новых

потребителей, и удержит постоянных. В третьих, необходимо вести максимально эффективный менеджмент, который поможет удержать заведение на плаву. В четвертых, во время кризиса следует добавить более дешевые позиции по сравнению с остальными блюдами в меню, чтобы как-то понизить средний уровень чека, для большей заинтересованности покупателей. Такие меры напрямую связаны с тем, что на сегодняшний день, для многих потребителей, в первую очередь, стоит цена, а не качество. В данный момент, идет сильное сокращение штатов в заведениях общепита. Это снижает затраты, увеличивая размер прибыли, а следовательно, повышает шансы остаться на плаву. Надо повышать квалификацию персонала. Это будет способствовать уменьшению потерь, списывания продукции

Выводы. После кризиса 2009-ого года рынок общественного питания довольно быстрыми темпами начал возобновлять свои объемы. Через 2 года ситуация на рынке ресторанного бизнеса была лучше докризисной. Это, в свою очередь, привлекло к появлению новых игроков, а также к улучшению показателей ныне существующих. Однако накануне 2014-го года экономический спад в стране и стремление украинцев сэкономить ощутимо сказались на сфере общепита – начали закрывать кафе и рестораны по всей Украине. Основной проблемой является политическая компонента, вследствие чего дестабилизировалась экономическая ситуация. Последствия: существенный отток посетителей, снижение выручки рестораторов, падение прибыли, снижение рентабельности. И если во время кризиса 2008-ого года больше всего пострадали заведения, ориентированные на средний класс, то в нынешней ситуации, наибольшее снижение посещаемости наблюдается в заведениях элитного и дешевого сегментов. Одни из немногих, кому удастся удержаться на плаву – сетевые заведения, а также заведения ориентированные на средний ценовой сегмент, которые помимо ведения продуманного менеджмента, внедряют различные акции и бонусы. Основные причины падения рынка – это повышение арендных ставок, повышение цен на сырье, рост затрат на коммунальные услуги. К большому сожалению, учитывая всю ситуацию в Украине, рынок общественного питания так и продолжит падать. И сказать, когда же появятся изменения в лучшую сторону крайне затруднительно ввиду политической и экономической ситуации в стране.

Литература

1. Рынок ресторанного бизнеса в Украине вырос с 2008 г. в 2,5 раза, 2014. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://allretail.ua/news/35648/>

2. В Украине умирает ресторанный бизнес 2014. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://job-sbu.org/v-ukraine-umiraet-restorannyiy-biznes-10288.html>

3. Электронная база «Анализ рынков» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pro-consulting.ua/>

4. Ресторанный рынок: мало оптимизма и много оптимизации, февраль 2015. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://hotel-rest.com.ua/node/776>

5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org/>

1. Ryнок restorannogo by`znesa v Ukray`ne vyros s 2008 g. v 2,5 raza, 2014. [Elektronnyj resurs]. – Rezhy`m dostupa: <http://allretail.ua/news/35648/>

2. V Ukray`ne umy`raet restorannyj by`znes 2014. [Elektronnyj resurs] Rezhy`m dostupa: <http://job-sbu.org/v-ukraine-umiraet-restorannyiy-biznes-10288.html>

3. Elektronnaya baza «Analy`z rynkov» [Elektronnyj resurs]. – Rezhy`m dostupa: <http://pro-consulting.ua/>

4. Restorannyj ryнок: malo opty`my`zma y` mnogo opty`my`zacy`y`, fevral` 2015. [Elektronnyj resurs] Rezhy`m dostupa: <http://hotel-rest.com.ua/node/776>

5. Derzhavny`j komitet staty`sty`ky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://ukrstat.org/>

Рецензент: Ковальов А.І. д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету

5.05.2015

УДК [316.334.3:324](477.85)

Гуйтор Микола, Гаврада Ігор

**ТЕРИТОРІАЛЬНА СПЕЦИФІКА ПІДТРИМКИ
КАНДИДАТІВ У МАЖОРИТАРНИХ ОКРУГАХ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
ВИБОРАХ 2012 Р.**

У статті досліджуються тенденції підтримки кандидатів у мажоритарних одномандатних виборчих округах Чернівецької області на парламентських виборах 2012 р. Аналізуються технологічні аспекти передвиборчих та виборчих кампаній. Для дослідження використано методи статистичного аналізу. В результаті дослідження отримано наступні висновки. Незважаючи на значну кількість кандидатів в кожному із округів, перебіг виборчої боротьби визначали насамперед ті з них, що мали для цього достатні ресурси. Основний електоральний розкол в області і в округах проходив по лінії «влада-опозиція». Голосування в округах та населених пунктах, де в структурі населення переважають представники етнічних груп, доводить, що фактор етнічності має вагомий вплив на результати виборів, політичні переваги домінуючих етнічних груп впливають на підсумки виборів.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, виборча кампанія, одномандатний мажоритарний виборчий округ, електорат.

Гуйтор Николай, Гаврада Игорь Остапович

**ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ СПЕЦИФИКА ПОДДЕРЖКИ
КАНДИДАТОВ В МАЖОРИТАРНЫХ ОКРУГАХ
ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ НА ПАРЛАМЕНТСКИХ
ВЫБОРАХ 2012 Г.**

В статье исследуются тенденции поддержки кандидатов в мажоритарных одномандатных избирательных округах Черновицкой области на парламентских выборах 2012 г. Анализируются технологические аспекты предвыборных и избирательных кампаний. Для исследования использовано методы статистического анализа. В результате исследования мы пришли к следующим выводам. Несмотря на большое количество кандидатов в каждом избирательном округе,

ход избирательной кампании определяли прежде всего те из них, которые имели достаточное ресурсное обеспечение. Основной электоральный раскол в области и округах проходил по линии «власть-оппозиция». Голосование в округах и населенных пунктах, где в структуре населения доминируют представители этнических групп, доказывает, что фактор этничности имеет существенное влияние на результаты выборов, политические преимущества этнических групп влияют на результаты выборов.

Ключевые слова: выборы, избирательный процесс, избирательная кампания, одномандатный мажоритарный избирательный округ, электорат.

Guytor Mykola, Gavrada Igor

THE TERRITORIAL SPECIFICITY OF SUPPORT CANDIDATES FOR MAJORITY DISTRICTS OF CHERNIVTSI REGION IN THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN 2012.

The article examines trends in candidates support in majority single-member electoral districts of Chernivtsi region in 2012 parliamentary elections/ Technological aspects of the pre-election and election campaigns are analyzed. Statistical analysis was applied in the study. The study obtained the following conclusions. Despite the considerable number of candidates in each of the districts, the election struggle determined primarily those that have sufficient resources for this purpose. The main electoral split in the region and in the districts passed through "government-opposition". Voting in the districts and towns where the population structure is dominated by representatives of ethnic groups shows that the factor of ethnicity has a significant impact on the election results, political preferences of the dominant ethnic groups influence the election results.

Keywords: elections, the electoral process, the election campaign, single-mandate majoritarian constituency electorate.

Постановка й актуальність дослідження. Як відомо вибори до Верховної Ради у 2012 р. мали ряд особливостей, що відрізняли їх від попередніх парламентських кампаній 2006 та 2007 р. Головною із них стало те, що внаслідок фактичного консенсусу провладних та опозиційних еліт вони вперше за десять років знову проводилися за змішаною виборчою системою. Тому, з одного боку виборцям, які

встигли відвикнути від концепту «свого депутата від свого округу», довелося пригадувати призабуті електоральні практики. З іншого боку, політичні еліти, особливо провладні, отримали можливість вплинути на конфігурацію майбутнього складу парламенту шляхом результативної боротьби в одномандатних округах, яка в окремих випадках вимагала меншої затрати ресурсів та зусиль, аніж в умовах виключно пропорційної системи.

Окрім того передвиборча діяльність кандидатів та партій у 2012 р. велася з усвідомленням того, що склад новообраного парламенту фактично стане і базою, і інструментом для майбутніх президентських перегонів 2015 р. До певної міри, для тодішньої влади та опозиції парламентська кампанія 2012 р. була і способом перевірити певні виборчі та політтехнологічні технології, і спробою відпрацювати оптимальні стратегії реагування на дії супротивників. Ціна виборів 2012 р. була високою і для провладних сил, і для опозиційних в контексті формування (чи протидії формуванню) жорсткої ієрархізованої системи державного управління.

Відтак вивчення практик ведення та результатів кампаній в одномандатних мажоритарних округах дозволяє з'ясувати ефективність передвиборчих стратегій, а також зрозуміти сутнісні причини, які зумовили формування складу Верховної Ради зразка 2012 р. та дозволили провладній Партії регіонів сформувати контрольовану, зазвичай слухняну, а часом навіть запопадливу парламентську більшість.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні тенденцій територіальної підтримки кандидатів у одномандатних мажоритарних виборчих округах Чернівецької області на парламентських виборах 2012 р.

Аналіз досліджень проблеми. Регіональні виборчі процеси у Чернівецькій області досліджуються колективом кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету. Зокрема у монографії «Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття» [8] вивчаються особливості регіонального політичного процесу, елітотворчі традиції та партійне структурування в контексті виборів різного рівня. Водночас відсутні ґрунтовні дослідження щодо територіальної підтримки політичних партій в межах територіальних округів, районів та

населених пунктів Чернівецької області під час парламентських виборчих кампаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мажоритарна складова змішаної виборчої системи вносить суттєві корективи як у перебіг виборчої кампанії в округах та і у технологічні прийоми її ведення. Восстанє перед 2012 р. жителі Чернівецької області мали змогу обирати депутатів за мажоритарною виборчою системою у 2002 р.

Перед стартом парламентських виборів 2012 р. зазнали змін межі виборчих округів. Зокрема з 201 округу (м. Чернівці) було вилучено кілька ділянок зі складу Садгирського району та включено їх до 203 округу, проте більш вагомим чинником, що вплинув на перебіг виборів, стало гостре протистояння між екс-мером Миколою Федоруком та висуванцем Партії регіонів, в.о. міського голови Чернівців Віталієм Михайлішином. Виборчий закон давав кандидатам право на самовисування, однак попри прогнози М. Федорук все ж обрав висунення від ВО «Батьківщина». Причиною цього стала не стільки вагомість партійного бренду, скільки давні приятельські відносини з Арсенієм Яценюком. В. Михайлішин, котрого пов'язували із політико-фінансовою групою Дмитра Фірташа, очікувано висунувся від провладної партії, хоча перед виборами обговорювалися й інші кандидатури.

Консультанти В. Михайлішина впроваджували незвичну для міста та області (як фінансово, так і технологічно) кампанію, яка відзначалася агресивністю, особливо з точки зору присутності кандидата в інформаційному та медіапросторі. Кампанія його супротивника, навпаки спочатку дивувала своєю інертністю та відсутністю публічної складової. М. Федорук пояснював це небажанням «використовувати кошти на політичну рекламу» і в перші півтора місяця активно працював з цільовими групами виборців, на які мав вихід завдяки своїм контактам часів головування в місті. Лише в останні три тижні команда М. Федорука, використовуючи найменші нагоди, стала більш активно діяти в публічному просторі. Стимулом до цього стали зусилля штабу Михайлішина щодо прив'язки екс-мера до т.зв. «ринкової мафії Чернівців».

Загалом на старті кампанії в цьому окрузі зареєструвалося 13 кандидатів, деякі з яких (Юлія Струк) впродовж кампанії активно

намагалися використати свою квоту на представництво в дільничних комісіях в інтересах інших сил. Було використано і технологію «технічних кандидатів», завданням яких була руйнація іміджу М. Федорука, а також спроба відтягнення голосів. Ними стали самовисуванці Віктор Довганич та Володимир Кедь. Активно працював в цій ніші і орієнтований на молодіжну аудиторію депутат облради Віталій Ткачук, який щоправда зняв свою кандидатуру. Імовірно консультанти В. Михайлішина прорахували, що базовий електорат В. Ткачука більше пересікається із електоратом їхнього клієнта, аніж із прихильниками М. Федорука.

Результати голосування окрім перемоги висуванця «Батьківщини» показали, що в п'ятірку лідерів, окрім зрозуміло В. Михайлішина, увійшли висуванці «УДАР», Комуністичної партії та Народної партії. Зокрема Галина Марараш, котра висувалася від партії Віталія Кличка, отримала 6,6 тис. голосів, що становило 6,65%.

Найбільшим парадоксом виборів у 201 окрузі стала нищівна поразка В. Михайлішина. І хоча він отримав підтримку 34,4 тис. чернівчан, розрив між ним та М. Федоруком склав 18,04 тис. голосів. Цей факт засвідчив, що виборчі технології, за умов наявності сильного опонента, можуть відігравати лише допоміжну, проте жодним чином не основну роль. Важливим є позитивне ядро іміджу кандидата. Потужний фінансовий ресурс, концерти зірок шоу-бізнесу на підтримку кандидата [18], велика кількість зовнішньої реклами, використання святкування дня міста як агітаційного ресурсу [23], надмірна присутність у інформаційному просторі, спроби підкупу виборців [14] не змогли забезпечити команді висуванця Партії регіонів бажаного результату. Й, навпаки, порівняно мінімальні зусилля М. Федорука, який користувався насамперед власними, а вже відтак і партійними ресурсами «Батьківщини», дозволили отримати другий абсолютний результат серед усіх кандидатів, що висувалися в округах області.

У 202 виборчому окрузі висунулося 12 кандидатів. Як основні суперники виборчих змагань в цьому окрузі розглядалися представники «Батьківщини» Олександр Фищук та Партії регіонів Михайло Бауер. І коли перший активно експлуатував свою приналежність до опозиції, то другий намагався не менш активно використати доступні йому ресурси сфери освіти. Зокрема, 17 серпня 18 із 33 нових шкільних автобусів, що були отримані

областю за кошт спонсорів та державного бюджету, було передано населеним пунктам цього округу [13]. За участі М. Бауера було урочисто відкрито нові будівлі закладів освіти в смт. Красноільськ Стороженецького та смт. Лужани Кіцманського районів. За неофіційними даними, його штабом проводилася робота із залучення вчителів шкіл до агітаційної мережі.

Дуже активно у 202 окрузі проявив себе під час кампанії самовисуванець Іван Рибак. Він обрав тактику присутності на носіях зовнішньої реклами та зустрічей із виборцями. Його штаб намагався позиціонувати кандидата як «третю силу», альтернативну як до провладної партії, так і до опозиції. Загалом І. Рибаку вдалося максимально наблизитися до виконання заявлених цілей. Хоча він й не переміг, проте серед усіх кандидатів, що займали треті місця, він набрав найбільшу кількість голосів – 14,2 тис., що в межах округу склало 14,54%.

Більш, ніж удвічі менше голосів від І. Рибак отримала К. Назаренко, яка попри належність до «УДАРу» та можливості використовувати цей факт в агітаційній роботі фактично обмежила свою активність Вижницьким районом, в якому вона свого часу очолювала районний відділ освіти. Ця кандидатка фактично склала конкуренцію М. Бауеру на освітянській ниві району. За К. Назаренко проголосувало 6,1 тис. виборців округу (6,28%) та її приклад виразно демонструє, що належність до популярного політичного бренду може частково компенсувати недостатню активність.

В підсумку О. Фищук отримав підтримку 39,5 тис. виборців (40,31%) та випередив М. Бауера на практично недосяжні для судового оскарження 13,6 тис. голосів. Представник Партії регіонів, попри широке використання адміністративних технологій, зумів змобілізувати неповні 26 тис. голосів (26,46%). Звернемо увагу на те, що найбільшу підтримку О. Фищук (44,44%) та І. Рибак (40,74%) отримали у найбільшому районі округу – Кіцманському. Варто зазначити, що О. Фищук не лише народився в одному із сіл району, але й частина його кар'єри пов'язана з Кіцманщиною. Другий за вагомістю результат ці кандидати однаково набрали у Вижницькому районі – 26,14% та 29,47%, відповідно. Дещо менше голосів виборців кандидати отримали у Сторожинецькому районі: О. Фищук – 20,82%, І. Рибак – 15,43%. Й нарешті у Путильському районі представник

«Батьківщини» отримав на 1,3 тис. голосів більше від самовисування, проте для першого його 3,4 тис. склали 8,6% в загальній підтримці, а для І. Рибачка (2 тис.) цей показник склав 14,36%.

Що стосується представника Партії регіонів, то найважливішим для нього став Сторожинецький район, де він здобув 31,73% своїх голосів. При цьому виборці цього району віддали однакову кількість голосів М. Бауеру (8,223 тис.) та О. Фищуку (8,232 тис.). З іншого боку, очільник обласної освіти випередив опозиціонера в Путильському районі на 1,6 тис. голосів. Голоси виборців цього району займають 19,57%, тоді як Кіцманського – 26,84%, а Вижницького – 21,86% в загальному балансі підтримки М. Бауера.

Та частина Сторожинецького району, що увійшла до складу 202 округу, дозволяє з'ясувати наскільки залежать електоральні вподобання від етнічного складу виборців. В районі налічується 13 виборчих ділянок в населених пунктах, де кількість румуномовного населення перевищує 60%. На них було зареєстровано 22,1 тис. осіб, що склало 39,9% від усього складу виборців в цій частині району. М. Бауер отримав на цих ділянках 3725 голосів, що склало 45,3% від його результату в Сторожинецькому районі; О. Фищук отримав на 2,1 тис. голосів менше (19,36% його результату по Сторожинеччині). Очевидно, що румуномовне населення більш активно підтримало регіонала, аніж висування опозиції. Можливо, М. Бауер міг отримати і більше голосів, проте в самовисування Василь Любимський (житель с. Чудей, впливова людина в цій частині Сторожинецького району) на вказаних 13 ділянках отримав 1955 голосів (57% від своєї загальної підтримки).

«Румуномовний» 203 округ відрізнявся від кількох особливостями. Зокрема сталися непорозуміння у Партії регіонів щодо висування кандидата. Відомий в краї бізнесмен, депутат облради від Партії регіонів Іван Семенюк, який ще з 2011 р. вів активну благодійну роботу у межах округу попри очікування так і не став кандидатом ані від партії, ані шляхом самовисування. Натомість провладна партія висунула тут Г. Федоряка, голову правління ПАТ «Чернівцігаз», який також належав до т. зв. «групи Дмитра Фірташа». Більше в жодному окрузі, окрім 203-го, не брали участі у виборчому процесі одразу два кандидати від лівих сил –

КПУ представляв багаторазовий депутат Новоселицької райради Семен Говорнян, а соціалісти висунули Валерія Кучерявого, дружина якого очолювала на той час обласну організацію СПУ. Від партії «УДАР» балотувався депутат Глибоцької райради, громадський діяч Григорій Тіміш. Також в 203 окрузі «Батьківщина» поступилася на користь ВО «Свобода» правом на висунення кандидата від опозиційних сил. Проте шанси на серйозну підтримку правого кандидата були досить примарними з огляду на домінування в національному складі округу населених пунктів, де компактно проживає румуномовне населення (молдавани та румуни).

Впродовж серпня-жовтня 2012 р. найбільш принципова боротьба точилася між регіоналом Г. Федоряком та «ударівцем» Г. Тімішом. Як свідчили результати соціологічних досліджень, в середині вересня 2012 р. Г. Тіміш випереджав свого конкурента на пунктів (24,8% проти 19,5%) [20]. Причинами цього стала більша стартова впізнаваність Г. Тіміша, особливо в Глибоцькому районі, де він реалізовував низку ініціатив, фінансованих за грантовими програмами Євросоюзу. Свою роль відіграла й більш активна публічна кампанія «ударівця», в основі якої лежали численні зустрічі з виборцями та використання прийому «зшивання кампаній» (використання потенціалу політичної партії для підвищення популярності кандидата). Проте вливання значних фінансових ресурсів, в т. ч. на підкуп виборців [19], мобілізація адміністративного ресурсу [25], використання для агітації можливостей підконтрольного ПАТ «Чернівцігаз» [17] врешті забезпечили перемогу Г. Федоряка. Коли ОВК встановила підсумки голосування в окрузі, то виявилось, що розрив в голосах між ними склав 36,68 тис. голосів (3,8 рази). Зокрема за Г. Федоряка проголосувало 49,8 тис. (51,74%), а за Г. Тіміша – 13,1 тис. (13,64%) виборців.

Аналіз часток підтримки цих кандидатів за районами округу показує, що у Г. Тіміша спрацював т. зв. «ефект друзів і сусідів» («чинник земляцтва»). Він на рідній Глибоччині отримав 55,02% своїх голосів (7,2 тис.), а на дільницях Новоселицького району – 2,6 тис. голосів (20,41%). А його агітаційні зусилля в Герцаївському районі перетворилися лише в 1,2 тис. голосів (9,34%). До речі, тут Г. Федоряк обігнав ударівця на 10,9 тис. голосів, більшим цей розрив був лише в Новоселицькому районі (16,4 тис.).

Із 33,6 тис. результативних голосів виборців Новоселицького району 19,1 тис. отримав представник Партії регіонів, що склало 38,42% його загальної підтримки. Другий та третій Г. Федоряк отримав у Глибоцькому та Герцаївському районах – 31,51% та 24,37%, відповідно. Найменшу роль в перемозі регіонала відіграли голоси в Садгирському та Строжинецькому районах – 1,1 тис. (2,32%) та 1,6 тис. (3,38%), відповідно.

На прикладі 203 округу яскраво простежується вплив чинника етнічності на електоральний вибір (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати голосування на виборчих дільницях 203 округу в населених пунктах з часткою румуномовного населення більшою за 50%

	К-сть виборців	К-сть голосів «За»	КПУ	Свобода	УДАР	Батьківщина	Партія регіонів
Всього по округу	174632	96563	4502	4829	20593	28995	31637
Всього на дільницях*	89489	48510	2902	575	9391	10756	21407
		54,2%	5,98%	1,19%	19,36%	22,17%	44,13%
Частка**	51,24%	50,24%	64,46%	11,91%	45,6%	37,1%	67,66%
К-сть виборців	К-сть голосів «За»	КПУ	Свобода	УДАР	Батьківщина	Партія регіонів	К-сть виборців
Всього по округу	174632	96301	1944	6977	13138	5973	49823
Всього на дільницях*	89489	48947	1324	870	5484	998	32676
		54,7%	2,7%	1,78%	11,2%	2,04%	66,76%
Частка**	51,24%	50,83%	68,11%	12,47%	41,74%	16,71%	65,58%

Примітка: * – усі відсотки у цьому рядку подані по відношенню до загальної кількості виборців на 69 «румуномовних дільницях»; ** – усі відсотки в цьому рядку подані відносно до відповідних загальноокружних даних

Отож, 69 із 131 дільниць округу розташовані в населених пунктах, де румуномовне населення (переважно румуни у Герцаївському, Глибоцькому та Строжинецькому районах, переважно молдаване у Новоселицькому), за даними Всеукраїнського перепису 2001 р., складає більше 50%. Як бачимо, на цих дільницях зареєстровано понад 89 тис. осіб (51,24% усіх виборців округу).

Ті 32,6 тис. голосів, що отримав регіонал Г. Федоряк на «румунотомовних дільницях», склали 66,76% його підтримки. Сама ж Партія регіонів здобула на них 21,4 тис. голосів (67,66% від загального результату у окрузі).

Висуванець партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!» Юрій Левчик, завдяки своїй громадській діяльності в національно-культурній сфері румунської громади області справедливо сподівався на голоси виборців цієї етнічної групи. І він зайняв лише восьму сходинку, проте 68,11% своїх голосів зібрав саме на аналізованих дільницях.

Вказані факти підтверджують, що політичні уподобання етнічних груп (румунів та молдавани), які домінують в частині населених пунктів 203 округу, роблять його відмінним серед виборчих округів Чернівецької області.

В останньому, т.зв «бессарабському» окрузі (№204) на початку кампанії виокремилася четвірка політиків, що мали найбільше шансів отримати перемогу – регіонал Артем Семенюк, кандидат від «УДАРу» Богдан Баласинович та самовисуванці Руслан Панчишин і Леонід Каденюк. Команда А. Семенюка використовувала «тактику VIP-агітаторів»: кандидат супроводжував голову Чернівецької ОДА М. Папієва у робочих поїздках по округу [12]; на початку вересня в районах округу побував із візитом секретар РНБО України Н. Шуфрич, який закликав голосувати за А. Семенюка [26]. Журналісти з'ясували, що заступник керівника апарату Чернівецької ОДА Петро Рева керував робочим графіком кандидата [21]; у агітації були помічені голови райдержадміністрацій – Заставнівської [4] та Сокирянської [10]; агітаційну продукцію розвозили службовим автомобілем облдержадміністрації [1]. Через такі факти ГМ «ОПОРА» помістила М. Папієва на перше місце у рейтингу посадових осіб, що найактивніше чинять адміністративний вплив на виборчий процес [7].

Щоправда спостерігачі виявили порушення «правил чесної гри» і з боку опозиціонерів. Наприклад, схема непрямого підкупу виборців через діяльність іменних благодійних фондів була використана в Чернівецькій області саме Р. Панчишиним. Зокрема в кількох селах округу роздавали мішки з борошном, на яких фігурувало прізвище цього кандидата [6]; вручали мобільні

телефони учасникам спартакіади людей з обмеженими можливостями [5].

В підсумку А. Семенюк переміг із показником 62,2 тис. виборців (57,54%), які досить рівномірними частками розподілилися між районами округу: Хотинський –22,68%, Кельменецький – 23,34%, Заставнівський –23,31%, Сокирянський – 30,67%.

За представника партії «УДАР» Б. Баласиновича проголосувало 15,6 тис виборців (14,43%). Окрім того, що розрив його результату із результатом партії був не таким значним як в А. Семенюка (3,2 тис. виборців), цього кандидата відрізняє те, що з усіх ударівців він набрав найбільшу кількість голосів. Цьому могла посприяти відмінна стратегія ведення кампанії. Зокрема, у випадках Г. Марараш та К. Назаренко в їхніх інтересах, працювали, відповідно, міський та окружний штаби партії, а Г. Тіміш використовував людські та організаційні ресурси окружного штабу в інтересах власної кампанії. Б. Баласинович пішов іншим шляхом: він усю організаційно-агітаційну роботу спрямовував через власний штаб, що дозволило йому не розпорошувати зусилля на підтримку партійної кампанії. Кандидат багато уваги приділяв «зшиванню кампаній та був найбільшим ньюзмейкером в окрузі – його прес-служба щоденно інформувала про хід кампанії, порушення з боку провладного кандидата тощо.

В Заставнівському районі мешкало найбільше виборців Б. Баласиновича – 6 тис. осіб або 38,53%. Половину свого результату він набрав в Хотинському та Сокирянському районах – 25,63% та 24,19%. Найменше голосів – 1,8 тис. (11,65%) отримав у Кельменецькому районі.

З 9,1 тис. виборців, котрі підтримали Р. Панчишина, 2,9 тис. знаходилися в Сокирянському районі, що склало 32,34% від його загального результату. Частка голосів кандидата в Кельменецькому районі склала 24,6%, в Заставнівському – 22,24, в Хотинському – 20,81%.

Всього на 400 голосів відстав від экс-мера Новодністровська останній рейтинговий кандидат цього округу Л. Каденюк, який заручився голосами 8,7 тис. виборців (8,04%). Очевидно пам'ять виборців про роботу колишнього космонавта в парламенті, склад якого обирався в 2002 р., не була настільки значимою, аби хоча б увійти в першу трійку. Зазначимо, що у випадку Л. Каденюка

«ефект друзів і сусідів» спрацював, так би мовити, класично. Можемо побачити, що голоси (4,9 тис.) отримані в рідному для нього Хотинському районі склали 56,52% його підтримки. Коли ж аналізувати, як розподілилися голоси мешканців с. Клішківці, які продемонстрували явку нижчу від половини зареєстрованих виборців (2,384 тис., 48,7%), то побачимо, що за свого односельчанина проголосувало 43,5% мешканців (1037 осіб). І всього на 214 голосів у бюлетенях від Л. Каденюка відстав А. Семенюк, за якого віддали голоси 34,52% клішківчан. Така ситуація виглядає трішки дивною, оскільки за логікою від Л. Каденюка слід було очікувати більших зусиль щодо мобілізації виборців як в цілому до участі в голосуванні, так і до підтримки своєї кандидатури. Суттєво меншу роль в балансі голосів Л. Каденюка відіграла підтримка виборців у Заставнівському (17,64%), Сокирянському (14,63%) та Кельменецькому (11,21%) районах.

Висновки. По-перше, незважаючи на значну кількість кандидатів в кожному із округів, перебіг виборчої боротьби визначали насамперед ті з них, що мали для цього достатні фінансові, організаційні та людські ресурси. Висування та діяльність окремих кандидатів підпадають під характеристику «технічності», суттєвої ролі на розподіл симпатій виборців вони не вчиняли.

По-друге, основний електоральний розкол як в області загалом, так і в округах зокрема проходив по лінії «влада-опозиція». Це засвідчив і хід кампанії з великою кількістю взаємних звинувачень, і рівна кількість отриманих мандатів. В основі перемоги провладних кандидатів лежали використання адміністративного ресурсу, технології підкупу голосів, тиск на виборців. Там, де опозиційні сили змогли спрацювати більш ефективно в технологічному плані, вжити реальних заходів щодо нейтралізації адміністративних зусиль опонентів, протиставити владним висуванцям більш популярні серед виборців кандидатури, їм вдалося отримувати перемоги з дуже суттєвим розривом.

По-третє, голосування в округах та населених пунктах, де в структурі населення переважають представники етнічних груп, доводить, що фактор етнічності має сильний вплив на результати виборів. Точніше, політичні переваги домінуючих етнічних груп впливають на підсумки виборів. А оскільки політичні переваги

найчастіше пов'язані з інтересами соціальних(етнічних) груп, то частка останніх та їхній вплив в конкретному районі визначають міжрегіональні відмінності голосування в Чернівецькій області.

Література

1. Автомобіль соціальних служб розвозить агітацію кандидата Партії регіонів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oporacv.org/avtomobil-sotsialnyh-sluzhb-rozvozyt-ahitatsiyu-kandydata-partiji-rehioniv/>

2. «Батьківщина» зняла Мельника на користь Баласиновича. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://micto.cz/2012/10/15/batkivschyna-znyala-melnyka-na-koryst-balasynovycha/>

3. Богдан Баласинович просить Генпрокурора з'ясувати, яким чином один із кандидатів в нардепи отримав базу персональних даних десятків тисяч громадян. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukinfo.com.ua/show/news?lid=28786>

4. Буковина: Голова Заставнівської РДА Василь Копчук взяв участь у зустрічі Артема Семенюка з виборцями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opora.ua.org/news/2341-bukovyna-golova-zastavnivskoji-rda-vasyl-kopchuk-vzjav-uchast-u-zustrichi-artema-semenjuka-z-vyborcjamy>

5. Буковина: Руслан Панчишин дарував телефони в Хотині на День незалежності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opora.ua.org/oblast/article/2136-bukovyna-ruslan-panchyshyn-daruvav-telefony-v-hotyni-na-den-nezalezhnosti>

6. Виборцям 204 округу у вересні роздавали Великодне борошно від кандидата Руслана Панчишина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oporacv.org/vybortsyam-204-okruhu-rozdavaly-boroshno-vid-panchyshyna>

7. Голови Чернівецької та Донецької ОДА найактивніше чинять адміністративний вплив на виборчий процес. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buknews.com.ua/page/holovy-chernivetskoi-ta-donetskoii-oda-naiaktyvnishe-chyniat-administratyvnyi-vplyv-na-vyborchyi-protses.html>

8. Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря;

[Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 552 с.

9. За Артема Семенюка агітували мер Заставни та священник в селі Грубна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buknews.com.ua/page/za-artema-semenyuka-ahituvaly-mer-zastavny-ta-sviashchenyk-v-seli-hrubna.html>

10. Кандидат Артем Семенюк використав Голову Сокирянської РДА для незаконної агітації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oporacv.org/kandydat-artem-semenyuk-vykorystav-holovu-sokuryanskoji-rda-dlya-nezakonnoji-ahitatsiji-video/>

11. Кандидат у депутати Леонід Каденюк заявив про тиск з боку влади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molbuk.ua/chernovtsy_news/50909-kandidat-u-deputati-po-okrugu-204-leond-kadenyuk-zayaviv-pro-tisk-na-nogo-z-boku-vladi.html

12. Михайло Папієв заклав символічний камінь під зведення навчального корпусу Горішньошерівецької загальноосвітньої школи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.cv.ua/news/mikhailo-papiev-zaklav-simvolichnii-kamin-pid-zvedennya-navchalnogo-korpusu-gorishnosherivetsko>

13. Михайло Папієв: Освітнянські заклади Буковини повністю kandydat-artem-semenyuk-vykorystav-holovu-sokuryanskoji-rda-dlya-nezakonnoji-ahitatsiji-video/

11. Кандидат у депутати Леонід Каденюк заявив про тиск з боку влади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molbuk.ua/chernovtsy_news/50909-kandidat-u-deputati-po-okrugu-204-leond-kadenyuk-zayaviv-pro-tisk-na-nogo-z-boku-vladi.html

12. Михайло Папієв заклав символічний незаконної агітації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oporacv.org/kandydat-artem-semenyuk-vykorystav-holovu-sokuryanskoji-rda-dlya-nezakonnoji-ahitatsiji-video/>

13. [chernovtsy_news/50909-kandidat-u-deputati-po-okrugu-204-leond-kadenyuk-zayaviv-pro-tisk-na-nogo-z-boku-vladi.html](http://www.oda.cv.ua/news/mikhailo-papiev-zaklav-simvolichnii-kamin-pid-zvedennya-navchalnogo-korpusu-gorishnosherivetsko) ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.cv.ua/news/mikhailo-papiev-zaklav-simvolichnii-kamin-pid-zvedennya-navchalnogo-korpusu-gorishnosherivetsko>

18. На чернівецьких концертах Розенбаума і Буйнова роздавали агітаційні пакети кандидата Михайлішина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buknews.com.ua/page/na-chernivetskykh-kontsertakh-rozenbauma-i-buinova-rozdavaly-ahitatsiini-pakety-kandydata-mykhailishyna.html>

19. Олег Істратій доводить правоохоронцям, що «слони не літають», а горіхи за паспортами не продають. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukinfo.com.ua/show/news?lid=29550>

20. «Парламентські вибори – 2012: буковинський вимір». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chas.cv.ua/index.php?newsid=7023>

21. Робочим графіком кандидата у депутати Семенюка керує чиновник Чернівецької ОДА? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molbuk.ua/chernovtsy_news/50117-robochim-grafkom-kandidata-u-deputati-semenyuka-keruye-chinovnik-chernveckoyi-oda.html

22. Свободівець Степан Спіжавка: Голосувати треба не «за щось», а «для чогось». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bukinfo.com.ua/show/news?lid=28006>

23. Святкування дня міста Чернівці дозволяє говорити про застосування кандидатом Віталієм Михайлішином інституційного адмінресурсу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buknews.com.ua/page/sviatkuvannia-dnia-mista-chernivtsi-dozvoliaie-hovoryty-pro-zastosuvannia-kandydatom-vitaliiem-mykhailishynom-instytutsiinoho-adminresursu.html>

24. У кандидата в народні депутати України від УДАРу «вкрали» безкоштовний ефірний час. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukinfo.com.ua/show/news?lid=28248>

25. Чеснометр: Федоряк Геннадій Дмитрович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chesno.org/meter/person/1453/>

26. VIP-агітатор Нестор Шуфрич не пожалкував відпустки заради агітації за Артема Семенюка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oporacv.org/shufrych-ahituje-za-semenyuka/>

Рецензент: Попков В.В., д.філософ.н., професор, Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова

НАШІ АВТОРИ

Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Волкова Крістіна Сергіївна – магістрант за програмою «Оподаткування», Одеський національний економічний університет

Гаврада Ігор Остапович – доцент кафедри політології та державного управління, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Галашова Олена Генадіївна – старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету

Гільорме Тетяна Вікторівна – к.е.н., ст. викладач кафедри статистики, обліку та економічної інформатики, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Гуйтор Микола Миколайович – доцент кафедри політології та державного управління, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Жежеленко Олена Юріївна – магістрант кафедри статистики, обліку та економічної інформатики, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Зайцева Катерина Владиславівна – здобувач кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Каражия Едуард Андрійович – ст. викладач кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Картичак Ольга Іллівна – аспірантка кафедри ФМФР Одеського національного економічного університету

Кіхая Юліана Василівна – аспірантка кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Ковальов Анатолій Іванович – д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету

Кремень Руслана Ігорівна – магістр кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Михайлова Любов Вадимівна – аспірантка кафедри управління проектами та системного аналізу Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

Пахомова Олена Юріївна – магістр кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Підлипна Радміла Петрівна – к.е.н., доцент, завідувач кафедри бухгалтерського обліку, Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Русакова Анастасія – магістр кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Свинчук Анастасія Анатоліївна – аспірантка кафедри менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім.В.Гетьмана»

Яворін Дмитро Олександрович – магістр кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**
Збірник наукових праць

Наукове видання

Видання збірника здійснено за рахунок авторів

За достовірність викладених фактів, цитат та інших
відомостей відповідає автор

Підписано до друку за рекомендацією
Вченої ради Одеського національного економічного
університету

30 серпня 2013 р. Протокол № 1

Замовлення № _____

Підписано до друку 20.05.2015

Формат 60 x 84 1/16

Тираж 100 прим.

Папір офсетний. Друк офсетний.